بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓު

ދިވެހިރާއްޖެ

ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތް

- ޤަޟިއްޔާ ނަންބަރު: 2022/HC-A/463
- އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތް: ނަން ސިއްރުކުރެވިފައި
- އިސްތިއުނާފު ރައްދުވާ ފަރާތް: ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް
- މައްސަލައިގެ ބާވަތް: ކުޑަކުއްޖަކާއެކު ޖިންސީ އަމަލެއް ހިންގުން

މައްސަލަ ބެލި ފަނޑިޔާރުންގެ މަޖިލީސް:

ފަނޑިޔާރު ހުޒައިފާ މުޙައްމަދު

ފަނޑިޔާރު ޙުސައިން މަޖީދު

ފަނޑިޔާރު ޢަބްދުالله ޢަޤީލް މޫސާ

ނިމުނު ތާރީޚު: 01 ރަޖަބު 1447 / 21 ޑިސެންބަރު 2025

ހައިކޯޓުގައި ޤަޟިއްޔާ ރަޖިސްޓްރީ ކުރެވުނު ތާރީޚް:

19 ޖުމާދަލްއޫލާ 1444	
13 ޑިސެންބަރު 2022	

އިސްތިއުނާފުކުރެވުނު މައްސަލަ:

- ނަންބަރު: 101/[redacted]/2021
- ނިންމި ތަން: [redacted] މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓު
- ބާވަތް: ކުޑަކުއްޖަކާއެކު ޖިންސީ އަމަލެއް ހިންގުން
- ހުށަހެޅުނު ތާރީޚް: 23 ސެޕްޓެންބަރު 2021
- ނިމުނު ތާރީޚް: 21 އޮގަސްޓް 2022

އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތް

[redacted]

ޤާނޫނީ ވަކީލު: އިބްރާހިމް ޝަފީޤް / ޖަންބުމާގެ، ސ. ހިތަދޫ

އިސްތިއުނާފަށް ޖަވާބުދޭ ފަރާތް

ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް

ޤާނޫނީ ވަކީލުން:

ޕަބްލިކް ޕްރޮސިކިއުޓަރ ފާތިމަތު ޝިފާޒާ

ސީނިއަރ ޕަބްލިކް ޕްރޮސިކިއުޓަރ އާއިޝަތު ރިޝާ

ޕަބްލިކް ޕްރޮސިކިއުޓަރ މުޙައްމަދު އަފްރާޒް

ޕަބްލިކް ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޙުސައިން ސާމީ

ސީނިއަރ ޕަބްލިކް ޕްރޮސިކިއުޓަރ މަރްޔަމް ޝަހުމާ

ޕަބްލިކް ޕްރޮސިކިއުޓަރ މައިޝަމް ނަސީމް

ޖިންސީ - އިތުބާރުކުރެވޭ މަޤާމުއެއްގައި ހުރެ ކުޑަކުއްޖަކާއެކު ޖިންސީ އަމަލެއް ހިންގުން - ކުޑަކުއްޖާގެ ހަށިގަނޑުގައި ޖިންސީ ނިޔަތެއް އޮވެގެން ގަސްތުގައި އަތްލުން
- ކުއްޖާ އުޅެ މަގުއިތުރުވުގައި ދައްކާފައިވާ ވާހަކަތައް އެއްގޮތްވުން - ineffective assistance of counsel ގެ އުސޫލު

ފަނޑިޔާރު ހުޒައިފާ މުޙައްމަދުގެ ރައުޔު

މައްސަލައިގެ ތަޢާރަފު

1. މިއީ [redacted] މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2021/[redacted]/101 ޤަޟިއްޔާ [redacted] [redacted] މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓުން (މީގެ ފަހުން "ދަށު ކޯޓު" ނުވަތަ "ކޯޓު") ނިންމާފައިވާ ޝަރުޢީ ނުވަތަ ޤާނޫނީ ހަމަތަކާއި ޚިލާފަށްކަމަށް ބުނެ އެ ޤަޟިއްޔާ އިސްތިއުނާފުކުރުމަށް އެދި [redacted] [redacted] (ދިވެހި ރައްޔިތެއްކަން އަންގައިދޭ ކާޑު ނަންބަރު [redacted]) (މީގެ ފަހުން "އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތް") ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓަށް ހުށަހަޅުއްވުން ބަލާފައިވާ ޤަޟިއްޔާއެވެ.

2. މި ޤަޟިއްޔާގައި އިސްތިއުނާފަށް ރައްދުވަނީ ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް (މީގެ ފަހުން "ދައުލަތް" ނުވަތަ "ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް" ނުވަތަ "ޕްރޮސިކިއުޝަން" ނުވަތަ "އިސްތިއުނާފަށް ރައްދުވާ ފަރާތް") ގެ މައްޗަށެވެ.

މައްސަލައިގައި ކަންހިނގާފައިވާގޮތް

3. ދައުލަތުގެ ފަރާތުން އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތުގެ މައްޗަށް ކުޑަކުއްޖަކު އިތުބާރުކުރަންޖެހޭ މަޤާމެއްގައި ހުރި މީހަކު، އެ ކުޑަކުއްޖަކާއެކު ޖިންސީ ޢަމަލެއް ހިންގުމުގެ ކުށުގެ ދައުވާ އުފުލިއެވެ.[1]

4. ދައުލަތުން މި ދައުވާ އުފުލާފައިވަނީ ޤާނޫނު ނަންބަރު 12/2009 (ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރާ މީހުންނާމެދު ހިފާނެ ޚާއްޞަ އުޞޫލުތަކާބެހޭ ޤާނޫނު) (މީގެ ފަހުން "ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރާ މީހުންނާމެދު ހިފާނެ ޚާއްޞަ އުޞޫލުތަކާބެހޭ ޤާނޫނު") ގެ 9 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އާ ގުޅުވައިދީ، އެ މާއްދާގެ (ނ) ގެ ދަށުންނެވެ.[2]

---

[1] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުން ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ "ދައުވާގެ ޚުލާޞާ"

[2] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުން ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ "ދައުވާގެ ޚުލާޞާ"

5. ދައުލަތުން މި ދައުވާ އުފުލާފައިވަނީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން، 2020 ވަނަ އަހަރުގެ ޑިސެމްބަރު މަހުގެ ދުވަސްވަރެއްގައި، މާލޭގެ ޢަންދަރިއްކުގެއިވާ [redacted] (މިގެ ފަހުން "ކުއްޖާ") ރ. މާޑުއްވަރު ޒުވާނަކު ދަރިކަން މިނާގެއިރު ޒަމާ، ރ. މާޑުއްވަރުގައި ދުވަހު ކުއްލިއަކަށް ކޮޓަރިއެއްގައި، ކުއްޖާ ނިދަން އޮއްވާ، ކުއްޖާގެ ސްކޫލްޔުނިފޯމަށް މިނާގެ ފައި ކޮށްފައި، ކުއްޖާގެ ކުރިމަތި ފެންނަގޮތަށް އަތްލައިފައިވާކަމަށާއި، 2020 ވަނަ އަހަރުގެ ފެބުރުއަރީން ފެށިގެން 2021 ވަނަ އަހަރުގެ އޮގަސްޓް މަހާއި ދެމެދު ހުރި ދުވަސްވަރުތަކުން، [redacted] ގޭގައި ކުއްޖާ ނިދާކޮޓަރީގައި އޮއްވާ ކުއްޖާގެ ސްކޫލްޔުނިފޯމަށް މިނާގެ އަތުކޮޅުފަހި ކުއްޖާގެ ކުރިމަތިފަރާތުގައި އަތްލާފައިވާކަމަށާއި، މިނާ ސަރަހައްދުގައި [redacted] އާއި [redacted] ދުރުދުގައި އޮންނަ ބެރިޖާ ދިމާލުން ފެށިގެން ތެރެއަށް، ކުއްޖާ ގެންގޮސް، މިނާ ކުއްޖާގެ ލޯމަތީގައި އާއި ކުއްޖާގެ ކުރިމަތިފަރާތުގައި އަތްލާފައިވާކަމަށާއި، އަދި [redacted] ގޭ ބޭރުގެ ގޮނޑިއެއްގައި ކުއްޖާ އިށީނދުވައި މިނާ ކުއްޖާގެ ކުރިމަތީގައި އަތްލާފައިވާ ކަމުގައި ދައުލަތުގެ ދައުވާގައި ބުނެވިފައެވެ.[3]

6. ދައުވާއަށް ޖަވާބުދާރީވުމުގެ ކުރިން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށް ދައުލަތުން ކުރި ދައުވާ ސާބިތުވެއްޖެކަމަށާއި، އަދި ދައުވާއާއި އިންކާރުކުރާކަމުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބުނެފައިވެއެވެ.[4]

7. ދައުލަތުން މި މައްސަލައިގައި ހެކި ރައްކާތެރިކުރުމުގެ އަމުރަކަށް އެދިފައިވެއެވެ.[5] މިގޮތުން ހަމަނުކުރުމަށް އެދޭ ހެއްކަކީ ސިއްރު ހެކި 1 އާއި ސިއްރު ހެކި 1 ދިފާޢީ ފުރުޞަތުގެ ހިދުމަތުން ދީފައިވާ ބަޔާނާއި ވަނަވަރާއި، ސިއްރު ހެކި 2 އާއި ސިއްރު ހެކި 2 ދިފާޢީ ފުރުޞަތުގެ ހިދުމަތުން ދީފައިވާ ބަޔާނާއި ވަނަވަރެވެ. ވީއިރު މިންވަރަށް ހަމަނުކުރުމަށް އެދޭ ހެއްކަކީ، އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާ

[3] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ "ދައުވާގެ ހުލާސާ"
[4] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ 15 ވަނަ ނުކުތާ
[5] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ 16 ވަނަ ނުކުތާ

ދިވެހި ފުލުހުންގެ ޚިދުމަތުގެ ތަޙްޤީޤަށް ދިޔައިރާ ބަޔާނުގެ އިންޓަވިއު ވީޑިއޯ ރިކޯޑިންގއާއި،[6] މިނިސްޓްރީ އޮފް ޖެންޑަރ ފެމިލީ އެންޑް ސޯޝަލް ސަރވިސަސްއިން ތައްޔާރުކޮށްފައިވާ އަނިޔާލިބުނު ކުއްޖާގެ އިޖުތިމާޢީ ޙާލަތު ދެނެގަތުމުގެ ރިޕޯޓާއި، އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާއާއި ގުޅޭ ގޮތުން ތައްޔާރުކޮށްފައިވާ ސައިކޮލޮޖިކަލް އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓާއި، އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާ ދިވެހި ފުލުހުންގެ ޚިދުމަތަށް ދިޔައިރާ ބަޔާނާއި، މެޑިކަލް ރިޕޯޓާއި އަދި ދައުލަތުގެ ހެކިވެރިއާ 4 ދިވެހި ފުލުހުންގެ ޚިދުމަތުގެ ތަޙްޤީޤަށް ދިޔައިރާ ބަޔާނެވެ.[7]

8. ދައުލަތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ގޮތަށް، އެ ބީދައިން ކުރި ހައްޔަރުކުރުމުގެ އަމުރެއް ކޯޓުން ނެރެފައެވެ.[8]

9. ދަޢުވާ ސާބިތުކުރުމަށް ދައުލަތުގެ ފަރާތުން ހެކި ތަކެތި ހުށަހަޅާފައެވެ. އަދި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ދިފާޢުގައި ހުށަހަޅާފައެވެ.

10. މި މައްސަލައިގައި ދައުލަތުގެ ފަރާތުން ޝަރީޢަތުގެ ކުރިން ހުށަހަޅާ ހުށަހެޅުމުގެ ގޮތުގައި 02 (ދޭއް) ހުށަހެޅުމެއް ހުށަހަޅާފައެވެ. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުށަހަޅާނީ ޝަރީޢަތުގެ ކުރީގެ ހުށަހެޅުމެއް ނެތް ކަމަށް އެ ފަރާތުން ބުނެފައެވެ.[9]

11. މި މައްސަލައިގައި ދައުލަތުގެ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ހެކިންގެ ތެރެއިން، އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާ ހެއްކެއްގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާފައިވުމުން، މި ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ނަގަން ބޭނުންވާކަމަށް ދައުލަތުން އެންގިފައެވެ. މި ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ފިޔަވައި ދައުލަތުން މައްސަލަ ސާބިތުކުރުމަށް ހުށަހެޅި

[6] މި ހުކުމުގައި ރެފަރެންސްކުރަނީ އެއީ މިނިވަނަކާ ސިއްރު ހުކުމުގެ މައުލޫމާތު ހިމާޔަތްކުރުމަށްޓަކައި ޝަރީޢަތުގެ [illegible] މައްސަލަ ބަލާ ފަނޑިޔާރު ކަނޑައަޅާ ޝަރުޢީ [illegible] ލިބިދިނުމެވެ.

[7] މި ހުކުމުގައި ރެފަރެންސްކުރަނީ އެއީ މިނިވަނަކާ ސިއްރު ހުކުމުގެ މައުލޫމާތު ހިމާޔަތްކުރުމަށްޓަކައި ޝަރީޢަތުން ކަނޑައަޅާ [illegible] ދޫކުރުމެވެ.

[8] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ 16 ވަނަ ނުކުތާ

[9] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ 10 ވަނަ ނުކުތާ

އެންމެހައި ހެކިންގެ ހެކިބަސް ނަގާފައިވެއެވެ.[10] އަދި މި މައްސަލައިގައި ދިފާޢީ ހެކިންގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ފަރާތްތަކުގެ ތެރެއިން ދިފާޢުން ހުށަހެޅި ހެކިވެރިޔާ 1 ފިޔަވައި[11] އެންމެހައި ހެކިންގެ ހެކިބަސް ނަގާފައިވެއެވެ.[12]

12. ދެ ފަރާތުންވެސް ބޭނުންވީ ހުލާސާ ބަޔާނުގެ ތެރެއިން، ހެކިބަހާ ގުޅޭ ގޮތުން ވާހަކަދެއްކުމަށް ކުރުގައިވާތީ، އެގޮތުގެ މަތިން ހުލާސާ ބަޔާން ހުށަހަޅާފައިވެއެވެ.

ދަށު ކޯޓުން މައްސަލަ ނިމުނުގޮތް

13. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށް ކުޑަ ކުއްޖަކު އިތުބާރުކުރަންޖެހޭ މަޤާމެއްގައި ހުރި މީހަކު، އެ ކުޑަކުއްޖަކާއި ޖިންސީ އަމަލެއް ހިންގުމުގެ ކުށުގެ ދަޢުވާ ފައިސަލާކޮށްދެއްވާފައިވަނީ އަންނަނިވި ފަދައިންނެވެ.

13.1. މައްސަލަ ސާބިތުކުރުމަށް ދައުލަތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ހެކި ދިރާސާކޮށް ބަލާއިރު، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު **2019/SC-A/77 ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަޙްމަދު މުނާޒު** (މިގެ ފަހުން **"ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަޙްމަދު މުނާޒު ޤަޟިއްޔާ"**) ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ އުޞޫލުތަކާއި، އަދި ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރާ މީހުންނާމެދު ހާއްސަ އުޞޫލުތަކަކަށް އަމަލުކުރުމުގެ ޤާނޫނުގެ 47 ވަނަ މާއްދާގައިވާ ފަދައިން، ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ އެކަށީގެންވާ ޝައްކުކުރުން

[10] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓް" ގެ 25 ވަނަ ނުކުތާ

[11] މި ފަރާތުގެ ހެކިބަސް ނެގުމަށް ކޯޓަށް ހާޒިރުކުރުމުގެ އަމުރު ފޮނުވިނަމަވެސް، އަމުރާއި ޚިލާފުވެފައިވާތީ ގެނައުމަށް ބީލު ކޯޓު އަމުރާއި ޚިލާފުވެފައިވާތީ، ދިފާޢުން މި ހެކިވެރިޔާ ހުށަހެޅި ސަބަބަކީ ބަލާއިރު، އެ ސަބަބުގެ މައްޗަށް ދިފާޢުން ހުށަހެޅި އެހެން ހެކިން ހެކިބަސް ދީފައިވާތީ، މި ފަރާތުގެ ހެކިބަސް، މި މައްސަލައަށް އިތުރު އަލިއަޅުވާލާނެ ނުވާތީ، ނުވަތަ އިސްތިސްނާވާ ގުޅުން ގުޅުވާ ހެކިބަސް ހުށަހެޅިކަމަށް ބަޔާނުކޮށްފައިނުވާތީ، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގެ މުޙައްމަދު ސަޢީދު ވ. އިބްރާހީމް މަހްފޫޒު ޤަޟިއްޔާގައި ބަޔާންކޮށް، މި ހެކިބަހާއި ނުލާ ޝަރީޢަތްތެރިއަށް ގެންދިޔުމަށް ނިންމާފައިވާކަން ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓް" ގެ 32 ވަނަ ނުކުތާއިން އެނގެއެވެ.

[12] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓް" ގެ 33 ވަނަ ނުކުތާ

މިންވަރަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް މި ކޯޓު ކުރިމަތީ ސާބިތުކޮށްދީފައި، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ކުޑަކުއްޖަކު އިތުރުބާރުކުރަންޖެހޭ މަޤްޞަދެއްގައި ހުރި މިހާރު، އެ ކުޑަކުއްޖަކާއި ޖިންސީ އަމަލެއް ހިންގުމުގެ ކުރިން ކުށްފިލުވުމެއްކަމަށް ކަނޑައަޅައި،

13.2. މި ކޯޓުގެ ޢުޤޫބާތުގެ ގޮތުން، ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރާ މީހުންނާމެދު ހާއްސަ އުސޫލުތަކަކަން އަދަބުކުރުމުގެ ޤާނޫނުގެ 9 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އާ ބަލާލާއިރު، އެ މާއްދާގެ (ށ) ގެ ދަށުން 15 (ފަނަރަ) އަހަރު ދުވަހުގެ މުއްދަތަކަށް ޖަލަށްލުމަށް ހުކުމްކޮށް، ޤާނޫނު ނަންބަރު 12/2016 (ޖިނާއީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނު) (މީގެ ފަހުން "ޖިނާއީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނު") ގެ 186 ވަނަ މާއްދާއަށް ރިއާޔަތްކުރާއިރު، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށް ކަނޑައެޅުނު ޖަލުގެ އަދަބުން ތަންފީޛުކުރަންޖެހޭ އަދަބަކީ 14 (ސާދަ) އަހަރާއި 04 (ހަތަރެއް) ދުވަހުގެ މުއްދަތެއްގެ ޖަލު އަދަބެއްކަމަށް ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ.

14. މި ނިންމުމަށް ވާސިލުވި ސަބަބުތަކުގެ ޚުލާޞާގައި އަންނަނިވި ކަންކަން ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.

14.1. ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރާ މީހުންނާމެދު ހާއްސަ އުސޫލުތަކަކަން އަދަބުކުރުމުގެ ޤާނޫނުގެ 47 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރާ ހާލަތްތަކަށް ބަލައިލުމުން، އެ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ ހާލަތުގެ ތެރެއިން މަދުވެގެން 05 (ފަހެއް) ކާވޮޅުގެ ހާލު ލިބިފައިވާނަމަވެސް، އެފަދަ މައްސަލައެއްގެ ތުހުމަތުކުރެވޭ މީހެއްގެ މައްޗަށް ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ މިންވަރަށް ހުރި ލިބިފައިވާތީ ވަޒަންކުރުމުގައި، މައްސަލައާ ގުޅިގެން ހުރިހާ ޝަރީޢަތާއި ޤާނޫނު ހުއްދަކުރާ އެހެނިހެން ހާލު ޤަރީނާތަކުގެ މައްޗަށް ބަލައި ވަޒަންކޮށް، މައްސަލަ ނިންމުމުގައި އެ ހާލަތާއި ޤަރީނާތަކުގެ މައްޗަށް ރިއާޔަތްކުރަންޖެހޭކަމަށް ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގެ ނަންބަރު 2014/HC-DM/01 **ޢަލީ ސަބާހް ވ. އެޓަރނީ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް** މައްސަލައިގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާކަން

14.2. ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާ ކުރާ މައްސަލަތަކުގައި ޝަރީޢަތަށް ހުށަހެޅުނުކުރުވާ ހެކީގެ ތެރެއި މިންގަނޑެއް ޤާނޫނުގައި ބަޔާންކޮށްދީފައިވާތީ، **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަޙްމަދު މުޒާހިރު** ޤަޟިއްޔާގައި، ޤާނޫނުގެ 47 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ ހެކީގެ އުޞޫލާއި، މި ބާވަތުގެ މައްސަލަތަކުގައި ހެކި ވަޒަންކުރާނެ ގޮތުގެ އުޞޫލު ކަނޑައަޅާފައިވާކަމާއި، އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާގެ ބަޔާނާ އާދައާ ޚިލާފަށް ހުށަހެޅުނުކުރުވާ ބަޔާނާއި ނުވަތަ ނޫނީ ބެލުމުގައި، އެ ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް އެތެރެކުރުމުންނާއި ބައިވެރިވުން އެއްގޮތްވާނީ، މުއްތަހަމް ބަލާ ގަތުން ޝަހާދަތުދޭގޮތުގައި އެއްބަސް ނުނިކުތަތް ބެލިދާނެކަމާއި، މިކަންކަން ބެލުމުގައި ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރާ މީހުންނާމެދު ހުރިހާ އުސޫލުތަކަކީ ޢަމަލުކުރުމުގެ ޤާނޫނުގެ 47 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ ވަސީލަތްތަކުގެ ތެރެއިން އެ މައްސަލައެއްގައި ލިބެންހުރި ހުރިހާ ވަސީލަތެއް ބޭނުންކުރުމަށްދާން ކަމަށްވެސް މި ޤަޟިއްޔާގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާކަން

14.3. މި މައްސަލައިގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށް ހުކުމްކޮށްފައިވާ ދަޢުވާ ބިނާކޮށްފައިވާ މައިގަނޑު އަސާސަކީ 16 (ސޯޅަ) އަހަރުގެ ޝަހާދަތުގެ ކުއްޖާ ކިޔައިދީ ކިޔައިދިނުމަކަށްވާތީ، ކުއްޖާ ކިޔައިދިން ކިޔައިދިނުމުގެ ގޮތުގައި ހުސަސަގޭގައިވަނީ 29 އޮގަސްޓް 2021 ގައި ކުއްޖާ ފުލުހުންގެ ތަޙުޤީޤުގައި، ކުއްޖާއާމެދު ކަންވިގޮތް ކިޔައިދީފައިވާ ކިޔައިދިނުންކަމާއި، މި ބާރުން ނަގައިފައިވާ މިނިސްޓްރީ އޮފް ޖެންޑަރ، ފެމިލީ އެންޑް ސޯޝަލް ސަރވިސަސްގެ [redacted] ފެމިލީ އެންޑް ޗިލްޑްރަން ސަރވިސް ސެންޓަރގެ އެސިސްޓެންޓް ސޯޝަލް ސަރވިސް ވޯކަރގެ ރިޕޯޓުގައިކަމުގައެވެ.

14.4. މި ކުއްޖާ ކިޔައިދިން ކިޔައިދިނުމަށް މި މައްސަލައިގައި ހުރަހެޅިފައިވާ ހެކިންގެ ފުރުން ބާރު ލިބޭ މިންވަރަށް ބަލައި، ހުކުމަށް ގޮސްތަކުގައި އަންނަނިވި ކަންކަން ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ.

14.4.1. ކުއްޖާގެ މަންމަގެ ބަހުން ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާއާއި، އެ ކުއްޖާގެ މަންމައާއި، ހަމަ ކުއްޖާއާއި، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާ މާލެ ދިޔަކަމާއި، ތިބީ ކުއްޔަށްނެގި އެއް ކޮޓަރިއެއްގައިކަން އެނގޭކަމާއި، އަދި މާލެ ގެސް ތިބެއިރު އެއް ރޭ ކުއްޖާގެ މަންމަ ވަކިން ބޭރަށް ދިޔަކަމާއި، އަދި (ކުއްޖާ ރަނގަޅަށް އުޅުނިއިރު) ކުއްޖާ، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާއެކު ބޭރުގައި އުޅުނު ގަޑީގައި ކުއްޖާގެ މަންމަ ގުޅިކަމަށް ކުއްޖާ ބުނާ ބުނުމަށް ކުއްޖާގެ މަންމަގެ ބަހުން ބާރު ލިއްބައިދޭކަން

14.4.2. ދައުލަތުން ހުށަހެޅި ހެކިވެރިޔާ 4[13]ގެ ހެކިބަހުން، ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާ މީނާގެ ގެއަށް އައިސް، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ކުއްޖާގެ ސޯޝަލް މަތީގައި އަލް ބޮއްވުން ވާހަކަ ބުނިކަމާއި، ކުއްޖާ ހެދުންއިރު އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ހުރީ ކުއްޖާގެ ސޯފާ ބެޑުއަށް އަތް ކޮއްޖެހިއިރުކަމާއި، ރޭގަނޑުގެ 11:45 ހާއިރު އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ކުއްޖާ ގޮވައިގެން [redacted] ދިޔަ ތަން ފެންނަކަމާއި، މި ބަހުން ކުއްޖާ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާއެކު ސައިކަލު ދުއްވަން ދާކަމަށް ބުނާ ބުނުމާއި، މި ހެކިވެރިޔާއަށް އެ މަންޒަރު ފެނުމުން، ކުއްޖާ ބުނާ ބުނުމާއި ގުޅުވާލެވޭކަން

14.4.3. ދައުލަތުގެ ހެކިވެރިޔާ 2[14] ގެ ހެކިބަހުން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ކުއްޖާއަށް ޖިންސީ އަނިޔާ ލިބުމުންދާތީ މިކަން މި ހެކިވެރިޔާއާ ހިއްސާކޮށްފައިވާކަމާއި، މި ހެކިވެރިޔާ ބުނެފައިވަނީ ކުއްޖާއަކީ ބަލިވެގެން ދޮންބެއަށް ޑޮކްޓަރަށް ދައްކާ ކުއްޖެއްކަމާއި، އެންމެ ފަހުން 2020 ވަނަ ޑިސެންބަރުގައި މާލެ ދިޔަކަމާއި، ހާލުގައި ހުރިއިރު އެއްޗަ ނިކީގެ ތެރެއިން ކުއްޖާގެ ދުވަހު ތެރެއަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ "ފައި ދިޔައީ"، ދުން ފައި ދުރުކޮށްދިނުމަށް ތަކެތިކާރު އެހެން ވީއޭ" ކުއްޖާ ބުނި ކަމާއި، މި ހެކި ބަހުން ކުއްޖާ

13 މި ހެކިވެރިޔާއަކީ ދިފާއުން ހެކިވެރިޔާ 3 ގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހެއްކެކެވެ.

14 މި ހެކިވެރިޔާއަކީ ދިފާއުން ހެކިވެރިޔާ 2 ގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހެއްކެކެވެ.

ބުނާ ގޮތަށް ކުއްޖާގެ މަންމައާއި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާއި، އެންމެ ކުޑަ ކޮއްކޯ މާލެ ދިރިހުރުމާއި، މާލެއަށް ގެނެސް، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ފުރުން ޖެހުނީ އަނިޔާ ލިބުނުކަމަށް ކުއްޖާ ހިތައިރިންގޮތަށް، މި ހެކިވެރިޔާގެ ހިތައިރިންކަން އެނގޭއިރު، ކުއްޖާ ބުނާ ބުނުމާއި ދިމާވާކަން

14.4.4. ދައުލަތުގެ ހެކިވެރިޔާ 8 ގެ ހެކިބަހުން، ކުއްޖާއަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ފުރުން ޖެހުނީ އަނިޔާ ލިބުނުގޮތް ވާހަކަ ހިތައިރިންކަމާއި، މި ހެކިވެރިޔާގެ ހެކިބަހުން ކުއްޖާގެ މަންމަ ގޮތް ކުއްޖާ ޝަކުވާކުރި ކަމާއި، މަންމަ ޤަބޫލުނުކުރާކަމާއި، ކުއްޖާއަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ޖެހުނީ އަނިޔާ ކުރަމުންދާކަމަށް ބުނާ ބުނުމަށް ބާރު ލިއްބައިދޭކަން

14.4.5. ސިއްރު ހެކިވެރިޔާ 2 ގެ ހެކިބަހުން، ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާ ތަޖުރިބާކުރި ހިތައިރިން އިރު، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ކުއްޖާއާ މާ ކޮށްޓަފައި ހުރަސްކަން ފާހަގަކުރެވުނުކަމާއި، ކުއްޖާއާއެކު އެކަނި ވަގުތު ހޭދަކުރާ ގޮތް އަބަދުވެސް ހޭދަކުރި ބާރު ކަމާއި، ކުއްޖާއާއެކު ސަމާލު ދެއްވަންޏާ ކަމާއި، [redacted] އާ ވިޔަފާރި ސަމާލުކަމުގައި ކުއްޖާއާއެކު ދާކަމަށް ކުއްޖާ ބުނާ ބުނުމަށް، މި ސިއްރު ހެކިވެރިޔާ 2 ގެ ހެކިބަހުން ބާރު ލިބޭކަން

14.4.6. ދައުލަތުގެ ހެކިވެރިޔާ 7 ގެ ހެކިބަހުން، ކުއްޖާގެ ފަރާތުން ވާހަކަ ހިއްސާކުރިކަމާއި، ކުއްޖާ ނިދަން ގޮސް އިރު، ދަންވަރު ގެޔަށް ކުއްޖާގެ ދޮންބައްޕަ އަންނަކަމާއި، އެކަން މަންމަ ކައިރީގައި ބުނިނަމަވެސް، މަންމަ ޤަބޫލުނުކުރާކަމަށް ކުއްޖާ ބުނިކަމާއި، މި ހެކިވެރިޔާގެ ހެކިބަހުން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން އައިސް ކުއްޖާގެ "ސްޓޮމަކްއަށް އިނގިލިން ކަހަކަން ކޮށްފި" މިހެން ބުނި ބުނުމާއި، ކުއްޖާގެ މަންމަ ގޮތް އެ ޝަކުވާ ކުރަމުންދިޔަ އަޑުއަހާފައި ބުނި ބުނުމާއި ގުޅިގެންވާކަން

14.4.7 އިޖްތިމާޢީ ހާލަތު ވަޒަންކުރާ އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓާއި އާ ރިޕޯޓު ތަޙްޤީޤުކުރި ފަރާތުގެ ހުށަހެޅުން، ކުއްޖާ ނިދަން އޮންނައިރު، ކުއްޖާ ތަޅައިގެން ހުންނަ ސޮފާ ތެޅުއަރަން އަތް ކޮއްޓަޅި، ކުއްޖާގެ ކުރިމަތިފަރާތުގައި އަތް ކާއްޓަވައި، އިސްގަޑި ވައްދާފައިވާކަން މަންމައަށް ކިޔައިދިނުމަށްފަސް، ދިޔަދަން ހަށްލައި ލިބިފައިވާކަން ރިޕޯޓުގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާކަމާއި، ކުއްޖާ ތަޙްޤީޤަށް ބަޔާންދީފައިވާ ބަޔާނުގައި، މި އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓުގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާ ކަންކަމާއި، މި ރިޕޯޓު ތަޙްޤީޤުކުރި ފަރާތުގެ ހުށަހެޅުން ބަލާއިރު، ކުއްޖާގެ ތަޙްޤީޤަށް ބަޔާންދިންގޮތަށް މި ރިޕޯޓު ތަޙްޤީޤުކުރި ފަރާތަށް ބަޔާންދީފައިވާކަން

14.4.8 ސައިކޮލޮޖިކަލް ރިޕޯޓާއި އަދި އާ ރިޕޯޓު ތަޙްޤީޤުކުރި ފަރާތުގެ ހުށަހެޅުން، ކުއްޖާއާއި ފުރަތަމަ އިންޓަވިއު ކުރެވުނު އިރު، ތަޙްޤީޤުގައި ބަޔާނެއް ދިނުމާއި، ޖިންސީ އެސެސްމަންޓް ތަޙްޤީޤުކުރި ފަރާތަށް ބަޔާނެއް ބަޔާންދިނުމާއި، ކުއްޖާ ސައިކޮލޮޖިސްޓަށް ބަޔާންދީފައިވާ ބަޔާނުން ދިރި އެއްގޮތްކަމާއި، ބަޔާންދީފައިވާ އެއް ވަގުތަކަށްކަމާއި، އެއް ޝަކުވާ ތަކުރާރުކަމާއި، އެއް ހާދިސާތަކާއި އެއް ތަފްސީލުތަކާއިކަން

14.5 ދޮންބައްޕަ ކުއްޖާގެ އާ ކުއްޖާ ޝަކުވާކުރި ބަލާއިރު، އެއްގޮތަކީ އެތެރެފުށުން ހިބަސް ކުއްޖާގެ ކުއްޖާއާދު ޢަމަލުކުރިގޮތް އެކި މީސް މީހުންނަށް ކިޔައި ދިނުމުގެ އިތުރުން، ދިވެހި ފުލުހުންގެ ތަޙްޤީޤުކުރި، އިޖްތިމާޢީ ހާލަތު ވަޒަންކުރާ އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓާއި ސޯޝަލް ސަރވިސް ފޯރަމް އަދި ސައިކޮލޮޖިސްޓް އެސެސްމަންޓް ފަރާތުން ތަޙްޤީޤުކުރުވާފައިވާކަމާއި، މިގޮތުން ކުއްޖާގެ ދޮންބައްޕަގެ ފަރާތުން ޖިންސީ ގޯނާ ކުރިމަތިވެފައިވުން އަދި ގޮތް ނުވަތަ ފުރުސަތު ގޮތް ތިން [illegible] އެއް ގޮތަކަށްކަމާއި، ކުއްޖާ ގޮވައިގެން [redacted] ދިމާ ކޮށް ހުރިސާ ބަޔާންކުރެއްވުން ތިން މަރުކަޒުގައި ބަހައްޓާފައިވާ، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން

ކުއްޖާ ގޮވައިގެން ފަސްގަނޑަށް ދިޔަ ޓޫ މަންމަ ގުއި ފާރަކަކަމާއި، މަންމަ ދުވުމުން މަންމަ

ގޮތް ނުބުނުމަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން އެދުނުކަމާއި، ކުއްޖާ މާލެ ގޮސް ކުއްޖާއާ މެދު

ހިނދި ކަންތައްތައް ކިޔައިދީފައިވާ އެއް ގޮތަކަށް ކަމާއި، މި މައްސަލައިގައި ކަން ވީ ގޮތް

ކުއްޖާގެ ޝަހާދާ ރެކޯޑިންގަށް ކިޔައިދިނުމުގެ އިތުރުން، ކުއްޖާ ފެނު މަޢުލޫމާތުގައި ހާމަވާ

ކިޔައިދީފައި ބަޔާނާއި ދިފާއުވާއި، މި ބަޔާނުގައިވާ ކުއްޖާގެ ކިޔައިދިނުމުގައި ތެދު ބަޔާން ވަރަކަ

ކިޔައިދޭ މިހާރު ކިޔައިދޭން ފެނެ ތަފާސީލުތައް ހިމެނޭކަމާއި، އަދި އެހެ ދުވަސްވަރެއްގައި ކުއްޖާގެ

ގޮތް މިންނަން އެ ވަރަކަ ކިޔައިދިނުމާއި ޖެއްސަވި ފުރުސަތުދެވުން ނުކުރުމަކާއި، ވީމާ، ކުއްޖާ

ކިޔައިދިން ކިޔައިދިނުން އެކުލެވޭން އެއްގޮތްކަމުގައެވެ.

14.6 ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ބަލާއިރުން އެއްގޮތްވާ ބަޔާނު، މި މައްސަލައިގައި ޝަރީޢަތުގައި ކުއްޖާ، އެ ކުއްޖާއަށް ޖިންސީ އަނިޔާ ދިނުން ހިނގާ ތަފާތު ތިން ވަރަކަށްވެސް ކިޔައިދިން އިރު، މި މައްސަލައިގައި ހުށަހެޅިފައިވާ ހެކިންގެ ހެކިބަހުން، ކުއްޖާ ތިން ވަރަކަށްވުމާ ކިޔައިދިން ކިޔައިދިންވާފަސް، ތަފުސީލުތަކާއިމެދު ސާފުކަން، ދެފަރާތުން ގެންދާކަމަށް ދެވިދާނޭކަމާއި، ޝަރީޢަތުގައި ކުއްޖާ ކިޔައިދިން ހެކިބަސް އެއްގޮތްކަމުގައެވެ.

14.7 ޝަރީޢަތުގެ ރިޕޯޓްގައި ކުއްޖާގެ އެއްވެސް ނިޔަލަކު އެތޯ ބަލާއިރު، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ކުއްޖާ ހިތަކަށް ދެރަވި ކުއްޖާއާއި ގުޅުވައިދެވެން ޖިންސީ އަނިޔާއެއް ދިނުން ގެންދިއުމުންކަމަށް ކުއްޖާ ދިފާއުވާ ބަޔާންތަކަށް ބަލާލުން އެނގޭކަމާއި، މި މައްސަލައިގައި ކުއްޖާގެ ހެކިގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ހެދިގެން ވަކިކަމެއް ދައްކާފައިވާގެ އެއްވެސް ހަސަދަވެރިކަމެއް، ނުވަތަ ބެލެވުނަކަމެއް ނުވަތަ ނިޔަލަކަމެއް އެއް ސަބަބެއް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުށަހަޅައިފައިނުވާކަމާއި، އަދި މިފަދަ މައްސަލައިގެ ވަކިވެގެންވާ އެންމެހާ ކަންކަމުގެ މައްޗަށް ބަލާއިރު، އެފަދަ ސަބަބެއް އުފެދޭނޭކަމަށް ފާހަގަކުރެވިފައިނުވާކަމުގައެވެ.

14.8 މި މައްސަލައިގައި، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަކީ ކުއްޖާގެ މަންމައާ ކައިވެނިކޮށްގެން ހުރި މީހެކެވެ. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ހުރީ ކުއްޖާއާމެދު ޖިންސީ ބަދަހެއް ނުކުރާނެކަމުގެ އިތުބާރު ކުއްޖާއަށް އޮތް ކުއްޖާގެ ދޮން ބައްޕައެއްގެ މަގާމުގައި ކަމެވެ. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ކުއްޖާއާއެކު ތަފާތު އުޅެ ދުވަސް މަދިން، ކުއްޖާގެ ސްކޫލްތަކުގައި ފައި ކޮށްޕައި، ކުއްޖާގެ ކުރިމަތިފަރާތުގައި އަތްލާ، ކުއްޖާގެ ބޯމަތީގައި އަތްލާ ކަމަށް ބުނާ ބުނުން، ކުއްޖާ ކިޔައިދީ ކިޔައިދިނުމުގެ މައްޗަށާއި، މި މައްސަލައިގައި ހެކިބަސް އަދާކުރި ހެކިވެރިން ކުއްޖާގެ ކިޔައިދިން ކިޔައިދިނުމާއި، ދެ ވާހަކަ ގުޅިގެންދާތީ، އެކަށީގެންވާ ޝައްކަކުން ބޭރުން ކުށުގެ ޢަމަލު ސާބިތުވާކަމުގައެވެ.

14.9 މި މައްސަލައިގައި ތުހުމަތުކުރެވޭ ކުށުގެ ޢަމަލު ހިންގި ވަގުތު އުމުރު ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާގެ ސްކޫލްތަކުގައި ފައި ކޮށްޕައި، ކުއްޖާގެ ކުރިމަތި ފަރާތުގައި އަތްލިއިރު އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ނިޔަތަކީ އެކަށީގެންވާ މީހެއްގެ ވިސްނުމުން ވިސްނާއިރު، ޝަހުވާނީ އެދުންފުރިކަމާއި ގަސްދުކުރުމުގެ ނިޔަތުގައި ކަން ނުވަތަ އެކަން ކުރީ ޝަހުވާނީ މަޤްޞަދަކު ނޫން އެހެން މަޤްޞަދެއް ގަސްދުކުރުމަކަށް ކަމުގައި ބުނެވޭން ނެތްކަން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ކުއްޖާއާ ތަކުރާރުކޮށްފައި ވަރަކަށްވުމާއި، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ އަމަލުތަކުން ދެނެގަނެވޭކަމާއި، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ކުއްޖާއާ މި އަމަލުތައް ހިންގާފައިވަނީ ކުއްޖާއާ ވަކިން އެކަހެރިވެ، އެހެން މީހުންނަށް ނުފެންނާނެހެން ސިއްރިއްޔާތުގައި ކަމަށް ވުމުންވެސް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ނިޔަތަކީ ޝަހުވާނީ އެދުންފުރިކަން ގަސްދުކުރުމުގެ ނިޔަތްކަން އެނގިގެންދާކަމުގައެވެ.

14.10 ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާއަކީ އަށްހަރުވީ ގޭސް ކުއްޖެއްކަމަށްވާއިރު، ޢުމުރު ހަދައިގެން ވާހަކަ ދައްކާ ކުއްޖެއްކަމުން ބުނާ ބުނުމާއި ދެކިގެން، މި މައްސަލައިގައި ކުއްޖާ ދިން މަޢުލޫމާތުގައި އެއްވެސް

ފުރުޞަތުދެއްވުމަށް ކޯޓާއި ދުރު ހާޒިރުވާ ހިނގާދިޔަގޮތް ކިޔައިދީ އިންޞާފުވެ ދީފައިވާކަމާއި،
މިހިން ފަރަދުވެސް ހާޒިރުވުމަށް ކިޔައިދޭން ފަރައިގަންނަނިވެސް އެއް ބީރައްޓެހިކަމާއި، އަދި
ޝަކުވާކުރި ކޯޓާ ދިން ދަރައްޗުގައި ކޯޓާއަށްދުރު ހާޒިރުވާ ހިނގާދިޔަގޮތް ކަމަށް ކިޔައިދީފައިވާ
ކިޔައިދިނުމާއި، މި މައްސަލައިގައި ހިޔުބަސް އަދާކުރި ހިޔުންގެ ބަޔާ ދުޅި ފާހަގަކުރެވޭކަމާއި،
ކޯޓުގެ ބުރުނުނަކަށް ގޮވާލާ ހިޔަކަށް ކިޔުމަކީ އޮވެވޭ، ތާގެ ހަދާ ކޯޓުގެއްލަމަށް ބުރުމަކުން،
ކޯޓު ބުރި ބުރުނުނަކަށް ނަހީ ކިޔުމަށް މަނިކީ އެއްވެސް ހަމައެއް ނުފެންނަކަމުގައެވެ.

14.11. ޕްރޮސިކިއުޝަން ހުށަހެޅި ސިޓީ ނިޔުވަރާ 1، 23 އޮގަސްޓް 2021 ދުވަހު ދިވެހި
ފުލުހުންގެ ހިރާސަތަށް ބަލާނެތް ދީފައިވާއިރު، ތަޙްޤީޤުގައި ދިން ބަޔާނާއި ހިފާފައި ކޯޓާ
އެއްވެސް ފަރާތަކުން ހާޒިރުނުކުރާކަމަށް މި ނިޔުވަރާ ޝަރީޢަތުގައި ބުނެފައިވާއިރު، ތަޙްޤީޤުގައި
މި ނިޔުވަރާ ދިން ބަޔާނަށް ރިޢާޔަތްކުރުމަށް ޕްރޮސިކިއުޝަންގެ ފަރާތުން އެދިފައިވާކަމާއި،
މައްސަލައިގައި ހުށަހަޅާ ހެއްކަކީ ޝަރީޢަތުގެ މަޖިލީހަށް ދޭ ބަޔާނާއި އާއި ތަޙްޤީޤަށް ދޭ ބަޔާން
ތަޢާރުޟުވުމަކީ އަދުލުވެރިކަމުގެ ސިފަ ހުރިކަމުގެ ސާބިތު ޢުޒުރުތަކަކަށްވާއިރު، މި މައްސަލައިގައި
ނިޔުވަރާ ހުރަހެޅި ސަރަޙައްދުގައި ފާޅުގައިކުރި ކަންކަމަށް ހިނގާފައިވާ ކަމެއްދުށުންކަމަށް ބުނު
ނިޔުވަރާ ހިކަން ދީފައިވާކަމާއި، އަދި މި ނިޔުވަރާ ތަޙްޤީޤުގައި ދިން ބަޔާނާއި
ކަނޑައެޅިގެން ތަޖުރިބާކޮށް ދުވަހުގެ އެހެން ހެއްކެއްގޮތުގައި ހުރިހާ ގޮތަކަށް، މި ނިޔުވަރާގެ
ބަޔާނަށް ރިޢާޔަތް ބަލާނަން ރިޢާޔަތްކުރުމާއިމެދު ނުކުރެވޭކަމުގައެވެ.

14.12. މައްސަލަ ސާބިތުކުރުމަށް ޕްރޮސިކިއުޝަންގެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ހެކި ދިރާސާކޮށް
ބެލުމުން، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލް އޮފީސް ވ. އަބްދުލް**
މުޙައްމަދު ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ އުޞޫލުތަކާއި، ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރާ

މިހުންނާމެދު ހާއްސަ އުސޫލުތަކަކަށް އަމަލުކުރުމުގެ ޤާނޫނުގެ 47 ވަނަ މާއްދާގައިވާ ފަދައިން ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ އެކަށީގެންވާ ޝައްކެއްނެތް މިންވަރަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށް އުފުލާފައިވާ ދައުވާގައި ބަޔާންކުރާ ކުށް ސާބިތުވާކަމުގައެވެ.

އިސްތިއުނާފުކުރުމަށް ހުށަހެޅި ނުކުތާތައް

15. ބަޔާންކުރަނިވި ނިންމުން ނިންމާފައިވާ ގޮތް ޝަރުޢީ އަދި ޤާނޫނީ ހަމަތަކާއެއްގޮތް ނޫންކަމަށް ބުނެ އެ ނިންމުން އިސްތިއުނާފުކުރުމަށް އެދި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވަނީ އަންނަނިވި 5 (ފަސް) ނުކުތާތަކެވެ. އެގޮތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ނުކުތާތަކަކީ؛

15.1. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށް ޝަރީޢަތް ހިންގުމުގައި މައްސަލައިގައި ކުށް ސާބިތުކުރުމަށް ޕްރޮސިކިއުޝަނުން ހުށަހެޅި ބައެއް ހެކިތައް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ބެލުމުގެ ފުރުޞަތު ދިނުމެއްނެތި މައްސަލަ ނިންމާފައިވަނީ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ބ) އާ ޚިލާފަށްކަމަށް ބުނެ ހުށަހެޅި ނުކުތާއާއި،

15.2. ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާ ދީފައިވާ ބަޔާނަށް ބަރު ކޯޓުން މައްސަލަ ނިންމުމުގައި ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް އެތެރެފުށުންނާއި ބޭރުފުށުން އެއްގޮތަކަށް ކަނޑައަޅާފައިވަނީ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 143 ވަނަ މާއްދާގެ (ދ) އާ ޚިލާފަށްކަމަށް ބުނެ ހުށަހެޅި ނުކުތާއާއި،

15.3. ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާގެ ބަޔާނުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ބައެއް ކަންކަން އެހެން ހެކިންގެ ހެކިބަހުން ނަފީވާއިރު، އެކަންކަމަށް ޝަރީޢަތުން ބުރަދަން ދީފައިނުވާތީ ހެކި ވަޒަންކުރުމުގައި ޤާނޫނުއަސާސީގެ 42 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) އާ ޚިލާފަށްކަމަށް ބުނެ ހުށަހެޅި ނުކުތާއާއި،

15.4. ޝަރުޢުކުރި ކުއްޖާގެ ތަރުޖަމާނަކާ ގުޅޭ ގޮތުން އަދި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުއި އެއްބަސްވެގެން ލިބިފައިވާ ހުކުމަކީ ރިޢާޔަތްކުރެވުނުނި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްސަލަ ކުރި ސާބިތުވާކަމަށް ނިންމާފައިވަނީ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 143 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) އާއި ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (އ) ގެ ހިލާފަށްކަމަށް ބުނެ ހުށަހެޅި ނުކުތާއާއި،

15.5. ދަށު ކޯޓުގައި މައްސަލަ ހިންގައިދީ، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަމްސީލުކުރަމުން ދެއްކެވި ޤާނޫނީ ވަކީލުންގެ ފަރާތުން ދިފާޢު ބޭނުންކުރުމާއި، ވަކީލާއި މުވައްކިލުންނާ ދެމެދުގެ މަޝްވަރާކުރުމުގެ ފުރުޞަތު އެކަށީގެންވާ ގޮތެއްގައި ލިބިފައިނުވާތީ، ދިފާޢުކުރުމުގައި ބަލައިގެންފައިވާ ineffective assistance of counsel ގެ އުޞޫލު ޤާނޫނުއަސާސީގެ 62 ވަނަ މާއްދާއާއި، 68 ވަނަ މާއްދާ އަދި 69 ވަނަ މާއްދާއަށް ރިޢާޔަތްކޮށް ބަލާއިރު، މި މައްސަލައިގައި ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ބ) އާއި (ރ) އިން ލިބިދޭ އަސާސީ ހައްޤުތައް އެކަށީގެންވާގޮތެއްގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ލިބިފައިނުވާކަމަށް ބުނެ ހުށަހެޅި ނުކުތާއެވެ.

16. **ފުރަތަމަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާ** ތަފްސީލުކުރަމުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ބ) ގައި ކުށުގެ ތުހުމަތުގައިވާ މީހަކަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ އެއް އަސާސީ ހައްޤަކީ ކުށުން ބަރީއަވުމަށް މަސައްކަތްކުރުމަށް އެކަށީގެންވާ ވަގުތާއި ވަސީލަތް ލިބުމުގެ ހައްޤުކަމާއި، މި މައްސަލައިގައި ޝަރުޢުކުރި ކުއްޖާ އެކި މަރުޙަލާތަކުގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާ ހިނދު ސާބިތު ބަޔާން އަދި އެހެނިހެން ބަޔާން ދިނުމުގައި ޕްރޮސިކިއުޝަނުން އެދުމުން ވަކި މުނާޤަޝާތް ދެނީ ހާޒިރުކުރުމަށް ކޯޓުން ނިންމާފައިވާތީ، މި މައްސަލައިގައި ކުށް ސާބިތުކުރުމަށް ކޯޓުން އެކަމާ ބެހޭ ރިޢާޔަތްކުރި އެއް ހުކުމަކީ، ޝަރުޢުކުރި ކުއްޖާ ތަރުޖަމާން ދިނުވާ

އޮޑިއޯ/ވީޑިއޯ ބަޔާންކަމުގައިވާއިރު، އެ ބަޔާނަކީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ބެލުމުގެ ފުރުޞަތު ދީފައިވާ ބަޔާނެއް ނޫންކަމުގައެވެ.

17. ކޯޓުން ކަނޑައަޅާ ޝަރުޢީ މަރުޙަލާއަކުވެސް އެ ވީޑިއޯ ބެލުމުގެ ފުރުޞަތު ދީފައިނުވާކަމާއި، އެހެންކަމުން މި ހާލު ބަލައި ދިރާސާކުރުމަށް ފުރުޞަތު ދިނުމެއްނެތި އެ ހެއްކަށް ރިޢާޔަތްކޮށް އެ ހެއްކަން ޝަރީޢަތުން ބުރަދަން ދިފާޢުކުރުމުން، ދިފާޢު ބަޔާންކުރުމަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ހުރަސްއެޅި، އެ ފަރާތުގެ ޙައްޤުން އުނިކަން އައިސްފައިވާކަމުގައެވެ.

18. **ދެވަނަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާ** ތަފްސީލުކުރުމުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބަޔާންކޮށްފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލް އޮފީސް ވ. އަބްދުﷲ މުމްތާޒު** ޤަޟިއްޔާގައި، ކޯޓަށް ހުށަހަޅާ އާދައާ ހިލާފު ޤަބޫލުކުރާ ހުށަހެޅުމެއް ނުވަތަ ނޫނީ ބެލުމުގައި ކޯޓުގެ ހުށަހެޅުމަށް އެތެރެކުރުންތަކާއި ބޭރުކުރުން އެއްގޮތްވާތީ، ކޯޓުގެ އަންގާރާއި ބަދަލުވީކަމާއި، ކޯޓުގެ އަމުރު ހުރިހާ ގޮތްގޮތުގެ މަސައްކަތާއި، ކޯޓުގެ މުއްދަތާ ބެހޭ ގޮތުން ޝަރީޢަތުގައި އެއްވެސް ނުނިކުތުމެއް އޮތުމާ ބެހޭގޮތުން ބަޔާންކޮށްފައިވާކަމުގައެވެ.

19. މި މައްސަލައިގައި ޝަރީޢަތުގެ ކޯޓާއި ދައުލަތުން ޝަހާދަތް ހެކިންގެ ގޮތުގައި ހުށަހެޅި ހެކިހެކިކަމާއި، ނަގަފައިވާ މި މައްސަލައިގައި ދައުލަތުން އެ ހާލު އަސްލަށް ގެންގޮސް، ކޯޓުގެ ހިޔަލުން ނުނިގުމުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް އެ ކޯޓު ދިފާޢު ބަޔާން ގެނެސްން ކްރޮސް-އެގްޒަމިން ކުރުމުގެ ފުރުޞަތު އެއްވެސް ގޮތަކުން ލިބިފައިނުވާކަމުގައެވެ.

20. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްސަލަ ކޯޓަށް ދައުވާގައި، މާއްދާގައި ދެވަނަ ކޯޓަރު ކޯޅިއިރުވެސްގައި، ކޯޓު ނިޔަން ޢަމަލާ ކޯޓުގެ ސްޓޭޓްމަންޓަށް މިހާ ފައިސާޖެހި، ކޯޓުގެ ކުރިމަތީފަރާތުގައި އަމާޒުވާ ކަމަށް ދައުވާގައިވާއިރު، ކޯޓުގެ ރިކޯޑުކުރަމުން ޝަރީޢަތުގެ ނިޔުންގޮތުގެ ދިޔަގައި ނަކަލުކޮށްފައިވާ ބައިގައި އޮތީ "...ދެން މިހާ ކުރަކަށް، ފައިސާ ގައިގަ ހަރަކާތްތެރިވަނީ އެބައެއް.

ފަހި ޖައްސަސި..." ކަމަށާއި، މި ކުއްޖާ ފުލުހުންގެ ޚިދުމަތަށް 20 އޮގަސްޓް 2021 ގައި ދީފައިވާ ބަޔާންގައި އޮތީ "އަލުގަނޑުގެ ގައިގާ ފަހި ޖައްސައި ހަދައި" ކަމަށާއި، ކުއްޖާގެ އިޤްރާރާއި ބާރަތު ވަޒަންކުރާ އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓް ތައްޔާރުކުރި އެސިސްޓަންޓް ސޯޝަލް ވޯކަރ ޝަރީޢަތް ދިން ބަޔާންކަމަށް ފާހަގަކޮށްފައިވާ ކަންކަމުގައިވެސް ދައުލަތުން ބުނެފައިވާ ފަދައިން ކުއްޖާ މާޙޫގައި ހިނގިކަމަށް ބުނާ ހާދިސާގެ އެއްވެސް ވާހަކައެއް ބުނެފައިނުވާކަމުގައެވެ.

21. 2020 ވަނަ އަހަރުގެ ފަހުކޮޅުން ފެށިގެން 2021 ވަނަ އަހަރުގެ އޮގަސްޓް މަހާއި ދެމެދު އެކި ދުވަސްވަރުން ކުއްޖާ ނިދާކޮޓަރީގައި ނިދާފައި އޮއްވާ ކުއްޖާގެ ސޯޓު ތެރެއަށް މީނާ އަތް ކޮށްޓައި ކުރިމަތީ ފަރާތުގައި އަތްލާފައިވާކަމަށް ބުނާ ބުނުމާއި ގުޅޭގޮތުން، ކުއްޖާގެ ރިކޯޑިންގކަމަށް ޝަރީޢަތް ނިމުންގޮތުގެ ރިޕޯޓުގައި ނަކަލުކޮށްފައިވާ ބައިގައި އޮތީ "...ކަރަންޓެއްފަދަގޮތެއް ދެން މީނަ ހަމަ ކުރިއަށް ގެންދިޔައީ އެކަންމައް. ނިދަން އޮންނައިރުގައި ގޮއްސަ ސޯޓު ތެރެއަށް އިނގިލި ކަންކަން ކޮށްޓާ" ކަމަށް ބުނެފައިވާއިރު، ކުއްޖާ ފުލުހުންގެ ޚިދުމަތަށް 20 އޮގަސްޓް 2021 ގައި ދީފައިވާ ބަޔާންގައި އޮތީ "މިގޮތަށް ކަރަންޓީނުގައި ހުއްޓާވެސް [redacted] އަލުގަނޑު ނިދާފައި އޮންނަ ކޮޓަރިގައި އަލުގަނޑުގެ ސޯޓު ތެރެއަށް އިނގިލި ކޮށްޓައި ހަދައެވެ." މިފަދައިން ކަމާއި، ސައިކޮލޮޖިކަލް ރިޕޯޓް ތައްޔާރުކުރި ފަރާތަށް ކުއްޖާ ކައުންސެލިންގކުރުމުން ބުނުމުގައި އޮތީ، "ދެން ދުވާލު ހުސްކަމުން އެއް ދުވަހު ވަންދަވުން ކޮޓަރިގައި [redacted] އޮތީ ނިދަން. [redacted]އަށް ހޫނުވެސް އިނގިލި ކޮށްޓަމޭ." މިފަދައިންކަމާއި، ފުލުހުންގެ ޚިދުމަތަށް ދިން ބަޔާންގައި އެފަދައިން ކަންކުރާކަމަށް ބުނެފައިވާއިރު، ސައިކޮލޮޖިކަލް ރިޕޯޓުގައި ބުނެފައިވާ ދުވާލު ވަންދަވުން ކޮޓަރިގައި ނިދާފައި އޮއްވާ އިނގިލި ކޮށްޓާ ކަމާއި، ރިކޯޑިންގގައި އެކަން ކުރަނީ ކޮން އިރަކުކަމެއް ބަޔާންކޮށްފައިނުވާ ކަމުގައެވެ.

22. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ސަރުކާރުގައި ފުރުޞަތުތަކުގެ ތެރެއިން ކުއްޖާ ގެންގޮސް، ކުއްޖާގެ ކުރިމަތީ ފަރާތުގައި އަތްލާފައިވާކަމަށް ބުނާ ބުނުމާއި ގުޅިގެން، ކުއްޖާ ފުލުހުންނަށް ދިން ބަޔާނުގައި މާމަގޭގައި ކުރިމަތިފަރާތުގައި އަތްލީކަމަށް ބުނެފައިވިނަމަވެސް، ކުއްޖާގެ ރިޕޯޓުގައި އުފަލައިން އަތްލި ތަނެއް ބުނެފައިނުވާކަމާއި، އަދި އިޖުތިމާޢީ ޚިދުމަތް ވަޒަންކުރާ އުސޫލުތަކުން ރިޕޯޓުގައި ބަލިޔާކައިރީގައި ކުއްޖާ ގެއިގައި އަތްލިކަމަށް ބަޔާންކޮށްފައިވާކަމާއި، ސައިކޮލޮޖިކަލް އެސެސްމެންޓުގައި ކުއްޖާ ފައްޓާ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ޖިންސީ ގޯނާކުރުމުގައި އަޅުވާލުންކަމަށް، ޖިންސީ ބާރުއަޅުއިކަމުން ބޮޑުކުރިކަމަށްވުން، މި ހާދިސާ ކުރިއަށްދިޔުމުގައިވެސް އެކި މަރުޙަލާތަކުގައި އެކި ގޮތަށް ކިޔައިދީފައިވާކަން އެނގޭކަމުގައިވެ.

23. ބަދިގެގައި ޒިނޭއްގައި ކުއްޖާ އިންދާ މާމަގޭގައި އަތްލީކަމަށް ބުނާ ބުނުމަކީ ބަލާއިރު، މިކަމުގައިވެސް ކުއްޖާގެ ބަޔާނުގައި ފުށުއަރަނިވިތައް ހުރުމުގެ އިތުރުން، މި މައްސަލައިގައި ކުއްޖާ ފުށުއެރުންގެ ތަފްޞީލުގައި ސައިކޮލޮޖިކަލް ބަޔާނާއި، އެހީ ވިދާޅު ބަޔާން އަދި ޖިންސީ ގޯނާގެ އާހުސަރަން ދީފައިވާކަމަށް ބުނާ ބަޔާނާއި، ސައިކޮލޮޖިސްޓުން ދިންކަމަށް ބުނާ ބަޔާނުގައިވެސް ހާދިސާ ހިނގާފައިވާ ތަރުތީބު ނުބުނާކަމާއި، އެއީ ކޮން ވަގުތެއްގައިކަން އެނގެން ނެތްކަމާއި، އެއްވެސް ހާދިސާއެއްގައި ކުއްޖާ ބައިގެން ހުނދުކޮށްދޭ ތަފްސީލެއް، އަދި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ގައިގައި ހުރި އަންނައުނުގެ ތަފްސީލެއް ނުބުނާކަމާއި، ކުއްޖާ އެ ވާހަކަ މަންމައާއި ދައްތައާ ދޭއްޔާ ކޮން ތަނެއްގައިކަން ފަދަ ތަފްސީލެއް ނުބުނާކަމާއި، ކުއްޖާގެ ހިތަބަރާ އާދަޔާ ހިލާފު ބޮޑު ހިބަހަރާކަން ބޮޑުވެފަދަ ތަފްސީލެއް އެ ހިބަހަރާކަމުގެ ބަދަލުތަކެއް ބަޔާންކޮށްފައިވާކަމުގައިވެ.

24. **ތިންވަނަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާ** ތަޙުޤީޤުކުރަމުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ، މި މައްސަލައިގައި ހެކިން ދައްކާފައިވާ ވަސީލަތްތަކުގައި ހުރި ކަންތަކުން ޝަރުޢީގޮތުން ކުއްޖާ ތަޙުޤީޤު

މަޢުލޫމާތުގައި ދައުލަތުގައިވާ ވާހަކަތައް ނަފީވާއިރު، ހުރި ވަޒަންކުރުމުގައި އުނިކަން ޝަރީޢަތުން ބެލަދެންނެވުނުކަމުގައެވެ.

25. ކުއްޖާގެ ތަޙްޤީޤީ ބަޔާންތަކުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ކުއްޖާއަށް ޖިންސީ ގޯނާ ކުރި ކަމުގެ ވާހަކަ ކުއްޖާގެ މަންމައަށް އެނގުނުކަމުގައި ބުނެފައިވެސް، ކުއްޖާގެ މަންމަ 21 އޮގަސްޓު 2021 ގައި ދިވެހި ފުލުހުންގެ ޚިދުމަތަކުން ދިން ބަޔާނުގައި މިވާހަކަ ކުއްޖާ ބުނެފައިވާކަމަށް ބުނެފައިވާކަމުގައެވެ. މީގެ އިތުރުން ކުއްޖާގެ މަންމަގެ ކައިރީގައި އެއްކަލަ ބޭނުންވެގެން ބުނާއިރަން، އެ އެއްކަލަ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ގެތެރެން ފައިސާ ދީ ހަދާކަމުގައި ކުއްޖާގެ ބަޔާނުގައި ބުނާއިރު، ކުއްޖާގެ މަންމަ 21 އޮގަސްޓު 2021 ގައި ދިވެހި ފުލުހުންގެ ޚިދުމަތަކުން ދީފައިވާ ބަޔާނުގައި ކުއްޖާ ކޮށް ފަދަ ފުރި ބޭނުންވެގެން ވަރަށް ގިނައިން ކުއްޖާގެ މަންމަގެ ކައިރީގައި ބުނު ހަދާކަމުގައި، ކުއްޖާ ބުނެދިނަމަ ބޭނުންވާ އެއްކަލަ ހިފައިދޭކަމުގައި ބުނެފައިވާކަމުގައެވެ.

26. ކުއްޖާ ތަޙްޤީޤަށް ދީފައިވާ ބަޔާނުގައި ނިދާއިރު ޖިންސީ ޢަމަލެއް އުޅުނީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ކުއްޖާ ނިދާފައި އޮންނައިރު ސޯފާ ތޮށިއަށް އިނގިލިކޮށްޓާލިކަމުގައި ބުނާއިރު، ކުއްޖާގެ މަންމަ 21 އޮގަސްޓު 2021 ގައި ދިވެހި ފުލުހުންގެ ޚިދުމަތަކުން ދީފައިވާ ބަޔާނުގައި ކުއްޖާ ނިދާއިރު ބާރު ޖިންސީ ޢަމަލެއް އުޅުނުކަމުގައި، އަދި ކުއްޖާގެ ދައްތަ 23 ޖަނަވަރީ 2022 ގައި ދިން ހުކުމުގައި ކުއްޖާ ކުޑައިރުއްސުރެފެށި ޖިންސީ ޢަމަލެއް އުޅުނުކަމަށް ބުނެފައިވާކަމުގައެވެ.

27. ކުއްޖާއަކީ "ހަދައިގެން ވާހަކަ ދައްކާފަން ކުއްޖެއް" ކަމަށް ކުއްޖާގެ މަންމަ ދިން ހެކިބަހުގައި ބުނެފައިވާކަމުގައެވެ.

28. ދައްތަމީގެ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ސިއްރު ހެކިވެރިޔާ 1 އަކީ ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާއަށް ޖިންސީ ގޯނާ ލިބުނުކަމުގެ ވާހަކަ އޭނާއަށް އެ ކުއްޖާ ކިޔައިދިންކަމަށް ސާބިތުކުރުމަށް ދައްތަމީން ހުށަހެޅި

ހެއްކެއްކަމުގައިވާއިރު، އޭނާގެ ހިޔާލުގައި އެފަދަ ވާހަކައެއް ކުއްޖާ ދައްކާފައިނުވާކަމަށް ބުނެފައިވާކަމުގައެވެ.

29. މިކަންކަމަށް ބަލާއިރު، ކުއްޖާ ދައްކާފައިވާ ބައެއް ވާހަކަތައް ނަފީވެގެންދާއިރު، ހުރި ވަޞްފުކުރުމުގައި މިކަމަށް ރިޢާޔަތްނުކުރުމަކީ، ޤާނޫނުއަސާސީގެ 42 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރާ ޢަދުލުވެރި އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއްގެ ޙައްޤު ގެއްލިގެންދާކަމެއް ކަމުގައެވެ.

30. **ހަތަރުވަނަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާ** ތަފްސީލުކުރުމުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ، ކުއްޖާގެ ތަޙުޤީޤަށް ކަންކަމަށް ބަލާއިރު، ކުއްޖާގެ މަސްދަރު ތަޙުޤީޤަށް ދިނުމަށް ބަޔާންދީއިރު ކުއްޖާ ބޭނުންވެގެން ބުނުމުން ކުއްޖާގެ މަސްދަރު އެއްކޮށި ގެންދިޔަކާއި، ކުއްޖާއަށް އަނިޔާދިނުން ވާހަކަ ކުއްޖާ ބުނެފައިވާކަމުގައި، ކުއްޖާ ނިދާއިރު ބާރު ޖިންސީ ގުޅުމެން ނިދާކަމުގައި ބުނެފައިވާއިރު، ކުއްޖާއަށް ހަދަހަދައިގެން ވާހަކަ ދައްކާފަށް ކުއްޖެއްކަމަށް ޝަރީޢަތުގައި ކުއްޖާގެ މަސްދަ ބުނެފައިވާކަމުގައެވެ.

31. ދައުލަތުގެ ހެކިވެރިޔާ 8 ގެ ތަޙުޤީޤު ބަޔާންގައިވެސް އަދި ހެކިބަހުގައި، ސައިކޮލޮޖިކަލް ކުއްޖާއާ ބެހޭ ކިޔަންކަމެއް ކުއްޖާ ބުނެފައިވާކަމަށް ބުނެފައިވާކަމުގައެވެ.

32. ސީޑީ ހެކި 1 ހެކިބަސް ދޫކުރަން ބުނެފައިވާ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން އަތުލައިގަނެ ބުނެ އެފަދަ ވާހަކައެއް ކުއްޖާ ދައްކާފައިނުވާކަމުގައެވެ.

33. ދައުލަތުގެ ހެކިވެރިޔާ 7[15] ގެ ހެކިބަހުގައި ބުނެފައިވާ ސައިކޮލޮޖިކަލް ކުއްޖާއަށް އަނިޔާވާ ތަހުގަނެ ކުއްޖެއްޤުރުބާނުކަމުގައި، ވަރަށް ދޮގު ހަދާ ކުއްޖެއް ކަމުގައެވެ.

34. ދިފާޢުގެ ހެކިވެރިޔާ 5 ގެ ހެކިބަހުގައި ސައިކޮލޮޖިކަލް ކުއްޖާއަށް މީހާގެ ދައްކަވާ ދަރިފުޅެއްކަމުގައި އެއީ ވަރަށް ދޮގު ހަދާ ކުއްޖެއްކަމުގައި ބުނެފައިވާކަމުގައެވެ. އަދި ކުއްޖާ ބޭނުންވާ ޗާގެޓަށް އެކަންކަމެއް ކުރުމުގެ ގާބިލް ކަންތައްތަށް ވާހަކައެއްވެސް ދައްކާފައިކަމުގައެވެ.

---

[15] މި ހެކިވެރިޔާއަކީ ދިފާޢުން ހެކިވެރިޔާ 3 ގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހެއްކެކެވެ.

35. ދައުލަތުގެ ހިމާޔަތާ 2 ގެ[16] ހިމާޔަތުގައި ވަކީލް ގިނަ ކަންކަމުގައި އެ ކުއްޖާ ތަމްސީލްކުރާކަން އެނގެންކަމުގައެވެ.

36. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ތަރްޖަމާނަކު ދިވެހިބަހުން ބާރުތަކުގައި ސަލާމަތާއި ކުއްޖާގެ މަސްލަހަތާ މީނާ ތަރްބިޔަތުގެ އުފެދިފައިވާ ކުއްޖާ ބޭނުންވާނީ ކުއްޖާގެ ބައްޕަ ކަމުގައި ބެލެހެއްޓުމަކަށްވުމެވެ.

37. އެހެންކަމުން، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގެ ނަންބަރު 2014/HC-A/332 **އަލީ ސަލީމް ވ. ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ފެމިލީކޯޓާއި**، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަޙްމަދު މުޙައްމަދު** ފެމިލީކޯޓުގައި ކުއްޖާގެ ހަޟާނަތުގައިވެސް ވާހަކަ ދައްކާފައިވާގޮތުގެ މައްސަލައިން ބިނާވާ އުސޫލުތަކަކީ، ޤާނޫނުއަސާސީގެ 143 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) ގެ ދަށުން ތަޢާރުފް ހިފެހެއްޓުމާއި ނިޔުމުންތަކުގައިވާގޮތުގެ މި ނުކުތާގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާ މި ހިސާބަކުން މައްސަލައިގައި ކޮށްފައިވާ ދައުވާ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ އެކަށީގެންވާ ސަމާލުކަމާއި މިންވަރަށް ސާބިތުވާކަން އެނގޭއިރު، ޝަރީޢަތުން ގޮތެއް ނިންމުމުގައި އިސްވެ ފާހަގަކުރެވުނު ޙަޤީޤަތްތަކާއި ހިޔާލާއި ބައްޕަތަކަށް ބަރާބަރަކަށް ދިފާއުކުރުމަށް ފުރުޞަތު އެއްގޮތް ނިޔުމުގެ ނުރަކަމުގައެވެ.

38. **ފަސްވަނަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާ** ތަފްސީލުކުރުމުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ، ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ބ) އަދި (ގ) ގައި ފުރުޞަތު ވަކީލުގެ އެހީތެރިކަން ލިބުމުގެ ޙައްޤު ކަރަފަދުކޮށްދީފައިވާއިރު، އެފަރާތުން އެ ލިބުނު ޙައްޤު ލިބިދީފައިވާކަމަށް ބެލެވުނު ފުރުޞަތު ވަކީލުގެ ފަރާތުން އެކަށީގެންވާ ގޮތުގައި ފުރުޞަތު އެހީތެރިކަން ލިބުނު ޙާލަތުގައިކަމެވެ. މީގެ މިސާލަކީ ދިމިގުރާމީ މުޤާބަލާގައިކަމުގައިވެސް ބަލަހައްޓަމުންދިޔައީ އެސްޓޭޓުގެ ކަމުގައެވެ. ޤާނޫނުއަސާސީގެ 62 ވަނަ މާއްދާ (އެހީގެން ޙައްޤުގައި ލިބިދީފައިން) އަދި ޤާނޫނުއަސާސީގެ 68 ވަނަ މާއްދާ (އަސާސީ

16 މި ހިމާޔަތުގައި ދިފާޢުން ހިމާޔަތާ 2 ގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހުއްކުކެވެ.

ބަޔާންވަމުން ކޯޓުތަކުން މާނަކުރުން) އަދި ޤާނޫނުއަސާސީގެ 69 ވަނަ މާއްދާ (ރައްޔިތުން ނުވަތަ މީހުންނަކަށް ނިޔާއީ އިޖްރާއަތުގައި ޤާނޫނަކުން ޤާނޫނުއަސާސީ މާނަކުރުން) މި މާއްދާތަކުގެ އަޑުގައިވުމަށް މި އުސޫލުތައް ރާއްޖޭއަށް ތަޠުބީޤުކުރަމުންދާކަމެވެ.

39. ޔުނައިޓެޑް ސްޓޭޓްސް އޮފް އެމެރިކާގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ Strickland v. Washington[17] ދަޢުވާގައި ޤާނޫނީ ވަކީލުގެ އެހީތެރިކަން މާނަކުރައްވާފައިވާގޮތުގައި ނުލިބުން (ineffective assistance of counsel) މި އުސޫލު ތަޠުބީޤުކުރުމުގައި ބަލަންޖެހޭ ޝަރުޠު ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާއިރު، މިގޮތުން އެ ދަޢުވާގައި ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ އަންނަނިވި މުހިއްމު ޝަރުޠުތަކުގައެވެ.

(1) The trial lawyer’s performance fell below an objective standard of resonableness

(2) There is a reasonable probability that if it weren’t for the lawyers unprofessional errors, the result of the proceedings would have been different.

40. މި މިންގަނޑުގެ ތެރެއިން، ފުރަތަމަ މިންގަނޑު މި މައްސަލައަށް ތަޠުބީޤުކޮށް، އަންނަނިވި ކަންކަން ފާހަގަކޮށްލެވިފައެވެ.

40.1 މި މައްސަލައިގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ޝަރީޢާގެ ވަކީލުން ހަމަޖެއްސި ވަކީލަކީ، އަލްއުސްތާޛު ހަސަން ނަސީމު ކަމުގައެވެ.

40.2 އޭގެ ފަހުން މި މައްސަލައަށް އިތުރު ދެ ވަކީލުން ޙާޟިރުވެފައިވާކަން ފެނިގެންދެއެވެ. ފުރަތަމަ ޙާޟިރުވި ވަކީލު އިބްރާހީމް މުނީރާއި މައްސަލައިން ތަނާޒުލުވެވަޑައިގަތުމުން، ދެން ޙާޟިރުވި ވަކީލުވެސް ދަޢުވާގެ ތާރީޚްގައި މައްސަލައިން ތަނާޒުލުވެވަޑައިގަތުމާއި، އަދި ޝަރީޢަތަށް ޙާޟިރުވި ވަކީލާވެސް ޝަރީޢަތް ފުރި، ނުރާބާ ގޮތްގައި ވަކާލާތުކުރުމާ ހަމައަށް

17 466 U.S 668 (1984)

ދެވިފައިވަނީކޮށް އެ ވަކީލުވެސް ތަނާޒުލުވިކަމާއި، އޭގެ ފަހުން އަނެއްކާވެސް ޝަރީޢަތުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ އިބްތިދާއީ މަޙްކަމާގައި ޙާޟިރުވި ވަކީލު ކަމުގައެވެ.

40.3 އާއިލާއިން އިސްތިއުނާފުކުރުމަށް ހުއްދަ ދީފައިވަނީ ހަމައެކަނި އަލްއުސްތާޛު ޙަސަން ނަބީލުކަމާއި، މައްސަލައިގެ ތެރެއިން އިތުރު ވަކީލުން އައްޔަންކޮށް ތަނާޒުލުވެފައިވަނީ އާއިލާއިން ހުއްދަ ދީގެންނުވުން ކަމުގައެވެ.

40.4 މި މައްސަލައިގައި އިބްތިދާއީ މަޙްކަމާގެ ވަކި ހިސާބަކުން ފެނިގެން ހުށަހާ ބަޔާން ހުށަހެޅުމުގެ މަޙްކަމާއާ ދެމެދު އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަމްސީލުކޮށްފައިވަނީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ނުވަތަ އޭނާގެ އާއިލާއިން އިޙްތިޔާރުކުރި ވަކީލުންނޫންކަމުގައެވެ.

40.5 2022 ވަނަ އަހަރު ޖޫން މަހުގައި ބޭއްވުނު އަޑުއެހުމުގައި މައްސަލައިގެ (ހުށަހާ ބަޔާން ހުށަހެޅުމަށް ބޭއްވުނު އަޑުއެހުމުގައި) މައްސަލައިގެ ލިޔުންތަކާއި ނުލިބޭކަމަށް ދިފާޢީ ވަކީލު ބުނިކަމުގައެވެ. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް މައްސަލައިން ދިފާޢުވުމަށްޓަކައި ބިނާކުރުމަށް އަދި ހެކިންނާ ސުވާލުކުރުމަށް ބޭނުންވާ ލިޔުންތައް ހުށަހެޅުމަށް އެކަށީގެންވާ ގޮތުގައި މަސައްކަތްކޮށްފައިނުވާކަން ސާފުކޮށް އެނގޭކަމުގައެވެ. އަދި ހެކިތައް ހާޟިރުކުރުމުގެ އަދުލުގެ ދަށުން، އެގޮތުގެ މަތިން ލިޔުންތައް ބެލުމުގެ ފުރުޞަތު އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ލިބިފައިވާކަމުގައެވެ. މި މައްސަލައިގެ މައިގަނޑު އަސާސަކީ ކުއްޖާގެ ޙިޟާނަތުގެ ކަމުގައިވާއިރު، އެ ޙިޟާނަތުގެ ބެލުމުގެ ފުރުޞަތުވެސް ލިބިފައިވާކަމުގައެވެ.

40.6 މި މައްސަލައިގައި ވަކީލު ދިފާޢު ބިނާކުރުމާ ގުޅިގެން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާ މަޝްވަރާކޮށްފައިނުވާތީ، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބޭނުންވި ބައެއް ހެކިތައް އަދި އެ ހެކިތަކުން ސާބިތުކުރަން ބޭނުންވި ކަންކަން ހުށަހެޅިފައިނުވާކަމުގައެވެ.

40.7. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ބައެއް ހުކުމަށް ބަލައިނުގަތުމަށް ކޯޓުން ނިންމި ނިންމުމާއި ގުޅިގެން، އެ ނިންމުން އިސްތިއުނާފުކުރުމަށް ވަކީލުގެ ފަރާތުން މަޝްވަރާ ލިބިފައިނުވާކަމުގައެވެ.

40.8. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ހުކުމުގެ ތަރުޖަމާ އެ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ހުކުމްކުރިތާ 6 ހަފްތާގެ ތެރޭގައި ބަލައިނުގަތުމަށް ނިންމިއިރު، މިއީ މުހިންމު ހުށަހެޅުމެއްކަމާއި، މި ހުކުމް ބަލައިނުގަތުމަށް ނިންމުމުން އެކަމުގެ ސަބަބުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ދިފާޢުވުމުގެ ޙައްޤަށް ހުރަސްއެޅިފައިވާކަމާއި، ނަމަވެސް މި ނިންމުން އިސްތިއުނާފުކުރުމަށް ވަކީލުގެ ފަރާތުން ލަފާ ދީފައިނުވާކަމުގައެވެ.

40.9. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށްވެސް ހެކިބަސް ދިނުމަށް އޮތް ފުރުޞަތު ގެއްލިފައިވަނީ އެފަރާތުން ހެކިބަސް ދިނުމަށް ވަކީލު ލަފާދީފައިނުވާތީކަމާއި، މިކަމުގެ ސަބަބުން ކުރިން ބަރީއަވުމަށް މަސައްކަތްކުރުމުގެ ޙައްޤު ގެއްލިގެން ގޮސްފައިވާކަމުގައެވެ.

40.10. މި މައްސަލައިގައި ހެކިންނާ ސުވާލުކުރުމާއި، ހެކި ހުށަހެޅުމުގައިވެސް ވަކީލު ޢަމަލުކޮށްފައިވަނީ ސަބަބުވެރި އަދި ޕްރޮފެޝަނަލް ގޮތެއްގައި ނޫންކަމުގައެވެ.

41. ބަޔާންކުރެވުނު ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ ދެވަނަ މިންގަނޑު މި މައްސަލައަށް ތަތުބީޤުކޮށް، އަންނަނިވި ކަންކަން ފާހަގަކޮށްލައްވައެވެ.

41.1. ވަކީލާއި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާ ދެމެދުގައި އެކަށީގެންވާ މަޝްވަރާކޮށްފައިނުވާތީ، މައްސަލައިގައި ދިފާޢު ހުށަހެޅުމާއި، ހެކި ހުށަހެޅުމާއި، ހެކިންނާ ސުވާލުކުރުމުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ފާހަގަކުރަން ބޭނުންވި އެތައްކަމެއް ފާހަގަކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ލިބިފައިނުވާކަމުގައެވެ.

41.2. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ދިފާޢުގައި ހެކިބަސް ދިނުމުގެ ފުރުޞަތު އޮތްކަން ވަކީލުގެ ފަރާތުން އިރުޝާދު ލިބުނުނަމަ، ކަން ހިނގައިދިޔަގޮތް ކިޔައިދިނުމުގެ ފުރުޞަތު

ލިބިދިނުމަކާއި، އެކަން ކޯޓަށް ނަޒަރުކުރުމުގައި އެހެން ހާލަތުގެ ވާހަކަތަކުގައި ކުއްޖާގެ ތުހުމަތުކުރާ ގޮތުން ފާހަގަކޮށްފައިވާ ކަންކަމަށް އިޖުރާއަތުތަކުގައި ލިބިދިނުމުގައެވެ.

41.3 ވަކީލުންގެ ފަރާތުން އެކަށީގެންވާ ހަމައަކުން ޤާނޫނީ އެހީތެރިކަން ފޯރުކޮށްދިނުމަށް، މި މައްސަލައިގައި ދަނީ ކޯޓުގެ ނިންމުމަށް ބަދަލު އައުމުގެ ފުރުޞަތު ވަރަށް ބޮޑުކަން ސާފުކޮށް އެނގޭކަމުގައެވެ.

42. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ދަށު ކޯޓުގައި ތަމްސީލުކުރި ވަކީލުގެ ފަރާތުން ފޯރުކޮށްދީފައިވާ ޤާނޫނީ އެހީތެރިކަމީ އެކަށީގެންވާ ގޮތެއްގައި ފޯރުކޮށްދީފައިވާ ޤާނޫނީ އެހީތެރިކަމެއް ނޫންކަން ސާބިތުކަމާއި، ineffective assistance of counsel ގެ އުސޫލު މިހިސާބުން ދިމިގެންދާ ޙާލަތުގައި އެކި މައްސަލަތަކުގައި ތަތުބީޤުކޮށްފައިވާކަމާއި، މިގޮތުން ފެނިގެންދާ ސުޕްރީމް ކޯޓް އޮފް އެޕީލް ފޮ ދަ ފޯތް ސަރކިޓް United States of America v. Nicholas Ragin[18] ގެ ޤަޟިއްޔާގައި ވަކީލު ޝަރީޢަތުގައި ނިދާފައިވުމުން ޤާނޫނީ ވަކީލުގެ އެހީތެރިކަން ހޯދުމުގެ ޙައްޤު ގެއްލިފައިވާކަމަށް ކަނޑައަޅާފައިވާކަމުގައެވެ.

43. ޝަރީޢަތް ނިމުނުދުވަހުން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ހުރީ ބަންދުގައި ހުރިކަމުން، ޤާނޫނީ ވަކީލާއި ދެމެދު ބައްދަލުކުރުން ވަރަކަށް ދަތިކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ލިބިފައިނުވާކަމާއި، އެއްވެސް ގޮތަކުން ތަރުޖަމާނެއް ބަހަކުން ނަސީހަތު އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާ ބައްދަލުކޮށް ޤާނޫނީ އެހީތެރިކަން ފޯރުކޮށްދިނުމުގައި ހުރަސްއެޅިފައިވާކަމާއި، ދަށު ކޯޓުގެ ދުވަހު މަޖުބޫރުކުރެވިގެން ކުރިން ބަލައިގެން މަސައްކަތްކުރަމުންދާއިރު ޤާނޫނީ ވަކީލާ އެކަށީގެންވާ ގޮތެއްގައި މަޝްވަރާކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ނުލިބިފައިވާކަމުގައެވެ.

44. ޤާނޫނު ނަންބަރު 5/2019 (ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤާނޫނީ ވަކީލުންގެ ޤާނޫނު) (މީގެ ފަހުން "ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤާނޫނީ ވަކީލުންގެ ޤާނޫނު") ގެ 39 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައި ޤާނޫނީ ވަކީލުން މުއްވައްކިލުންގެ

[18] No. 14-7245 (4th Cir. 2016)

ބައްދަލުވުންތަކާއި، މަޝްވަރާކުރަން ގެއްލުންވާނެ އެއްވެސް ކަމެއް ކޮށްގެންނުވާނެކަމުގައި ބޭނުންކޮށްފައިވާއިރު، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ޤާނޫނީ އެހީތެރިކަން ފޯރުކޮށްދިނުމުގައި ޤާނޫނީ ވަކީލުންގެ ސުލޫކީ ގަވާއިދުގެ ޗެޕްޓަރު 1 ގެ 5.4 އާއި ޗެޕްޓަރު 2 ގެ 1.2ގެ 1.2.5 އަދި 1.2.7 އަދި 1.2.8 އާ ޚިލާފުވެފައިވާކަމުގައެވެ.

45. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން އެދިފައިވާ އަންނަނިވި ފަދައިންނެވެ.

45.1. ދަށު ކޯޓުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށް ކުށް ސާބިތުވާކަމަށް ނިންމާފައިވަނީ ޝަރުޢީ އަދި ޤާނޫނީ އުޞޫލުތަކާއި ޚިލާފަށް އަދި ޤާނޫނުއަސާސީގެ 143 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އާއި 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ށ) އާ ޚިލާފަށްކަމަށް ކަނޑައަޅައިދިނުމަށާއި،

45.2. ދަށު ކޯޓުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ޤާނޫނީ ވަކީލުންގެ އެހީތެރިކަން ފޯރުކޮށްދިނުމުގައި ޢަމަލުކޮށްފައިވާގޮތުން އީ ineffective assistance of counsel ކަމަށް ކަނޑައަޅައިދިނުމަށާއި،

45.3. ދަށު ކޯޓުން ނިންމާފައިވާ ނިންމުމަކީ ޝަރުޢީ އަދި ޤާނޫނީ އުޞޫލުތަކާ ކަނޑައެޅިގެން ޚިލާފު ބާޠިލު ނިންމުމެއްކަމަށް ކަނޑައަޅައި މައްސަލައިގެ ޙުކުމް ބާޠިލުކޮށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ބަންދުން މިނިވަންކުރުމަށް އަމުރުކޮށްދިނުމަށާއި،

45.4. އިސްތިއުނާފަށް ހުށަހަޅާފައިވާ ފުރަތަމަ 04 (ހަތަރެއް) ނުކުތާއަށް ރިޢާޔަތްކޮށް މައްސަލައިގެ ޙުކުމް ބާޠިލުކުރަން ޖެހޭ ނުކުތާއަށް ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުން ކަނޑައަޅާނަމަ، ދަށު ކޯޓުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ޤާނޫނީ ވަކީލުންގެ އެހީތެރިކަން ފޯރުކޮށްދިނުމުގައި ޢަމަލުކޮށްފައިވާގޮތުން އީ ineffective assistance of counsel ކަމަށް ކަނޑައަޅައި، އެ މައްސަލަ އަލުން ޝަރީޢަތްކުރުމަށް ދިވެހިރާއްޖޭގެ ކްރިމިނަލް ކޯޓުގެ ޤާނޫނުގެ 46 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން ދަށު ކޯޓަށް މައްސަލަ ޙަވާލުކޮށްދިނުމަށާއި،

45.5. ދަށު ކޯޓުގެ ޝަރީޢަތް ހިނގުން ގޮތުގެ ރިކޯޑުގެ ބަޔާން ބަޔާންތަކާއި ދިފާޢުންތަކުން އާ ކޯޓުން ދޫކުރި ޙުކުމުގައި ނެތުމުން އާ ޙުކުމްތަކާ ޙުކުމުން އާ ދިރާސާކޮށް އިސްތިއުނާފު ދަށުވާ އިސްތިފާރުކުރުމަށް ފުރުޞަތު ދެއްވުމަށެވެ.

އިސްތިއުނާފު ނުކުތާތަކުގެ ތަޙުލީލު

46. ފުރަތަމަ އިސްތިއުނާފު ނުކުތާގެ ޖަވާބުގައި ދައުލަތުން ބުނެފައިވަނީ މި މައްސަލައާ ގުޅޭގޮތުން ކޯޓުން 28 އޮކްޓޫބަރު 2021 ގައި ނެރެފައިވާ "ހުކުމް ތަންފީޛުކުރުމުގެ އުޞޫލު" އަށް ބެލުމުން، އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާ ދިފާޢި ފުލުހުންގެ ޝަކުވާތަކުން ދިރާސާ ބަޔާނާއި އިންޒިބާތު ވީޑިއޯ ރެކޯޑިންގ ތަޙުޤީޤުކުރުމުގައިވާ ވަކި މިންވަރަކަށް ކަން އުސޫލުކަމުގައި، މި ހުކުމް ޝަރީޢަތުގެ މަރުޙަލާގައި ދައުލަތުގެ މިހާރަކާއި ދިފާޢީ ވަކީލަށް ބެލުމުގެ ފުރުޞަތު ދިނުމަށް ކަނޑައަޅާފައިވާކަމުގައެވެ.

47. މިކަމާ ގުޅިގެން ސާފުކުރުމުން މައުލޫމާތުން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަޙުޤީޤުކުރި ވަކީލު އަލްއުސްތާޛާ ޚާލިދާ ސަލްމާ ސައީދުއަށް ދިފާޢީ ބައްދަލުވުމުގެ ފުރުޞަތު ދެވިފައިނުވާކަމަށް، ކޯޓަށް ގޮސް، ހުކުމް ބަލައި ދިރާސާކޮށްފައިވާކަން ކޯޓުން މައުލޫމާތު ދީފައިވާކަމުގައެވެ. އެހެންކަމުން، ދިފާޢީ ވަކީލު ކޯޓަށް ގޮސް، މި ހުކުމް ދިރާސާކޮށްފައިވާތީ، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ފާހަގަކުރާގޮތަށް، ދިފާޢު ބިނާކުރުމުގެ ތައްޔާރު ވުރިކަން އެއްސުވައިފައިވާކަމަށް ބަލާނެ ޖާގައެއްނެތްކަމުގައެވެ.

48. ދެވަނަ އިސްތިއުނާފު ނުކުތާގެ ޖަވާބުގައި ދައުލަތުން ބުނެފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2021-SC-REG-01 "ޝަރީޢަތުގެ ކުރިމަތީގެ ޖިނާއީ އިޖުރާއަތުގެ ގަވާއިދު"ގެ 127 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ހެއްކާއެއްގެ ގޮތުގައި ކުޑަކުއްޖެއްގެ ހެކިބަސް ނަގަން ޖެހިއްޖެނަމަ، އެކަން ކުރަންވާނީ އެ ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ނެގުމަށް ޚާއްޞަކޮށް ޤާއިމުކޮށްފައިވާ ކޮޓަރީގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާކަމުގައެވެ.

49. މި މައްސަލައިގައި ކުއްޖާގެ ނަފްސާނީ ޙާލަތަށް ރިޢާޔަތްކޮށް، ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ޝަރީޢަތަށް ނަގުމުގެ ބަދަލުގައި މައްސަލައާ ގުޅިގެން ފުލުހުންގެ ޚިދުމަތް ކުއްޖާ އިންޓަވިއު ރިކޯޑިންގއަށް ރިޢާޔަތްކޮށްފައިވާކަމަށް ކަތިޖާގައި އުދައިގެން ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ނަގާފައި މައްސަލަ ކުރިއަށް ގެންދިޔަގޮތް ޤާނޫނާ ނުބައްދަލުވާކަމަށް ނުފެނެއެވެ.

50. ކުއްޖާ ކިޔައިދިނުމުގައި ދެކުނު އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން މި ނުކުތާގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާ ކަންކަމުގައި ޖައްރާހީ އެއްވެސް ފުރުޞަތެއްދީފައިނުވާކަމުގައި، ކުއްޖާ ކިޔައިދިނުމުގައި ފުރުޞަތެއްދީފައިނުވާކަމާއި، އަދި ޖަވާބުދޭ ފުރުޞަތެއްދީފައިވާ ކަމަށް ނުވާތީ، ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ނަގާފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަލީ މުޙައްމަދު** ޤަޟިއްޔާއާ ޚިލާފުކަމުގައިވެއެވެ.

51. މި މައްސަލައިގައި ޝަރީޢަތް ނިޔުނުގޮތުގެ ރިޕޯޓުގެ 52 ވަނަ ނުކުތާއިން ފެށިގެން 53 ވަނަ ނުކުތާގެ ނިޔަލަށް ކުއްޖާ ކިޔައިދިނުމުން މައްސަލައިގައި ކުރިން އަނގަބަހުން ބަޔާންދީފަ ގޮތް ބަޔާންކުރެވިފައިވާތީ، އަދި ކުއްޖާ ކިޔައިދިނުމުން ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ބަސްތަކުގެ އެއްގޮތް މިންވަރާއި، ކުއްޖާގެ އަހުލިއްޔަތު ނިންމައިދޭނެ ޚާއްޞަ ބަލައި ވަޒަންކުރުމުގައި ވަކިން ތަޙުލީލު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަލީ މުޙައްމަދު** ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ އުޞޫލުތަކާ ޚިލާފުވެފައިވާކަމުގައިވެއެވެ.

52. މި ނުކުތާގައި އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތުން ފާހަގަކޮށްފައިވާ ކަންކަމަކީ ރިޢާޔަތްކުރާއިރު، މައްސަލައިގައި ކުރި ޝަރީޢަތުގެ މައްސަލަ ނިންމާފައިވަނީ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 143 ވަނަ މާއްދާގެ (ށ) އާ ޚިލާފަށްކަމަށް ކަނޑައެޅޭ ބަލައި ނުކުރާކަމުގައިވެއެވެ.

53. **ތިންވަނަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާގެ ޚުލާޞާގައި** ދަށުކުރުމުން ބުނެފައިވާ މި ނުކުތާގައި އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތުން ބާރުއަޅާ ކަންކަމުގައި މައްސަލައިގައި ކުއްޖާ ކިޔައިދިނުމުގައި ޖައްރާހީ

ފުރުޞަތުވެސް ހުރިކަމުން ދަރާޖާތުކޮށްދޭނީ ސަލާމަތްކުރެވޭނެކަމަށް. އަދި މިއީ މި މައްސަލައިގައި ކުއްޖާ ކިޔަވައިދީފައިވާ ކިޔަވައިދިނުމާއި، ކުއްޖާގެ އިޖުތިމާޢީ ޙާލަތު ވަޒަންކުރާ ރިޕޯޓާއި، ކުއްޖާގެ ނަފްސާނީ ޙާލަތު ވަޒަންކުރާ ރިޕޯޓުގައި ކުއްޖާއަށް އިސްތިޢުމާލުކުރާ ފަރާތުގެ ފުރުން ލިބިފައިވާ ޖިންސީ އަނިޔާ ފާޅުކަން ބޮޑުވެދާއްގައި އެނގެން އޮތުކަމުގެ ހަޤީޤަތް ނަފްސާނީގޮތުންވެސްވާނެކަމުގެ ފުރުޞަތުތަކެއް ހުރިކަން ދައްކައިދެއެވެ.

54. މި މައްސަލައިގައި ސިއްރު ހިފެހެއްޓޭ 1 ގެ ތަރުތީބު ބަޔާނަށް ރިޢާޔަތްކޮށްފައިނުވާކަމުގައެވެ.

55. މައްސަލަ ބަލާ ފަނޑިޔާރު ފާޑުކީ ގޮތުން ގޮތެއް ހަދައިފާނެކަމަށް ބޭނާ ބުރުމަކުން، ނުވަތަ ރިޢާޔަތްކުރަންޖެހޭ މިންވަރަށް ހިތަކަށް ރިޢާޔަތްކޮށްފައިނުވާކަމަށް ބޭނާ ބުރުމުން، ނުވަތަ ދެއްކި ވާހަކަތަކަށް ރިޢާޔަތްކޮށްފައިނުވާކަމަށް ބޭނާ ބުރުމުން، މައްސަލަ ހައިކޯޓުގައި އިސްތިއުނާފުކުރަން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ކޯޓުތަކުގެ ޤާނޫނުގެ 43 ވަނަ މާއްދާ ހުއްދަކުރާ މިންގަނޑަށް ވާސިލުވެއްޖެކަމަކަށް ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމްކޯޓުގެ ނަންބަރު 2019/SC-L/91 **އިބްރާހީމް ޒިޔާދު ވ. ހައުސިންގ ޑިވެލޮޕްމަންޓް ކޯޕަރޭޝަން** މައްސަލައިގައި ބަޔާންކުރައްވައެވެ. މި ނުކުތާއަކީ، އިސްތިއުނާފު އެދިގެން ގެނެސްދީފައިވާ ނުކުތާތަކެއްކަމަށް ދެކޭކަމުގައެވެ.

56. ހަމަތަކާއި **އިސްތިއުނާފު ނުކުތާގެ ޚުލާޞާގައި** ދައުލަތުން ބުނެފައިވާ ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތުގެ ރިޕޯޓުގެ 79 ވަނަ ނުކުތާގައި ދިފާޢުން ހުށަހެޅި ހުކުމް ކުއްޖާ ދޫކޮށް ހަދައިދޭން ވާހަކަ ދައްކާކަމަށް ހުށަހެޅި ދިފާޢުގެ ލިޔުމުގައި، އެހެންނަމަވެސް ކުއްޖާ ބޭން ޙަރަކާތްތަކުގައި އެއްވެސް ފުރުޞަތެއްނެތި ކިޔަވައިދިނުމާއި ކިޔަވައިދިނުމުގައި، މައްސަލައިގެ ޝަރީޢަތުގެ ހުކުމާއި ގުޅިފައިވާކަމުގައި، ކުއްޖާއަށް ދޭގޮތަށް ކުއްޖާއަށްލަކަން ބަލާ ބަލާމަސްކަން ކުއްޖާގެ ވާހަކައެއް ނަފްސާނީކޮށްދައިވާކަން ޝަރީޢަތަށް ބަރަނގޮތުވާކަން ނިންމާފައިވާކަމުގައެވެ.

57. އެހެންކަމުން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުށަހަޅާ ހެކިތަކާއި ހެކިންގެ ހެކިބަސް ލިބިފައިވާގޮތް ވަޒަންކޮށްފައިވާކަން ސާފުކަމުގައެވެ. މީގެ އިތުރުން، އެއްވެސް ހެކެއްގެ ހެކިބަހުން މައްސަލައިގެ ޝަރުވާކުރި ކުއްޖާއަށް އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތުން ޖިންސީ ގޯނާކުރިކަމަށް ބުނެ ދޭ ހަދަންޖެހޭ ފަދަ ސަބަބެއް ދެއްކިފައިނުވާކަމުގައެވެ.

58. **ފަސްވަނަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާގެ ޖަވާބުގައި** ދައުލަތުން ބުނެފައިވަނީ ineffective assistance of counsel ގެ ދިފާޢުގެ ފައިދާ ދައުލަތުގެ ފަރާތަކަށް ލިބިދިނުމައި، ވަކީލުގެ މަސައްކަތުގެ ފެންވަރު އެކަށީގެންވާ ވަރަށްވުރެ ދަށްވެފައިވުމުގެ އިތުރުން، ފާހަގަ ހުށަހަޅާ ދިފާއުގައި އެފަދަ އުނިކަމެއް ނެތުމަ، މައްސަލައިގެ ނަތީޖާ ތަފާތުވުމުގެ ފުރުސަތު އޮންނަ ބާވަތުގައިކަން Strickland v. Washington[19] ގެ ޝަރުޠުތަކަށް ބެލުމުން އެނގޭކަމާއި، މިއީ ވަރަށް ހަރުކަށި ނަޒަރުކަން ބަލައި ތަޙްލީލުކުރެވޭ ދިފާއުކަމުގައެވެ.

59. ވަކީލުންގެ އެހީތެރިކަން ލިބިގަތުމުގެ ޙައްޤު ކަރަފާތްތަކުގައިވާ މަގު ސިފަކޮށް ފާހަގަ އެހީތެރިކަމުގެ ފެންވަރު ދަށްވެފައިވާ ނުކުންނަކަމުގައި، އެ ޙައްޤު ކަރަފާތްތަކުގައިވާ ގޮތަށް ދޫކުރުމަށް އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއް ކަރަފާތްތަކުން ކަމުގައެވެ.

60. ވަކީލުން ކޮށްފައިވާ މަސައްކަތަކީ އެކަށީގެންވާ މިންވަރަށް ފެންވަރު ދަށްވެ މަސައްކަތެއްކަމަށް ކަޅުން ފެބުރުވާ ވަރަށް ފާހަގަކުރާތީ، ވަކީލުގެ މަސައްކަތަކީ މައްސަލައަށް އެކަށީގެންވާ މަސައްކަތެއް ނޫންކަން ދުށިރަކު ސާބިތުކޮށްދޭން ނެތްކަމުގައެވެ.

61. މި ނުކުތާގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބަޔާންކޮށްފައިވާ އެއްވެސް ކަމަކީ ޤާނޫނީ ސަބަބެއް ފާހަގަކޮށްފައިވާ ކަމަކަށް ބަލައި ބޭނުންކުރެވޭ ކަމެއްކަން ކަށަވަރުވާ ސަބަބެއްކަމުގައި ނުނެކުމުގައެވެ.

19 466 U.S 668 (1984)

62. މައްސަލައިގެ އެންމެހައި ޙައްޤުތަކަށް ކުރިއަށް ގެންދެވިފައިވާނީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަމްސީލުކުރަން ވަކީލެއްގެ ބާރުދިނުމުގައި، މައްސަލައިގައި ވަކީލު ބަދަލުކުރުމަށް ކޯޓުގެ ފަރާތުގައި އުޅެން ޝަރީޢަތުގައި އިޖުރާއަތުތަކާ ގެންދެވިފައިވާކަން ކަނޑައަޅާކަމުގައި ސާބިތުކޮށްފައިވާކަމާއި، ވަކީލު ބަދަލުކުރުމުގެ ޝަރުޠުތައް، ނަމަވެސް ޝަރީޢަތުން ބާރުދިނުމުގައި ވަކީލަކު އެ ފަރާތުން އެއްބަސްނުވާކަމުގައި ވަކީލުންނަށް ލިބިގެންވާކަމުގެ ޝަރުޠުތައް ވަކިން އެއްބަސްވެގެން ކޯޓަށް ހުށަހަޅާކަމުގައި ވާނެއެވެ.

ދަށު ކޯޓުގައި ވަކީލުންގެ ޚިދުމަތް ދިނުމަށްޓަކައި، އެއީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް އެނގިގެން އެއްބަސްވެފައިވާ، ނަމަވެސް އެ ފަރާތުން އަމިއްލަ ބޭފުޅަކު މުޅި ޝަރީޢަތް ގެންދިޔުމަކީ ނުވާނެކަމެކެވެ.

63. ވަކީލުން ބަދަލުކުރުމުގެ ކަންކަން ހިނގާދިޔައިރު، ރައްކާތެރިކަމުގެ ވާހަކަ ދެއްކުމުން، ކޯޓުގެ މަޢުލޫމާތު ދަށުން ވަކީލުން އެކަށީގެންވާ މުއްދަތެއްގެ ތެރޭގައި އަންގަންޖެހޭކަމެވެ. މައްސަލައިގައި ރައްކާތެރިކަމުގެ ހުށަހެޅުމަށް ޓަކައި ހިމެނޭ ކަރުދާސްތައް ބަޔާނުގައި ޚިޔާރުކޮށްދިނުމަށް މައްސަލައިގައި މަސައްކަތްކުރުމުގެ ވަކިވެފައިވާ އަދި އެމީހުންގެ ހުށަހެޅުން މިއަދު ކޯޓަށް ބަލައިގަތުމަށް ދެން ކޯޓުގެ 09 ފެބްރުއަރީ 2023 ގެ ސުނަހު އަންގައިފައެވެ.

64. ޖެނެރަލް އެޓަރނީ ޖެނެރަލް ނިޔާޔަށް އެ ރިޕޯޓު ތައްޔާރުކުރާ މިހާރު ސާބިތުވެފައިވާކަމަށް ބުނެފައިވާ، ރިޕޯޓު ތައްޔާރުކުރި ފަރާތް ދިން ޖަވާބުގެ މައްސަލަ އެ ފަރާތް ކޯޓަށް-އެޕީލް ޝީޓުން އަންގައިފައެވެ.

65. ޝަރީޢަތްތަކުގެ ޖަވާބު ނުބުން ކުރިއަށް ގެންދިޔަ އެ ޖަވާބު ހުށަހަޅާފައިވަނީ ޝަރީޢަތްތަކުގެ ރިޕޯޓު ދެވުނު ވަކިކަ ހިއްސާކުރުމަށްފަހުގައިކަން އެނގެއެވެ. ދެފުށް ވަކިކަ އަދި ކުރިން ދެފުށް ވަކިކަ ހިއްސާކުރެވުނުކަން ނިންމުމުގައި ފާހަގަކޮށްފައެވެ. މުރާޖަ ބަޔާން

ހުށަހެޅުމަށް ބޭއްވުން އަޑުއެހުމުގައި، ހެކިބަސް ނެގުމުގެ ކުރިން ދަޢުވާލިބޭ ފަރާތަށް ފޯރުކޮށްދީފައިވާ ރިޕޯޓުތަކާއި ގުޅިގެން އަދުން ހުރިން ޕްރޮސިކިއުޓަރ ކްރޮސް-އެގްޒެމިން ކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ދިނުމަށް އެދޭކަމަށް ދައުލަތުން ފާހަގަކުރުމުން، އެ ފުރުޞަތު ބޭނުން ހިފުން މަސައްކަތް ނުކުރާކަމުގައެވެ. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބުނެފައިވާ އެ ފަރާތުން ބޭނުންވަނީ މައްސަލަ އަވަސްކުރުމަށް ކަމުގައެވެ. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލު ވަނީ އެ ހެކިން ކްރޮސްއެގްޒެމިން ކޮށްފައިވާކަމުގައެވެ. ކަން ހިނގާފައިވާގޮތަށް ބަލާއިރު، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަމްސީލުކުރި ވަކީލުން އެ ފަރާތުގެ ދިފާޢުގައި އެކަށީގެންވާ މަސައްކަތެއް ކޮށްފައިނުވާކަމަށް ނިންމިދާނެ ހަރުދަނާ ސަބަބެއް ނެތްކަމުގައެވެ.

66. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ދިފާޢު ބިނާކުރުމާ ގުޅޭ ގޮތުން މަޝްވަރާކުރުމުގެފުރުޞަތުނުލިބިފައިވާކަމުގައި ބުނާއިރު، ދިފާޢުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުރި ހުރިހާގޮތްތަކެއްގައި، އެ ހުރި ހުރިހާގޮތަކުން ވަކީލާއި މުވައްކިލާއި މަޝްވަރާކުރެވޭނެކަމަށް ޝަކުވާއެއް ނެތްކަމުގައެވެ. ވަކީލުގެ މަސައްކަތުގެ ފެންވަރު ވަޒަންކޮށް، ދިފާޢު ބިނާކުރުމުގެ ގޮތެއް އިޚްތިޔާރު ދިނުމަކީ ކޯޓުގެ ދައުރުގެ ގޮތުގައި ހިމެނޭ ކަމެއްކަމާއި، މުވައްކިލު ބޭނުންވާ ގޮތަކަށް މަސައްކަތްކޮށްދިނުމަކީ، އެކަމާ ޝަކުވާ އެޅުމަކީ މުވައްކިލުގެ އިޚްތިޔާރުގައި އޮތް ކަމެއް ކަމުގައެވެ.

67. މައްސަލައިގެ ޝަރީޢަތުގެ ކުރިން ހުށަހަޅާ ހުށަހެޅުމާއި ނިންމުން އިސްތިއުނާފުކުރުމާއި ނުކުރުމަށް ނިންމުމަކީ sound trial strategy ކަމުގައި ބަލަންޖެހޭކަމުގައެވެ.

68. ދައުލަތުގެ ފަރާތް ތަމްސީލުކުރުމުގައި ދިފާޢީ ވަކީލުންގެ ސްޓްރެޓެޖީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ބަލާނުކުރާ ގޮތަށް ބިނާކުރެވުނު ނަމަވެސް، ނުވަތަ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން މިހާރު ފާހަގަކުރާ ތަފާތުކަމެއް ދަށު ކޯޓުގައި ވަކީލުން ދިން ނަމަ، މައްސަލައިގެ ނަތީޖާ ބަދަލުވެގެން އަންނާނެ ގޮތެއް، ނަމަވެސް މައްސަލައަށް ކުރާނެ އަސަރެއް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ބަޔާންކޮށްދީފައިނުވާކަމުގައެވެ.

Strickland v. Washington[20] ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ އުސޫލަށް ރިޢާޔަތްކުރާއިރު، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ދިފާޢުކުރާ އެއްވެސް ކަމަކީ ވަކީލުން incompetent ކަމަށް ކަނޑައެޅިދާނެ ސަބަބުތަކެއް ދޭންޖެހޭނެއެވެ.

69. މުވައްކިލު ތަމްސީލުކުރުމުގައި ވަކީލު އަދާކުރާފަދަ ފިޔަވަޅުތަކާއި ކުރީ މަސައްކަތުގެ ފެންވަރު ދަންނަވަނީ، ފެންވަރު ދަންނަވާން ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އާއި (ޅ) އިން ކަށަވަރުކޮށްދޭ ޙައްޤަށް ހުރަސް ލިބިފައިވާކަން އިސްތިއުނާފު ކޯޓަށް ކަނޑައަޅަންޖެހޭނަމަ، މިނިވަންކަމާއެކު މަސައްކަތްކޮށްދިނުމުގެ ޙައްޤު ވަކިވުމެއް ދެއްކޭނެކަމުގައެވެ.

70. އިސްތިއުނާފު ހައްދުވާ ފަރާތުން ދުރުވެފައިވާ ދަށު ކޯޓުގެ ނިންމުމަކީ ޝަރުޢީ އަދި ޤާނޫނީ އުސޫލުތަކާ އެއްގޮތަށް ނިންމާފައިވާ ނިންމުމެއްކަމަށް، މި މައްސަލަ އަލުން ބެލުމަށް ދަށު ކޯޓަށް ފޮނުވުމުގެ ބޭނުމެއް ނެތްކަމަށް ކަނޑައަޅައިދިނުމަށެވެ.

ޝަރީޢަތަށް ފާހަގަކުރެވުނު ކަންތައްތައް

71. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުށަ އިސްތިއުނާފުގެ އަލީގައި، މި މައްސަލައިގައި ޖަވާބުދާރީވާންޖެހޭ އަންނަނިވި ސުވާލުތަކެވެ.

71.1. މި މައްސަލަ ނިންމާފައިވާ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ކުއްޖާގެ އޭޖެންޓް/ވަކީލު ރިކާޖެންގެ ބޮޑުވުމުގެ ފުރުޞަތު ނުދީ؟

71.2. މި މައްސަލަ ނިންމުމުގައި ޝަރުޢީ ކޯޓުގެ ހުކުމެއް އޮތުމާ ބަދަލުގެން އެއްގޮތްކަމަށް ކަނޑައަޅާފައިވާ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 143 ވަނަ މާއްދާގެ (ރ)، އާއި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ޖުޑީޝިއަލް ސަރވިސް ކޮމިޝަންގެ އެކި ވ. ދުވަސްވަރު

20 466 U.S 668 (1984)

ޤަސްދުގާ ހިޔާނަތްތެރިކަމާއި، ކުއްޖާގެ ވާހަކަތަކުގައި ފުރުޞަތުތަކާއި ހިސާބުތަކާއި، އަދި މި ފުރުޞަތުތަކުގެ ސަބަބުން އަދުލުވެރި އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއްގެ ޙައްޤު ގެއްލިފައިވޭތޯ؟

71.3 މައްސަލަ ނިންމާފައިވަނީ ކުއްޖާގެ ތުހުމަތުކުރާގޮތުގެ ގޮތުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާ އެއްކަލަކަށް ދިމާވެފައިވާ ހާލަތަކަށް ދައުލަތުން ކުރެވުނުތޯ؟

71.4 މި މައްސަލައިގައި، ineffective assistance of counsel ގެ އުޞޫލުގެ އަލީގައި، ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އަދި (ށ) އިން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ލިބިދޭ އަސާސީ ޙައްޤުތައް އުނިކުރެވުނުގޮތަށް ޝަރީޢަތުގައި ލިބިދެވުނުތޯ؟

<u>މި މައްސަލަ ނިންމާފައިވަނީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ކުއްޖާގެ އޯޑިއޯ/ވީޑިއޯ ރިކޯޑިންގ ބެލުމުގެ ފުރުޞަތު ނުދީތޯ؟</u>

72. ފުރަތަމަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ ޕްރޮސިކިއުޝަނުން ހުށަހެޅި ބައެއް ހެކިތަކާ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ބެލުމުގެ ފުރުޞަތު ދިނުމެއްނެތި މައްސަލަ ނިންމާފައިވާކަމުގައެވެ. އަދި މިއީ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އާ ޚިލާފުކަމެއްކަމުގައެވެ. މި ނުކުތާގައި އެ ފަރާތުގެ ބަޔާން އަމާޒުކޮށްފައިވަނީ މި މައްސަލައިގައި ކުރިން ސާބިތުކުރުމަށް ހާޒިރު އަންގަ ބަޔަން ހިއްސާކޮށްދީ އެއް ހެކި ކަމުގައިވާ، ޝަހާދަތުދޭ ކުއްޖާ ބަޔާންކޮށްފައިވާ ދިފާޢު އޯޑިއޯ/ވީޑިއޯ ރިކޯޑިންގއަށެވެ. އަދި މި ރިކޯޑިންގ ބެލުމުގެ ފުރުޞަތު ދީފައިނުވާކަމުގެ މައްސަލައެވެ.

73. މި މައްސަލައިގައި ދަށު ކޯޓުގައި ކަން ހިނގާދިޔަގޮތުގެ މައްޗަށް ބަލާއިރު، ދައުވާލިބި ފަރާތުން ދައުވާއަށް އިންކާރުކުރުމާ ގުޅިގެން، ދައުލަތުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށް ކުރެވިފައިވާ ދައުވާ ސާބިތުކުރުމަށް ހުށަހަޅާފައިވާ ހެކިން ހާމަކޮށްފައިވެއެވެ.[21] އަދި ހަމައެއާއެކު، ދައުލަތުގެ ފަރާތުން

[21] 25 އޮކްޓޫބަރު 2021 ގައި ބޭއްވުނު އަޑުއެހުން

ހެކި ރަހުނާބެހޭ ޤާނޫނުގެ ޢަމަލުކުރާ އުސޫލުތަކެއް ނެތިވާނެއެވެ. މިގޮތުން ހަމަޖެހިފައިވާ އުޅޭ ސިއްކު ހެކި 1 އާއި ސިއްކު ހެކި 1 ވަނަ ނުކުތާގެ ޒިކުރުކޮށްފައިވާ ބަޔާނާއި ލިބިފައިވާ ސިއްކު ހެކި 2 އާއި ސިއްކު ހެކި 2 ވަނަ ނުކުތާގެ ޒިކުރުކޮށްފައިވާ ބަޔާނާއި ލިބިފައިވެއެވެ. ވީމާ މިންވަރަކަށް ހަމަޖެހުނުކަމަށް ދަޢުވާކުރެވުނު އުޅޭ، އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާ ވަނަ ނުކުތާގެ ޒިކުރުކޮށްފައިވާ ބަޔާނުގެ އިންސާފުގެ ވާޖިބު ރަނގަޅުކުރުމަށް، މިނިސްޓަރީ އޮފް ޖެންޑަރ ފޭމިލީ އެންޑް ސޯޝަލް ސަރވިސަސް ރިޕޯޓުކުރި އަނިޔާލިބުނު ކުއްޖާގެ އިޖްތިމާޢީ ޙާލަތު ދިރާސާކުރި ރިޕޯޓާއި، އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާއާ ގުޅޭ ގޮތުން ރިޕޯޓުތައްޔާރުކުރި ސައިކޮލޮޖިކަލް އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓާއި، އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާ ވަނަ ނުކުތާގެ ޒިކުރުކޮށްފައިވާ ބަޔާނާއި، ފެށިގެން ލިޔަފައި ރިޕޯޓާއި، ދައުލަތުގެ ހުކުމްނާމާ 4[22] ވަނަ ނުކުތާގެ ޒިކުރުކޮށްފައިވާ ބަޔާނެވެ.

74. މިގޮތުން ބަޔާންކޮށްދޭ ހުކުމުގެ ތަޙުޤީޤު، ކުއްޖާގެ އިންސާފުގެ ވާޖިބު ރަނގަޅުކުރުމަށް ޤަރާރުކުރަނިކޮށް އެދޭ މިންވަރަކީ ސިއްކު ހުކުމުގެ މަޤްޞަދު އުސޫލުތަކުގެ ދަށުން، މަޢުލޫމާތު ބަލާ ފަރާތްތަކުގެ ކަނޑައެޅު ސަރުކާރުގެ އޮތް ޝަރީޢަތުގައި އޮފީހެއް ބަލައި ދިރާސާކުރުމުގެ އިންޑިކޭޓަރުގެ ތަޙުޤީޤު ހުކުމަށް ބަލައި ދިރާސާކުރުމުގައި އިސްތިޢުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ފުރުޞަތު ދިނުމުގައި ފެނިގެންދެއެވެ. ކުއްޖާގެ ގޮތް ގޮތުން ތަޙުޤީޤުކުރި ފަރާތުގެ ސައިކޮލޮޖިކަލް 02 (ދެ) އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓާއި، ކުއްޖާ ތަޙުޤީޤަށް ލިބިފައިވާ ބަޔާނާއި، ކުއްޖާގެ ބެލެނި ހިމަނާ ރިޕޯޓާއި ތަޙުޤީޤުކުރިއިރު ހުކުމް މިންވަރަކީ ސިއްކު ހުކުމުގެ މަޤްޞަދު އުސޫލުތަކުގެ ދަށުން މި ހުކުމަށް ޝަރީޢަތުގައި ކަނޑައެޅި ޝަރީޢަތުގައިވާ އިސްތިޢުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ދުވަސްކޮށްފައެވެ. އަދި ދައުލަތުގެ ހުކުމްނާމާ 4[23] ވަނަ ނުކުތާގެ ޒިކުރުކޮށްފައިވާ ބަޔާން

[22] މި ހުކުމްނާމާގެ ނިޔަލަށް ހުކުމްނާމާ 3 ގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހުށަހެޅުމެވެ.
[23] މި ހުކުމްނާމާގެ ނިޔަލަށް ހުކުމްނާމާ 3 ގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހުށަހެޅުމެވެ.

ރައްކާތެރިކުރުމަށް އެދޭ މިންވަރަކީ ސިއްރު ހެކިންގެ މައުލޫމާތު އުނިކުރުމަށްފަހު އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ލިބިދިނުމެވެ.[24]

75. މި ހުކުމުގައި ގޮތުގެން، ދައުލަތުން ރައްކާތެރިކުރުމަށް އެދިފައިވާ ހެކިތަކީ އާންމުކޮށް ޝާއިޢުކުރާ ނުވަތަ އެއްވެސް ވަސީލަތެއްގައި މުޖުތަމަޢުގެ ތެރެއަށް އާންމުކޮށްދިނަމަ، ކުއްޖާގެ ކަރާމަތަށް ގެއްލުން ލިބުމުގެ އިހުތިމާލު ބޮޑު ހެކިތަކެއްކަން ޝަރީޢަތަށް ޤަބޫލުކުރެވޭތީ، ދައުލަތުން ހުށަހެޅި ގޮތަށް އެ ބޭރުން ހެކިތައް ރައްކާތެރިކުރުމުގެ އަމުރު ނެރުމަށް ނިންމާފައިވެއެވެ.[25]

76. މި ނުކުތާގައި ބަހުސް އުފެއްދެވިފައިވާ ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާ ތަޙްޤީޤަށް ދީފައިވާ އޯޑިއޯ/ވީޑިއޯ ރިކޯޑިންގއަކީ ސިއްރު ހެކިންގެ މައުލޫމާތު އުނިކުރުމަށްފަހު، މައްސަލަ ބެލި ފަނޑިޔާރު ކަނޑައަޅާ ޝަރުޠުތަކާ އެއްގޮތަށް ޝަރީޢަތުގައި އެކަމަށް ބަލައި ދިފާޢުކުރާ ފަރާތުގެ އިންތިޒާމުގެ ތެރެއިން ހެކިތައް ބަލައި ދިފާޢުކުރާ ފަރާތުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ފުރުސަތު ލިބިދީފައިވާ ހެއްކެކެވެ. ދިފާޢުން ހިއްސާ ނުވުމުގެ ކުރީގައި ލިޔުންތަކަށް ކޮންމެވެސް އިންތިޒާމެއްގެ ދަށުން ބޭނުން އިންތިޒާމު ހަމަޖެއްސައިދިނުމަށް ޝަރީޢަތުގައި އެދުމުން، ދިފާޢުން އެދޭ ގޮތެއްގައި، ދުވަހެއްގައި ޝަރީޢަތަށް ޙާޟިރުވެގެން ލިޔުންތައް ބަލާނެ އިންތިޒާމު ހަމަޖެއްސައިދިނުމަށްކަމަށް ބޭނުންވާފައިވާކަން 28 ނޮވެމްބަރު 2021 ގައި ބޭއްވުނު އަޑުއެހުމުން އެނގެއެވެ.

77. އަދި ހަމައެއާއެކު، އެއީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލު އަލްއުސްތާޛާ ފާތިމަތު ސަލްމާ ސަފީރު 09 ޑިސެމްބަރު 2021 ގައި އަނިޔާލިބުނު ކުއްޖާގެ އިންޓަވިއު ވީޑިއޯ ރިކޯޑިންގ ބަލާފައިވެއެވެ.[26] މިކަން ހިނގާފައިވަނީ އިބްތިދާއީ މަރުޙަލާގެ ތަރުތީބެއެވެ. އެއަށްފަހު، 23 ޖަނަވަރީ 2022 ގެ އިޖުރާއީ ބަޔާން ހުށަހަޅަމުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލު ބުނެފައިވަނީ ޝަރީޢަތުގެ ކުރީގެ

[24] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ 16 ވަނަ ނުކުތާ

[25] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ 16 ވަނަ ނުކުތާ

[26] ދަށު ކޯޓުގެ ނަންބަރު [redacted]/196/2023/07 (09 ފެބްރުއަރީ 2023) ސިޓީ

ހުރަހެޅުމާއި ގުޅޭގޮތުން ޝަރީޢަތުން ނިންމާފައިވާ އެއްގޮތަށް މައްސަލަ ކުރިއަށް ގެންދިޔުމަކީ އެ ފަރާތުންވެސް އެދޭ ކަމެއްކަމުގައިވާތީ، އިތުރަށް އޭގެ ތަފްސީލަށް ދާކަށްނުޖެހޭކަމަށާއި، އެހެންކަމުން، މި ދަޢުވާއަށް އިސްތިއުނާފުކުރާކަމަށާއި، އަދި ވަކިވަކިން ހުރިހާ ކަމަކަށް އިސްތިއުނާފުކުރާކަމުގައެވެ. އެ ދުވަހުގެ ޙަޤީޤަތުން ނިންމާފައިވަނީ ދެން އެ މައްސަލައިގައި އޮތީ ދައުލަތުން ހުށަހަޅާ ހެކިބަސް ނެގުމަށްކަމުގައި އިޢުލާންކޮށްފައެވެ.

78. އެއަށްފަހު ބޭއްލުން ޙަޤީޤަތުންތަކުގައިވެސް، އަނިޔާލިބުނު ކުއްޖާގެ އޭޖީއާ ވީޑިއޯ ރިކޯޑިންގއާ ގުޅޭ ގޮތުން ބަޔާނެއް އުފެއްދާފައެއްނުވެއެވެ. އަދި ހަމައެއާއެކު، ފާހަގަކުރެވޭކަމަކީ، މި މައްސަލައިގައި ދައުވާ ބިނާވާ މައިގަނޑު އަސާސަކީ ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާ ކިޔައިދޭ ކިޔައިދިނުންކަމުގައި ބަޔާންކޮށް، މި ކުއްޖާ ފުލުހުންނަށް ދީފައިވާ ބަޔާނަށް ރިޢާޔަތްކުރި، އެ ބަޔާނުގައި ކުއްޖާ ކިޔައިދިނުމާއި ގުޅޭ ކަންކަން ތަފްސީލުކޮށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ހުއްޖަތް ބަޔާނުގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާކަމެވެ.

79. މި ނުކުތާގައި ބަހުސް އުފެއްދިފައިވަނީ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ބ) އާ ޚިލާފުވެއްޖެއެވެ. ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ބ) ގައިވަނީ، ކުށެއްގެ ދައުވާ އުފުލިފައިވާ ކޮންމެ މީހަކަށް، ކުށުން ބަރީއަވުމަށް މަސައްކަތްކުރުމަށްޓަކައި އެކަށީގެންވާ ވަގުތާއި، އެކަށީގެންވާ ވަސީލަތްތައް ލިބިދޭންވާނެކަމުގައެވެ. އަދި އެ މީހަކު އިލްޒާމުކުރާ ފަރާތުން ހާޒިރުކުރާ ހެކިންނާ ސުވާލުކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ދޭންވާނެކަމުގައެވެ. މި ނުކުތާގައި ބަޔާންކުރާ ކުށުން ބަރީއަވުމަށް މަސައްކަތްކުރުމަށް އެކަށީގެންވާ ވަގުތާއި ވަސީލަތް ލިބުމުގެ ބައްޔަށް ބަލާއިރު، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން އުފައްދާ މި ބަހުސްގައި ފާހަގަކުރާ ކަންކަމުގެ މައްޗަށް، އިސްވެ ބަޔާންކޮށްފައިވާ ބަދަލުތަކަށް ތަޙުޤީޤުކުރުމުން، އެ ބައްޔާ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ލިބިދީފައިވާކަމުގައި ދެކެމެވެ.

މި މައްސަލަ ނިންމުމުގައި ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް އެތެރެފުރުންނާއި ބޭރުފުރުން އެއްގޮތްކަމަށް ކަނޑައަޅާފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. ޢަލީ މުޚްތާރު** ޤަޟިއްޔާ ހިލާފަށްކަމާއި، ކުއްޖާގެ ވާހަކަތަކުގައި ފުށުއަރާކަންތައްތައް ހުރިކަމާއި، އަދި މި ފުށުއަރާކަންތަކުގެ ސަބަބުން އަދުލުވެރި އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއްގެ ޙައްޤު ގެއްލިފައިވޭތޯ؟

80. މި ނުކުތާގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ބަހުސަކީ، ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް އާދައާ ހިލާފަށް ޤަބޫލުކުރެވޭ ހެކިބަހެއްކަމުގައި ކޯޓުން ކަނޑައަޅާފައިވަނީ އެ ކުއްޖާ ހެކިބަސް ދިނުމުން ކޯޓަށް ޙާސިލުކުރުވި ސަބަބަކީ، އެހެން ހެކިންގެ ހެކިބަހުން އަދި އެ ކުއްޖާގެ ހެކިބަހުގައި ފުށުއަރާކަންތަކާއި އެކި ވަގުތުތަކުގައި ހާދިސާ ހިނގައިދިޔުމުގައި ދައްކާފައިވާ އެކި ވާހަކަތަކަށް ރިޢާޔަތްކޮށްފައިނުވާކަމުގައެވެ. މިކަން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. ޢަލީ މުޚްތާރު** ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ އުސޫލާއި ހިލާފުކަމުގައެވެ. އަދި ހަމަ ވަޒަންކޮށްފައިވަނީ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 42 ވަނަ މާއްދާގެ (ށ) އާ ހިލާފަށްކަމުގައެވެ.

81. ކުޑަކުދިންނާމެދު ކުރާ ޖިންސީ ގޯނާތަކުގެ މައްސަލަތަކަށް ހެއްލަވާ ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރާ މީހުންނާމެދު ހެއްލަވާ އުސޫލުތަކާއި އަމަލުކުރުމުގެ ޤާނޫނުގެ އެއް މަޤްޞަދަކީ، ޝަރީޢަތުގެ މަރުޙަލާގައި ބަލައިގަންނަ ބާވަތުގެ ހެކީގެ އިތުރުން، ކުޑަކުދިންނަށް ކުރާ ޖިންސީ ގޯނާ ސާބިތުކުރުމަށް އިތުރު ބާވަތުގެ ހެކި ހުށަހަޅައިދިނުމާއި، ބަލައިގަންނަ ހެކީގެ މިންގަނޑު ލުއިކުރުމެވެ. މި މަޤްޞަދު ހާސިލްކުރެވޭނެހެން، ޤާނޫނުގެ 47 ވަނަ މާއްދާއިންނެވެ. މިގޮތުން، ކުޑަކުއްޖަކާއެކު ޖިންސީ އަމަލެއް ހިންގައިފިކަން ސާބިތުކުރުމަށްޓަކައި، ނުވަތަ މި ޤާނޫނުގައި ކުށެއް ސާބިތުކުރުމަށްޓަކައި، މި ޤާނޫނުގެ 47 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރާ[27] ހެކީގެ ތެރެއިން މަދުވެގެން

[27] 47 (ހ) ޖިންސީ އަމަލު ކުޑަކުއްޖަކާއެކު ހިންގައިފިކަން ސާބިތުކުރާނީ ތިރީގައިވާ
(ށ) ސައިންޓިފިކް އެވިޑެންސް ދަލީލާ ނުވަތަ
(ނ) ތުހުމަތު ލިބުނު މީހުންގެ ހެކީގެ ބަޔާން

ޖަލްސާ ބާވަތެއްގެ ހުކުމް ހުކުމްޖެހިކަމަށްވާނަމަ، އެ ހުކުމަކީ، ގާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ޙައްޤެއް، މީހަކު ކުށެއް ކޮށްފިކަން އޮޅުންފިލާގޮތަށް ސަރުކާރުން ޝަރީޢަތަށް ސާބިތުކުރުމަށް ބޭނުންވާ މިންވަރަށް ދިމާވާ ހެކިތަކުގައި ބުރަވާނެއެވެ.

82. މި ގާނޫނުގެ 47 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރާ ހުކުމެއް، އޭގެ ޖުމުލަގައި ވަކިވަކި ހުކުމްތަކެއްގެ ގޮތުގައި ބެލުމުގެ ބަދަލުގައި، ގާނޫނުގެ މަޤްޞަދަކީ ކުއްޖާއާމެދު ކަންތައްތައް ކުރިއަށްގެންދިއުމުގެ މަރުޙަލާ ހިސާބުކޮށްފައިވާ ހުރި ބަދަލު މިފަދަ މައްސަލަތައް ސާބިތުކުރުމުގެ އަސާސަކަށް ބެލުމާއެކު، އުޞޫލު ހުކުމަކީ ކުއްޖާ ދިފާޢުވާ ހުކުމްބަދަލު ކުރިއަރާ ވަކިވަކި މާއްދާތަކުގެ ގޮތުގައި ބޭނުންކުރުމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަޙްމަދު މުރާދު** ޤަޟިއްޔާގައިވެއެވެ.[28]

83. މި ޤަޟިއްޔާގައި ދަލީލެއް، ހުކުމްއާމެދު ކަންތައްތައް ކުރިއަށްގެންދިޔައީ، ހުކުމްގެ ބަދަލެވެ. ހުކުމް ކުރިއަށް ވަކިކަމަށްވެ. އަދި ހުކުމްގެ ޝަކުވާއެވެ. މިއީ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަޙްމަދު މުރާދު** ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ މިންގަނޑުތަކާއި، އެހެން، ފައިސާލާކުރެވިފައިވާ މި ބާވަތުގެ ދިނަ މަޢްލޫމާތުތަކުގައި، ހުކުމްގެ ބަސް ކަމުގައި ބާރުލައިދެނީ ޝަރީޢަތުގެ ކުރީ މަރުޙަލާތަކުގައި ހުކުމްއަށް ކަންތައްތަކަށް ކުރިއަށްގެންދެވުނު ނުވަތަ ބައްޔިނާ ނުވަތަ

(ހ) ފުރުސަތު ނިސްބަތްތަކަށް ލިބިދޭކަން ދިޔަ ހުރި
(ބ) ވީއްލާ ދަލީލުތަކުން ދިޔަ ހުރި
(ށ) ކުށްވެރިއާ އިސްލާހުވުމަށް އެއްވެސް ސަބަބަކާ ނުލައި ކުރިމަތިވާ ބައިވެރިވުމުގެ އެކަން، ނުވަތަ އެފަދަ ކަމެއްގައި އެނާ ބައިވެރިވުމުން އެދިފައިވާނަމަ، އެކަން ނުވަތަ އެފަދަ ކަމެއްގައި އެނާ ބައިވެރިވުމެއް ކުރިއަށްދާނަމަ، އެނާ ބައިވެރިވުމަށް ނިސްބަތް
(ނ) ކުށްވެރިއާގެ ކުރުގެ ދަރަޖަ
(ރ) ދުވަހަށް ފަހަރަކު އެނާ ޖިންސީ ކުށެއް ކޮށްފައިވާކަން ބެލެވިދާނެ އިތުރު ކަންކަން

[28] މި ޤަޟިއްޔާ ދަލީލަކީ، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ އެތައް ފަހަރެއް ދިނަ ޤަޟިއްޔާތަކުގައި މިކަން ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ. އެގޮތުން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2020/SC-A/42 (ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އިބްރާހީމް ޝާހިދު) ޤަޟިއްޔާއާއި، އެ ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2020/SC-A/40 (މުޙައްމަދު މުނީރު ވ. ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް) ޤަޟިއްޔާއާއި، އެ ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2020/SC-A/60 (ޙުސައިން ޝާހިދު ވ. ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް) ޤަޟިއްޔާއާއި، އެ ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2020/SC-A/94 (ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. މުޙައްމަދު ނަސީމް) ޤަޟިއްޔާ އާއި، އެ ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2024/SC-A/05 (ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އިލްޔާސް އަބްދުއްރަޙްމާން) ޤަޟިއްޔާ އަދި އެ ކޯޓުގެ ނަންބަރު (އަބްދުއްސަލާމް މޫސާ ވ. ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް) ޤަޟިއްޔާ ފާހަގަކުރެވެއެވެ.

ތަފްސީލުތަކާއެކު އޮންނަ ޝަރުޢާގެ މައްސަލަކުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2024/SC-A/05 **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އިލްހާމް އަބްދުއްރަޙްމާން** (މިގެ ފަހުން "ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އިލްހާމް އަބްދުއްރަޙްމާން" ޤަޟިއްޔާ) ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައެޅުއްވައިފައެވެ.

84. ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރުމުގެ ގިނަ މައްސަލަތަކެއް ބިނާވެފައިވަނީ ކުއްޖާ ހާމަކުރާ ހާމަކުރުންތަކުގެ މައްސަލަކަމަށްވާއިރު، ކުއްޖާ ހާމަކުރާ ހާމަކުރުން ނުވަތަ ކުއްޖާގެ ބަޔާނާ އާދަޔާ ޚިލާފަށް ޖަވާބު ކުރުވާ ބަޔާނެއް ނުވަތަ ނުކުންނަ ބަޔާނުގައި މައްސަލަ ބަލާ ފަސޭހާކަން ބޭނުމާން 03 (ތިނެއް) ކަމެއް ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަބްދުލް މުޙުސިނު** ޤަޟިއްޔާގައި ބަޔާންކޮށްފައެވެ. އެއީ؛

1. ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް އެތެރެފުށުން އަދި ބޭރުފުށުން އެއްގޮތްތޯ ބެލުމާއި،
2. ޝަކުވާ އުފުލި ފަރާތުގެ އަޚްލާޤާއި އަމަލުތަކާއި، އަދިހާ ދިމާވި ކުއްޖާގެ އުމުރު ހުންނަ ގޮތާއި،
3. އަނިޔާލިބުނު ކުއްޖާ މުއްސަނދާ ބަހާ ގޮތުން ޝަކުވާކުރުމުގައި އެއްވެސް ނުނިކަމެއްވޭތޯއެވެ.

85. މިގޮތުން މައްސަލަތަކުގައި ހެކިބަސް އެތެރެ ފުށުން އެއްގޮތްވޭތޯ، ނުވަތަ ކުއްޖާ ހާމަކުރާ ހާމަކުރުން އެތެރެ ފުށުން އެއްގޮތްވޭތޯ (Internal Consistency) ޝަރުޢާކުރި ކުއްޖާ ހާމަކުރާ ވަކިވަކިތަކުގައި، ތަފްޞީލުން ވަކިވަކިއް ހާމަކުރާ މިހެން ހާމަކުރާތީ ފަދަ ތަފްޞީލުތަކެއް ހުރިންކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަބްދުލް މުޙުސިނު** ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައެޅުއްވައިފައެވެ.

86. ބަޔާންވެދިޔަ ޤަޟިއްޔާގައި ކުއްޖާގެ ހާމަކުރުން ބޭރުފުށުން އެއްގޮތްތޯ (External Consistency) ބެލުމުގައި ހާމަކުރުމަށް ބާރު ލިބޭ އުސޫލުން

ހެކިބަސްތަކުގެ ސަބަބުންނާއި މައްސަލައިގައި ހުށަހެޅުނު ހެކި ފަރާތްތަކުގެ ސަބަބުން ކުއްޖާގެ ކިޔައިދިނުން ގަބޫލުކުރެވޭތީ ބަލަންޖެހޭނެކަމުގައި ބަޔާންކުރެއެވެ. މިގޮތުން ކުއްޖާ ފުރަތަމަ ހާދިސާ ހިނގިގޮތަކަށް ބުނެ ކިޔައިދީފައިވާ ކިޔައިދިނުން، އެކި ފަރާތްތަކަށް ކިޔައިދީ އިޚުލާސް މައިގަނޑު ގޮތުގައި އެއްގޮތްވުމާއި، ބޭނުން ފުރަތަމަ ހުށަހެޅުނުކަމުގައިވާ ކުއްޖާގެ ބަސް ބާރުފުދުން އެއްގޮތް ކަމުގައި ބެލިދާނެއެވެ.

87. ބަޔާންވެދިޔަ ދަސްތޫރުގެ ދަށުން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުން ނިންމާފައިވާ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2020/SC-A/94 **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލް އޮފީސް ވ މުޙައްމަދު ނަސީމް** ދަސްތޫރުގައި ބާރުފުދުން ހިދި އެއްގޮތްވުމާއި ކުއްޖާއަށް ކިރިމަތިވި ކަންކަން ފުރުން ނުވަތަ އިވުން ނުވަތަ ނަގައިދިނުވުން ވިހާ ތޯ ހެކިބަސް ފަދަ ހެކިބަސް އެއްގޮތްވުމާއި، އެފަދަ އެހެނިހެން ހެކިބަސްތަކުގައި އެއްގޮތް ކަމެއް ހުރުންކަމަށް ބައްލަވާފައިވެއެވެ.

88. ބަޔާންވެދިޔަ ދަސްތޫރުގައި މި 03 (ތިނެއް) ކަންކަން ލިސްޓުކުރެވިފައިވާނަމަވެސް، މިއީ ކޮންމެ މައްސަލައެއްގައި ބެލެން ޖެހޭ ކަންކަން ކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ. އެހެނީ، ކޮންމެ މައްސަލައެއްވެސް އެ މައްސަލައެއްގެ ވަކިވަކި ޙާލަތުތަކާއި ގުޅިގެންނެވެ. މިސާލަކަށް ކުއްޖާއަކީ ކުޑަ އުމުރުގެ ކުއްޖެއްކަމުގައިވާނަމަ، އެ ކުއްޖާގެ އަހުލާގީ ޙާލަތާއި މައްސަލައިގެ ވަކިވަކިކަމާއި ވަޒަންކުރުމުގައި މައްސަލައިގެ ވަކިވަކިކަމާއި ގުޅިގެން ކުއްޖާގެ ބުއްދީ ފެންވަރު ނުވާނެއެވެ. އަދި ކުޑަކުދިންނާމެދު ޖިންސީ ގޯނާކުރާ މައްސަލަތަކުގައި އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާގެ އުމުރު ހުންނަ ގޮތުގެ ކުއްޖާގެ ތެދުވެރިކަން ވަޒަންކުރަން ބޭނުންކުރެވޭ ސިފަތަކުގެ ގޮތުގައި، ނަމަވެސް އެ ކުއްޖާއަށް ދެފާ ޖިންސީ އަނިޔާ ހިނގަން ދުރުވިއިރު ސަބަބުތަކުގައި ބެލިގެންވާއިރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަބްދުﷲ މުޙައްމަދު** ދަސްތޫރުގައި ފަނޑިޔާރު ޢާއިޝާ ޝުޖޫން މުޙައްމަދު

ފާހަގަކުރައްވާއިރު،[29] މި ބާވަތުގެ ކޮންމެ މައްސަލައަކީވެސް ޖިންސީ ގޯނާ ކޮށްފައިވާ މީހާއި ކުއްޖާއާ ހުރި ގުޅުމާއި، ގޯނާ ކުރާއިރު ކުއްޖާގެ އުމުރާއި، އެ މައްސަލައިގެ ކަން ހިނގައިދިޔަގޮތުގެ މައްޗަށް، އެ މައްސަލައިގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހާލަތުތަކުން ވަޒަންކޮށް، ފައިސަލާކުރަންޖެހޭ މައްސަލަތަކެއްކަމުގައި އަހުރެން ދެކެމެވެ.

89. މި މައްސަލައިގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ އެއް ބަޔާނަކީ، ދައުލަތުގެ ފަރާތުން ޝަކުވާ ހުށަހެޅުމުގެ ގޮތުގައި ކުއްޖާ ޝަކުވާއަކަށް ހުށަހަޅި ނަމަވެސް، ދައުލަތުން އެ ހާލު އަނބުރާ ގެންގޮސް، އެ ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ނުދިނުމުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ކުއްޖާ ދީފައިވާ ބަޔާނާ ގުޅިގެން ކްރޮސް-އެގްޒެމިންކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ގެއްލިފައިވާކަމުގައެވެ.

90. އާންމު އުޞޫލުން ޝަކުވާއަކުން ހުށަހެޅިފައިވާ މައްސަލަތަކެއްގައި ހެކިބަސް ދޭން މީހުންގެ ގޮތުގައި ވަކި ބަޔަކު ހުށަހަޅަން އެ މައްސަލައިގައި ހެކިބަސްދޭކު ބޭނުންވާނަމަ، އެކަން، ދައުވާ ހުށަހަޅާނިރު، ނުވަތަ ދިފާއުން ޖަވާބުދާރީވާހިނދު ފާހަގަކުރަންވާނެއެވެ.[30] ޖިނާއީ މައްސަލަތަކުގައި، ދައުވާ ހުށަހަޅާއިރު، އެ ދައުވާ ސާބިތުކުރުމުގެ ބުރަކާއި ދައުލަތުން ހުރި ހުށަހަޅަންޖެހެއެވެ. އަދި ދައުވާލިބި ފަރާތުން އޭނާގެ ދިފާއު ހުށަހަޅާއިރު، އެ ދިފާއު ސާބިތުކުރުމުގެ ބުރަކާއި އޭނާއަށް ހުރި ހުށަހެޅިދާނެއެވެ.[31] މި ނަޒަރިއްޔާތަކުން އާންމު އުޞޫލުގެ ގޮތުން، ހެކީގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާން ފަރާތްތަކަށް ކަނޑައެޅުމަކީ، މައްސަލައިގެ ހާލަތުތަކަށް ލާޒިމު ބާރުއެޅުމުގައިވާއިރު، މި ބާބުގެ ތަރުތީބުގައި އެ ގޮތުގެ އުޞޫލުތަކުންވެސް ހިފެހެއްޓުމުގައި ދެކެމެވެ.

91. މި މައްސަލައިގައި މި ހިމެނޭ ކުޑަކުއްޖެއް ހެކިކުރުމުގެ ގޮތުގައި ހިމަނައި، އެކަން އަނބުރާ ހުރި ހުރަހެއް ފަރާތުން ނެގުމުން، ނުވަތަ އެ ހިނގުމުން އަނބުރާ ގެންދިއުމުން މެދުވެރިވި ބާރަކަށެވެ.

[29] ބާރާންވެރިހަ ޕަސިވްޓާރާގެ 71 ވަނަ ނުކުތާ
[30] ހެކީގެ ޤާނޫނުގެ 93 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ)
[31] ޖިނާއީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ 145 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އަދި (ނ)

ޝަރީޢަތަށް ހުށަހެޅިފައި އޮންނަ މައްސަލައެއްގައި ހެއްކެއްގެ ގޮތުގައި ޢުމުރުން 18 (އަށާރަ) އަހަރު ނުފުރޭ ކުޑަކުއްޖެއްގެ ހެކިބަސް ނަގަން ޖެހިއްޖެނަމަ އެކަން ކުރަންވާނީ އެ ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ނެގުމަށް ޚާއްޞަކޮށް މުހައްޔާކުރެވިފައިވާ ކޮޓަރީގައި ޝަރީޢަތްކުރާކޮޓަރިން ބޭރުގައި ޖިނާއީ އިޖުރާއަތުގެ ގާނޫނުގެ 127 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައި ބަޔާންކުރެއެވެ.

92. ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރާ މައްސަލަތަކުގައި ކުޑަކުދިންގެ ހެކިބަސް ނެގުމަށް ބާސިޓުކުރުމަކީ ވަރަށް އިސްތިސްނާ މަދު ބާވަތެއްގައި އެ ޙާލަތެއްގައި ނިންމާނެ ކުރުމަށް ޖެހޭނެ ކަމެއްކަން ދޫކޮށްލާކަމަށާއި، މިފަދަ މައްސަލަތަކުގައި ކުޑަކުދިންގެ ސިއްރު ބަސް ޝަރީޢަތަށް ނެގުމަކީ އިންޞާފުގެ ބިންގާއެއްކަމަށާއި، އަދި އެފަދައިން ކުޑަކުދިންގެ ބަސް ހޯދުމަށް ފުރުޞަތުދިނުމަށް ގާނޫނީ ވަރަށް ހަނި ފުރުޞަތެއްކަން އޮތުމަށް ނެތް މިންވަރަށް އުނދަގޫ އަދި ކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އިބްރާހީމް ޢަބްދުއްރަޙްމާން** ޤަޟިއްޔާގައި ބަޔާންކުރެއެވެ.[32]

93. ކަން މިހެން އޮތުމުން، ކުއްޖާއާ އިތުރަށް ސަލާމަތްކުރުމަށް، ކުއްޖާ ރިޕޯޓްކުރިހިސާބުން އާޔާ ސަރަޙައްދުން ކުއްޖާއަށް އިންޞާފުވާނެ ނުރައްކާ އަސަރުފޯރާ ކަންތައް ފުރުޞަތު ދޫކޮށްނުލައި ދައްކަވާއަށް ގޮވާލުމާއި، ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ޝަރީޢަތަށް ނެގުމުގެ ބަދަލުގައި ކުއްޖާ ފުލުހުންގެ ހުށަހެޅުމަށް ދިޔައިމާ ބަހަށް ރިޕޯޓަށް ކޮށްފައިވާ ދަތުރެއް ވީއިރު ކުރެވިފައިވެ. އެހެނީ، **ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އިބްރާހީމް ޢަބްދުއްރަޙްމާން** ޤަޟިއްޔާގައިވާ ފަދައިން، މި ގޮތުގެ މަޤްޞަދަކީ އަދި އެއިން ނުކުން ބޭރުވާ ނަތީޖާއަކީ ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރާ މައްސަލަތަކުގައި ޝަރީޢަތަށް ކުދިން ޙާޟިރުކުރުމުން ކަމުގައިވާތީއެވެ.

[32] ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2024/SC-A/05 (ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އިބްރާހީމް ޢަބްދުއްރަޙްމާން) ޤަޟިއްޔާގެ "ޝަރީޢަތުގެ ނިމުނުގޮތް" ގެ 27 ވަނަ ނުކުތާ

94. މި މައްސަލައިގައި، ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ދެބެބެފުޅުންނާއި ބޭބުފުޅުންނާއި އެއްގޮތްކަމަށް ދަށު ކޯޓުން ކަނޑައަޅާފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަބްދުﷲ ދުންޔާރު** ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ އުސޫލާއި ޚިލާފަށްކަމަށް މި ނުކުތާގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބުނެއެވެ.

95. ކުއްޖާގެ ކިޔައިދިން ކިޔައިދިނުމުގައި ދަޢުވާ ބިނާވާ 04 (ހަތަރެއް) ހާދިސާ ހިނގައިދިޔަތާރީޚުގެ މައްޗަށް ކުއްޖާ ވާހަކަދައްކާފައިވާއިރު، ކުއްޖާ ކިޔައިދިން ކިޔައިދިނުމުގައި ފުރުޤުތަކެއް ހުރިކަމަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބުނެއެވެ.

96. މިގޮތުން، މާއްދާގައި ދުވަހު ކުއްހަރު ކޯޓަރިއެއްގައި ކުއްޖާ ނިދަން އޮތްއިރު، ކުއްޖާގެ ސަލްވާރު ބޭލިއަރު އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ފައިޚާނާދިނުމަކަށް ކުއްޖާ ބުނެފައިވާ ބުނުމާ ގުޅޭ ގޮތުން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން އަންނަނިވި ކަންކަން ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ.

96.1- ކުއްޖާގެ ރިޕޯޓުތަކުގައި ކުއްޖާ ބުނެފައިވަނީ "ފައިން ގައިގެ އެކި ތަންތަނުގައި އަތްލަނީ. ފައި ޖައްސަނީ" ކަމުގައެވެ.

96.2- ކުއްޖާ ފުލުހުންގެ ހިދުމަތަށް ދިން ބަޔާނުގައި ބުނެފައިވަނީ ކުއްޖާގެ މަންމައަށް ނޭނގޭ ގޮތަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ފައިން ކުއްޖާގެ ގައިގާ ފައި ޖައްސަނީ ކަމުގައެވެ.

96.3- ކުއްޖާ އިޖުތިމާޢީ ޚާދިމު ވަޒަންކުރާ އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓު ތައްޔާރުކުރި ސޯޝަލް ވޯކަރ ޝަރީޢަތަށް ދިން ބަޔާންކުރަމުން ދަރު ކާޖުގެ ނިސްބަތުގައި ވާހަކަތަކުގައިވެސް ކުއްޖާ މާއްދާގައި ހިނގިކަމަށް ބުނާ ހާދިސާގެ އެއްވެސް ވާހަކައެއް ނުދައްކަމުގައެވެ.

96.4- އިސްވެ ފާހަގަކޮށްފައިވާ 03 (ތިނެއް) ބަޔާންތަކުގައިވެސް ކުއްޖާ ސާފު ބުރައަކަށް ފައިޚާނާދިނުމާއި، ކުއްޖާގެ ކުރިމަތީފަރާތުގައި އަތްލާފައިވާކަމަށް ބުނެފައިނުވާކަމެވެ.

97. 2020 ވަނަ އަހަރުގެ ފަހު ކޮޅުން ފެށިގެން 2021 ވަނަ އަހަރުގެ އޮގަސްޓް މަހާއި ހަމައަށް، ކުންފުނި ނިޔާކްބަރީގައި ނިޔާފައި އޮއްވާ ކުންފުނީގެ ސްޓޮކް ތެރެއަށް އިސްތިއުމާލުކުރާ ފަރާތުން އޮޑިޓަރު ކުންފުނީގެ ކުރިމަތިފަރާތުގައި އިސްތިއުމާލުކުރާ ފަރާތުން އޮޑިޓަރުކަމަށް ކުންފުނި ބަލަހައްޓާ ދޫ ގޮތުން، އިސްތިއުމާލުކުރާ ފަރާތުން އަންނަނިވި ފަދައިން ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ.

97.1- ފުރުޞަތުގެ ޚިދުމަތަށް ދިން ބޯޑުގައި މިކަން ހިނގާފައިވާ ޓޯކަކުގައި ކަމަށް ބުނާއިރު، ސައިކޮލޮޖިސްޓުގެ ރިޕޯޓުގައި ބުނެފައިވާ ދުވާލު މަންމަގެ ކްލަރީގައި ނިޔަން އޮއްވާ އެކަން ހިނގިކަމަށާއި، ކުންފުނީގެ ރިޕޯޓުންގައި އެކަން ހިނގީ ކޯން އިރަކު ކަމެއް ބަޔާންވެފައިނުވާކަމުގައެވެ.

98. ކުންފުނީ ފަސްދޮށްމަގުގެ ޑިރެކްޓަރުން ގެންގޮސް، ކުންފުނީގެ ކުރިމަތި ފަރާތުގައި އިސްތިއުމާލުކުރާ ފަރާތުން އޮޑިޓަރުއާވާކަމަށް ކުންފުނި ބަލަހައްޓާ ދޫ ގޮތުން، އިސްތިއުމާލުކުރާ ފަރާތުން އަންނަނިވި ފަދައިން ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ.

98.1- ފުރުޞަތުގެ ދިން ބޯޑުގައި މާމަލާތާ ކުރިމަތި ފަރާތުގައި އޮފީހަކަށް ކުންފުނި ބޮނިޔަމަވެސް، ރިކޯޑިންގގައި އެފަދައިން އޮފީހަކަށް ބަލަހައްޓަވާފައިވާކަމާއި، އިޖުތިމާޢީ ޒާތުގެ ވަޒަންކުރާ އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓުގައި ބުރަޖުކަށްގައި އޮފީހަކަށް ބާރުން ކުރިއްވާފައިވާކަމާއި، ސައިކޮލޮޖިކަލް އެސެސްމަންޓްގައި ކުންފުނި ޓެސްޓު އިސްތިއުމާލުކުރާ ފަރާތުގެ ޖިންސީ ގުނަވަނުގައި އަނިޔާކަމަކުން ކުންފުނި ބަލަހައްޓަވާކަމާއި، މި ހާދިސާ ހިނގައިދިޔުމުގައި އެކި މަހައްލުގައި އެކި ގޮތަކަށް ހިނގައިދާފައިވާކަމުގައެވެ.

99. ކުންފުނީގެ ގޭގެ ބަނދިގޭގެ ގޮނޑިއޮއްގައި ކުންފުނި އިންޓަ އިސްތިއުމާލުކުރާ ފަރާތުން ކުންފުނީގެ ދޭމެދުގައި އޮޑިޓަރުކަމާ ކުންފުނި ބަލަހައްޓާ ދޫ ގޮތުން، އިސްތިއުމާލުކުރާ ފަރާތުން އަންނަނިވި ކަންކަން ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ.

99·1- ކުއްޖާ ފުލުހުންނަށް ދިން ބަޔާންތަކުގައި ކުއްޖާގެ ގައިގާ އަތްލާކަމަށް ބުނާއިރު، ކުއްޖާގެ ރިކޯޑިންގގައި ކުއްޖާގެ ބޮލުގައި ނޫނީ ކޮންމެވެސް އެއްޗަކުން އަތްލާކަމަށް ބުނެފައިވާކަމާއި، އިޖުތިމާޢީ ޙާލަތު ވަޒަންކުރާ އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓުގައި ކުއްޖާގެ މާމަގޭގައި އަތްލާކަމަށް ބަޔާންކުރާކަމާއި، ފުލުހުންނަށް ދިން ބަޔާނާއި، ކުއްޖާގެ ރިކޯޑިންގގައި ކުއްޖާ ބަދިގޭގައި ހުއްޓާ މާމަގޭގައި އަތްލިކަމަށް ސީދާ ބުނެފައިނުވާކަމާއި، އެފަދައިން ހަމައެކަނި ބުނެފައިވަނީ ޖެންޑަރ ރިޕޯޓުގައިކަމުގައެވެ.

99·2- މީގެ އިތުރުންވެސް، މިކަން ހިނގީ ކޮން އިރަކުކަން ބަޔާންކޮށްފައިނުވާކަމާއި، ކުއްޖާ ދަމައިގެން ހުރި އަންނައުނުގެ ތަފްސީލެއް ބުނެފައިނުވާކަމާއި، ކުއްޖާގެ މަންމަ ކައިރީގައި ވާހަކަ ދެއްކި ކޮން އިރަކުކަމެއް ނޭނގޭކަމުގައެވެ.

·100 ހެކިބަސް ވަޒަންކުރުމުގައި އާންމު އުސޫލަކީ ހެކިބަހުގައި ކުދިކުދި ތަފާތުތަކެއް ހުރިނަމަވެސް، އެ ހެކިބަހުގެ މައްޗަށް ބުރަދަނެއް ދޭންޖެހޭފަދަ ހިލާފެއް ނުވާނަމަ، އެ ހެކިބަހާއި މައްސަލައިގައި ހުށަހަޅާފައިވާ އެހެނިހެން ހެކިތަކާއި ޤަރީނާއަށް ރިއާޔަތްކޮށް ވާސިލުވެވޭ ޖުމްލަ ނަތީޖާއަށް ބުރަވުމެވެ.[33]

·101 ހެކިބަހުގައި ހުރި ހިލާފުތަކަކީ ނުވަތަ ބަޔާންކުރާ ފުރުޢީނުކުތާތަކަކީ އޭގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް، މައްސަލައިގެ ވާޤިޢާތައް ސާބިތުކުރުމަށް ހުރަހެއްއޮތް ޖައުހަރީ ފުރުޢީނުކުތާތަކެއް ނުވަތަ އެ މައްސަލައިގެ ވާޤިޢާތައް ސާބިތުވުމުގައި ޝައްކުކޮށް އުފެދޭފަދަ ޖައުހަރީ ފުރުޢީނުކުތާތަކެއް ބަލަންޖެހޭނެއެވެ. ކުދިކުދި ފުރުޢީނުކުތާތަކާއި ނުވަތަ ތަފްސީލުތަކާއި ޖައުހަރީ އަދި އަސާސީ ތަފްސީލުތަކާއި ތަޢާރުޟުވުންތަކުގެ ދެމެދުގައި ފަރަގުކުރަންޖެހޭނެއެވެ.[34]

[33] ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2020/SC-A/72 (ޢަބްދުﷲ ނަޝީދު ވ. ޕްރޮސެކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް) ފައިސަލާ

[34] Ratanlal & Dhirajlal, *Law of Evidence*, 27th edition (2020), LexisNexis

102. މިގޮތުން ހެކިބަހުގެ ތުރުއްދުރުގެ ނަތީޖާއަށް ބަލައި، އޭގެ ނަތީޖާއަކީ އެ ހެކިބަހަކުން ބުރަދަނަށް ނޫނީ، އެއްފަރާތް ކުރުނީ، ނުވަތަ އެ ތުރުއްދުމަކީ މައްސަލައިގެ ބަޔާންތަކާއި ދެނެގަތުމަށް އަސަރުކުރާވަރަ ތުރުއްދުމުގެއް، އަދި ހެކިބަހުގައި ހުރި ތަފާތުތަކާ ކޮބައިކަން ދެނެގަނެ، އޭގެ ސަބަބުން މުޅި ދަޢުވާގެ ޖައުހަރަށް ނުވަތަ ދަޢުވާގެ އަސާސަށް އަސަރުކުރާތޯ ބަލަންޖެހޭނެއެވެ. އެ ތުރުއްދުންތަކުގެ ނަތީޖާއަށް ރިޢާޔަތްކޮށް، މައްސަލައިގެ ވާޤިޢާތައް ނަފީނުކުރެވޭނަމަ، ނުވަތަ އެ ވާޤިޢާތައް އެކަން ގޮތަކަށް ހިނގިކަމަށް ޝައްކުކުރާވަރުގެ މިންވަރުގެ ތުރުއްދުންތަކެއް ނުވަތަ ތަޢާރުޟުވުންތަކެއް ނެތްނަމަ، މި ހުކުމަށް އެއްފަރާތް ކުރުމަކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ.

103. ހެކިބަސްދޭ މީހާގެ ހެކިބަހުގައި ހުރި ތަޢާރުޟުވުމާއި އުސޫލުތަކާ ކޮބައިތޯ ދެނެގަތުމުގައި ބަލަންޖެހޭ އަންނަނިވި ކަންކަން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގެ ނަންބަރު 2018/HC-A/225 **މުޙައްމަދު ޝަރީފް ވ. ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް** ގެ ޤަޟިއްޔާގައި ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ.

1. ތަޙުޤީޤުކުރާފަރާތުން ނުވަތަ ޕްރޮސިކިއުޝަނުން ބަރާބަރުނުކުރާ ހެކިބަހުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ތަޙުޤީޤުކުރުމުގެ އަދި ޕްރޮސިކިއުޝަނުގެ ޤަރީނާތަކާއި ފާހަގަކުރެވޭނެ ދެނެގަނެ އެކަން ކަށަވަރުކުރުމުގެ ބާރުގެ ޖާގަ ކޮބައިކަން ދެނެގަތުން.[35]

2. ހެކިބަސްދިނުމުގެ ތަފާސީލު ދަށްވާ ވަގުތުގައި ހިނދު ކޮންމެ ކަމަކާ ނުވަތަ ކޮންމެ ތަޙުޤީޤުގެ މަރުހަލާގައި ނުވަތަ ހެކިބަސް މައްސަލައިގެ ބާރުން ދެނެގަތް ކޮންމެ ފަރާތަކާ ހެކިބަސް މިހާރު ބަލާ ޝަރުޢީގައި ތަޙުގީގަށް ނަފީވެދާނެ ކަމެއް ނޫނަސް، މިހާ،

35 މިކަން ދެނެގަތުމުގައި، ކުރީގެ ޝަރީޢަތް ކޯޓުގެ ބައްލަވައިގެން އިސްލާމީ ޝަރީޢަތާ ޚިލާފަށް ކޮށްފައިވާ ކުށެއް ނޫން ބައްލަވައިގެން ހުކުމްކޮށްފައި، ހެކިބަސް މިންނަން އެ ބުރަދަ ދެނެގަތުމުގައި މިންވަރާ، އެ ބުރަދަށް ބަލާއިރު ދެބަސްވެގެން އެއް ބަލާފައިވާ ކަމެއްގެ ވާހަކަ ދަށުގައި ކޮންމެ ޝަރީޢަތެއް އެކަށައަޅާ ދެއްކި ހެކިބަސް ހުށަހެޅުމުގެ ތަފާސީލް، ހެކިން ދިނުމުގެ ބަޔާނަށް ފެނިފައިވާ ފުރުޞަތު ދިނުމުން ދަށުގެ މަރުހަލާގައި ހުކުމް ބަޔާންކުރެވޭ ބަލާފައި ދެކޮޅު ބަޔާންކުރުމަށް އަދި ހެކިބަހުގައި ހުރި ބަޔާނުގެ ސަބަބުތަކާއި ހުކުމްގައި ބަލާފައިވާ، ބަޔާން ނަގައި ބަލަން ބަލާ އެއް ކޮންމެ ބަޔާނެއް ހެކިބަހުގެ ތަފާސީލް ބަލަހަށްވާ ކަމެއް، ބަލާ ހެކިބަސް ބަލާފައިވާ ބަޔާނުގެ ތަފާސީލު، ނަމަ އެ ބަލަހަށް ޝަރީޢަތުގައި ހުށަހެޅިފައި، އަދި ވެރިފައި ދެމިއޮތުނަމަ ބަޔާން ބަލަހާނަތަކަށް ނުވަތަ ތަފާސީލް ހުށަހެޅިފައިވާ ބަލަހާއި، މިއީ ކޮންމެ ހެކިން މައްސަލައިގެ ބަޔާންކޮށްދިނުމަށް ދެބަސްވުމުގެ ފެނިދާނޭ ކަމުގައި ބަލަހައްޓަން ކަންކަން.

ހުކުމަށްދޭ މައުޟޫއުގެ ޖައުހަރާއި ގުޅުމެއްނެތް ގޮތެއްގައި މައުޟޫއުން ބޭރުން ދައްކާ ވާހަކައަކީ ބަރުދަނެއް ދޭންޖެހޭ ކަމަކަށް ނުވެވޭނެކަން.

3. ތަޙުޤީޤާތަކަށް ބޭނާ ހުކުމާއިގުޅޭ ފަންނީމާހިރު ނަޒަރުކޮށް އެހުކުމަށް ތަފްޞީލު ކުރަންޖެހޭނީ އެ މައްސަލައިގައި ހުށަހެޅިފައިވާ އެހެން ހުރިހާ ހުކުމްތަކާއި ޝާމިލުވާ އަސާސްތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށްގެންކަން.[36]

4. ހުކުމްދީފައިވާ ހުރިހާ ހުކުމްތަކުގެ މައްޗަށް ރިޢާޔަތްކޮށް ހުކުފިރާ ކުރިން ދީފައިވާ ބަޔާނާއި ހުކުފިރާ ސަފުހީގެތަން ދީފައިވާ ހުކުމެއް އެއްގޮތް ކުރާއިރު، އެއީ އިޖުތިހާދުކުރުމުން ހުކުމެއްގެ ނުވަތަ ދުސްތޫރީ ބަޔާނެއް، އެ ހުކުމަކުގައި ކުރެވުނު ނުވަތަ ތަޢާރުފުކުރުމަކާ އުސޫލުތަކެއް ނުވަތަ އަދިބައި ހުރިނަމަވެސް ހުކުމްދީފައިވާ މަސްޔޫލުގެ ބަޔާންކުރުމުގައި ބާރުހިމެނޭ ބަލައި، ކަން ހިނގާދިޔަގޮތާއި ތެދު ބާރާން ހުކުމްދީފައިވާ އެ ހުކުމްގެ ކަން ބަޔާންގައިވާ ދެނެގަތުމަށް ކޮޅުގެ މަސައްކަތްތަކެއްކަން.[37]

104. މި މައްސަލައިގައި، ދައުލަތުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށް ދައުވާކޮށްފައިވަނީ:

1. ކ. މާލޭގައި ދެވަނަ ކުއްލިއަށް ކޮޅިބެއްޓުމުގައި، ކުއްޖާ ނިދަން އޮއްވާ، ކުއްޖާގެ ސިކުނޑި ތެޅުއްވަން އިސްތިޢުމާލުކުރާ ފަރާތުން ފައިކޮށްފައި، ކުއްޖާގެ ކުރިމަތިފަރާތުގައި އަތްލާފައިވާކަމަށް،

36 މިގޮތުގައި ހުކުމްތަކުގެ މިސާ ދިރާސާކޮށް ބަޔާންކޮށްގެން ކޯޓު ކުރިމަތީ ހުކުމްތަކުގައި ދެކޭ ހުކުމް އާއި ތަޙުޤީޤުކުރުމުން ސާބިތުވެގެން ހުރި ސަމާސާބުކަން ކޯޓުގެ އާއި ހުކުމްސާދިރުކުރާއިރު ޤާނޫނު ދަށުން ހުކުމްކުރުމުގެ މައްޗަށް ކުރެވޭ އިޖުތިހާދު ޢިލްމީ ހުކުމްތަކުގެ ހުރި ތަޙުޤީޤުކުރުމުގެ ނުތަކުގެ މައުޟޫއާ ކޮށްފައި ހުރި ތަފްޞީލު ކުރިމަތި މައްސަލައާއި ހުކުމްތަކާއި ހުކުމް ކޮށްފައިވާ ހުކުމްތަކުގެ ހުރިހާ ބަޔާނުގައި ވަނީ އެގޮތުން ބަޔާންކޮށްފައިވާ ހުކުމްތަކުގެ ސަފުހާ އެއްގޮތް ގޮތާއި ކުރިން ހުކުމުގައި ކުރެވުނު ތަފްޞީލު ބަޔާންކޮށްފައިވާ ބަޔާންކޮށްފައި ކަމެއްކަން. އެހެނިހެން ކަންކަމުގެ އިޖްރާޢަތު ފަސޭހަކުރާ ބަޔާންކުރެވޭ ކަންކަން.

37 މިގޮތުން، ކޯޓުގެ ޖިނާއީ ހުކުމްދީފައިވާ ހުކުމްތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް ތެދު ހުކުމުގެ ތަފްޞީލު ދީފައިވާ ދެމުން ކަމަކަށް ކުރެވޭ ދެވޭ އެކަށީގެންވާ ސަބަބުތަކެއް، ހަމަޖެހިގެން ދިޔަ މައްސަލައެއްގައި، އަދިކޯޓު ހުކުމެއް ނުވަތަ ނަތީޖާތަކަށް ކަނޑައެޅުންތަކާއި، ހުކުމްދީ ހުކުމްގެ ތަޙުޤީޤު ކުރުމުގައި ހުކުމްގެ ކުރިއަށް ފެންވަރު އެކަށީގެންވާ ބަލައިގަތުމަށް ދިމާވާ ނިންމާކަމާއި، ފުރުޞަތެއް ދީފައިވާ ހުކުމަކުން ދައުލަތުގެ ޖިނާއީ ނުވަތަ އެ ދައުވާގެ އަސާސީ ތަކުރާރުކުރުން ކުރިއަށް ނަންގަ ވަރުގެ ކުރިކަން ފަރުމާކުރެވޭ އެއީ ބަރުދަން ނުކުތާތައް ކަށަވަރުކޮށްދޭ ކަންތައްތަކަށްކަން.

2. 2020 ވަނަ އަހަރުގެ ފަހުކޮޅުން ފެށިގެން 2021 ވަނަ އަހަރުގެ އޮގަސްޓް މަހާއި ދެމެދު އެކިދުވަސްމަތީން، ކުއްޖާ ނިދާކޮޓަރީގައި ނިދާފައި އޮއްވާ ކުއްޖާގެ ށޯޓު ތިރިއަށް އިސްތިމުނާއުކުރާ ފަރާތުން އަތްކޮންބުރައި، ކުއްޖާގެ ކުރިމަތިފަރާތުގައި އަތްލާފައިވާތީ،

3. ފަޓުރަން ތިރިއަން، ކުއްޖާ ގަނޑޮސް، އިސްތިމުނާއުކުރާ ފަރާތުން ކުއްޖާގެ ދޫމަތީގައާއި ކުއްޖާގެ ކުރިމަތިފަރާތުގައި އަތްލާފައިވާތީ،

4. ބަދިގެގެ ގޮނޑިއެއްގައި ކުއްޖާ އިނދައި އިސްތިމުނާއުކުރާ ފަރާތުން ކުއްޖާގެ ދޫމަތީގައި އަތްލާފައިވާތީ، މިކަންކަމުގެ މައްޗަށެވެ.

105. މި ދައުވާގެ އަސާސް ބިނާވެފައިވަނީ ކުއްޖާ ކިޔައިދޭ ކިޔައިދިނުމަށެވެ. އެއީ ކުއްޖާ ފުލުހުންގެ ތަޙްޤީޤަށް ކިޔައިދީފައިވާ ކިޔައިދިނުމެވެ.[38] ބަޔާންވެރިޔާ ކަންކަން ކުއްޖާ ފުލުހުންގެ ތަޙްޤީޤަށް ދިން ބަޔާނުގައި ކުއްޖާ ކިޔައިދީފައިވެއެވެ. މިއާ ކުއްޖާގެ އިންޓަވިއު ވީޑިއޯ ރިކޯޑިންގއާ އަޅާކިޔާއިރު، ކުއްޖާ ނިދަން އޮންނައިރު އިސްތިމުނާއުކުރާ ފަރާތް ކުއްޖާގެ ށޯޓުތިރިއަން އިނގިލި ކޮށްޖަހާކަމާއި، ކުއްޖާ މާލެ ގޮސް އުޅުނުއިރު ނިދަން އޮތްވާ ފަޔިން ގައިގެ އެކި ތަންތަނުގައި އަތްލިކަމާއި، ސައިކަލުގައި ވަރުގަދައަށް ގޮސް ކުއްޖާގެ ކުރިމަތިފަރާތުގައި އަތްލިކަމާއި، ބަދިގެގައި އިނދާ ކުއްޖާގެ ގައިގާ އަތްލާކަމުގައި ކުއްޖާ ބުނެފައިވާކަން ރިކޯޑިންގއިންވެސް ފެނިގެންދެއެވެ. ދައުލަތުން ކުރި ދައުވާގައި ހިމެނޭ މައިގަނޑު 04 (ހަތަރެއް) ހާދިސާއަކީ ކުއްޖާ އަޑުއުފުލާފައެވެ.

106. މިކަންކަމުން ހެކިންގެ ހެކިބަހުން ބާރުލިބިދޭތޯ ބަލާއިރު، ކުއްޖާގެ މަންމަގެ ބަހުން ކުއްޖާ ގޮވައިގެން އިސްތިމުނާއުކުރާ ފަރާތަކާއި މާލެ ދިޔަކަން ފާޅުވެއެވެ. މީގެ އިތުރުން، އިސްތިމުނާއުކުރާ ފަރާތް ކުއްޖާ ގޮވައިގެން ސައިކަލުގައި ދުއްވަންދާކަންވެސް ފާޅުވެއެވެ.

[38] މިއީ 20 އޮގަސްޓް 2021 ގައި ކުއްޖާ ފުލުހުންގެ ތަޙުޤީޤަށް ކިޔައިދިން ގޮތަށް ލިޔުއްވާ ބަޔާނެކެވެ. އަދި މި ކުއްޖާ މި ބަޔާން ދީފައިވަނީ، ފެމިލީ އެންޑް ޗައިލްޑް ސަރވިސް ސެންޓަރގެ އިސްޕެޝަލް ވީޑިއޯ އިންޓަވިއު ރޫމުގައި ރިކޯޑުކުރުމުގައެވެ.

107. ދައުލަތުގެ ހެކިވެރިޔާ 4[39] ގެ ހެކިބަހަށް ބަލާއިރު، ކޯޓާ ހިނގާފައި އޮއްވާ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ކޯޓާގެ ސްތުރީ ޢަޟޫއަން އަތްލިކަމުގައި ކޯޓާ ބުނިކަމަށާއި، އޭރު 12:05 ގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ކޯޓާއާއެކު ސައިކަލް ދުއްވާފައި ދިޔަ ތަން ފެނުނުކަމުގައި ބުނެފައިވާކަން މިނާގެ ހެކިބަހުން އެނގެއެވެ.

108. ދައުލަތުގެ ހެކިވެރިޔާ 8 ގެ ހެކިބަހަށް ބަލާއިރު، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ކޯޓާއާ ބެހޭ ކަމަކު ކޯޓާ ބުނެފައިވާކަމުގައި މި ހެކިބަހުން އެނގެއެވެ.

109. ދައުލަތުގެ ހެކިވެރިޔާ 2[40] ގެ ހެކިބަހުން ކޯޓާ މާލޭގައި ހުރިތަނުގައި އެއްޗެއް ދާދި، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ފައި، ކޯޓާގެ ފައިތިލައަށް ޖެހުނުކަމަށާއި، ކޯޓާ ދަތުރުކުރުމުން އަނބުރާލާފައި އެކަން ކުރިކަމުގައި ކޯޓާ މިނާ ގޮތް ބުނެފައިވާކަމަށާއި، އެކަން ހިނގި ކޯޓާގެ މަންމައާއި، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާ، އަދި ކޯޓާ މާލެ ދިޔަ ދުވަސްވަރުކަން މި ހެކިބަހުން އެނގެއެވެ.

110. ދައުލަތުގެ ހެކިވެރިޔާ 7 ގެ ހެކިބަހުން، ކޯޓާގެ ފަރާތުން އެ ވާހަކަ ހިއްސާކުރިކަމަށާއި، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ކޯޓާގެ ގައިގާ އަތްލާކަމަށް ބުނިކަމަށާއި، މި ވާހަކަ ބުނީ 2021 ވަނަ އަހަރުކަމަށާއި، މިއީ ކޯޓާ ނިދަން އޮންނައިރުކަން މި ހެކިބަހުން އެނގެއެވެ.

111. ކޯޓާގެ "އިޖްތިމާޢީ ޙާލަތު ވަޒަންކުރާ އެސެސްމެންޓް ރިޕޯޓް" ތައްޔާރުކުރެއްވި އާސިޔަތު ޝަމީނާ ޢަލީފުޅުގެ ހެކިބަހަށް ބަލާއިރު، މި މައްސަލައަކީ ކޯޓާއަށް ކޯޓާގެ ދޮންބައްޕަގެ ފަރާތުން ޖިންސީ ގޯނާއެއް ލިބިފައިވާކަމަށް ބުނެ ހުށަހެޅުނު މައްސަލައެއް ކަމަށާއި، މި މައްސަލައިގައި ކޯޓާއާ ވާހަކަދައްކާފައިވާކަމަށާއި، ކޯޓާ ނިދާފައި އޮންނައިރު، ކޯޓާގެ ހަށިގަނޑުގެ ތިރިއިން ކުރިމަތިފަރާތުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން އަތްލާ ވާހަކަ، ކޯޓާ ގޮވައިގެން ސައިކަލްގައި ދިޔައިރުގައި މަޖުބޫރު، ކޯޓާގެ ގައިގާ އަތްލާން މަސައްކަތްކުރިކަމަށާއި، ކޯޓާ ބޭރުގައި ހުއްޓާއިރު

[39] މި ހެކިވެރިޔާއަކީ ދިފާޢުން ހެކިވެރިޔާ 3 ގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހެއްކެކެވެ.
[40] މި ހެކިވެރިޔާއަކީ ދިފާޢުން ހެކިވެރިޔާ 2 ގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހެއްކެކެވެ.

ފަހުމުން އަހިސް ގައިގާ އަތްލާކަމަށްވެސް ކުއްޖާ ބުނިކަމަށާއި، އެ ގޮތަށް ޖިނާއަތްތާނަ ބޮޑު ބުނުމުން ގޭގެ ހާލަތު ހުރި ކުއްޖާ ކިޔައިދިނުންގޮތަށް ކަމަށާއި، ޖިންސީ ގޯނާ ލިބޭ ކުދިންގެ ފަރާތުން ފެނިގެން ކަންކަން ކުއްޖާގެ ފަރާތުންވެސް ފާހަގަކުރެވުނުކަމުގައި ބުނު ހެކިބަސް ދީފައިވެއެވެ.

112. ކުއްޖާގެ "ސައިކޮލޮޖިކަލް ރިޕޯޓް" ތައްޔާރުކޮށްފައިވާ ނިޝާ ޙުސައިނުގެ ހެކިބަހަށް ބަލާއިރު، ކުއްޖާއާއެކު މަސައްކަތްތަކެއް ކުރިޔަށްގެންދިޔަކަމަށާއި، ކުއްޖާ ވަކިން މި ހެކިވެރިޔާއާ ވާހަކަދެއްކިކަމަށާއި، މާލެ ޖޯކުޖަހަން ދަތްކަން އަހިސް އަނގުން އެއް ކޮޖެހިލައްގައި ތިބެއިރުއްގައި، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ފައި ކުއްޖާގެ ސޯޓުޕެންޓަށް ވައްދައި ކުއްޖާގެ ކުރިމަތީފަރާތުގައި އާންގެ އިނގިލިން އަތްލާކަމަށާއި، ކުއްޖާ ނިދަން އޮއްވާ ކުރިމަތީ ފަރާތުގައި އަތްލާކަމަށާއި، ސައިކަލުގައި ދަތުރުކުރުމުގައި ވަރުގަދަކޮށް މަޖުބޫރުން ކުއްޖާގެ ކުރިމަތިފަރާތުގައި މަތިގައި އަތްލާކަމުގައި ކުއްޖާ ކިޔައިދީފައިވާކަން އަންގައެވެ.

113. މިކަންކަމުގެ އަލީގައި، ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް އެޅުވުނުން އެއްގޮތް ބަލާއިރު، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ކުއްޖާއާމެދު ޢަމަލުކުރި ގޮތް، ކުރި އެއްގޮތަކަށް، ދަޢުވާ ބަޔާންކޮށްފައިވާ މައިގަނޑު 04 (ހަތަރެއް) ހާދިސާ ހިމެނޭގޮތުން، އެކި ވަގުތުތަކުގައި މިކަންކަން ކުރިއަށްގެންގޮސްފައިވެއެވެ. ބައެއް ވަގުތުތަކުގައި، ކުއްޖާ ތަކުރާރުކޮށް ކުރިއަށްގެންގޮސްފައިވެއެވެ. މިސާލަކަށް، ފުރުޞަތުގެ ބަޔާން، ރިޕޯޓްގެ، "އިޖުތިމާޢީ ހާލަތު ވަޒަންކުރާ އެސެސްމެންޓް ރިޕޯޓް" އަދި "ސައިކޮލޮޖިކަލް ރިޕޯޓް" ތައްޔާރުކުރި ފަރާތަށް ވަކިން ތަފްސީލުކޮށް ކިޔައިދީފައިވާ ތަން ފެނެއެވެ. ބައެއް ފަހަރު ހާދިސާއަން ނިސްބަތްކުރުން، ކުރިއަށްދާއިރުގައި އެ ވަގުތު ދަތުރުތަކުގައިވާކަން ފާހަގަކުރެވެއެވެ. އެހެނަސް، މި 04 (ހަތަރެއް) ހާދިސާ ހިމެނޭގޮތަށް ޖަމާޢަތުގެ ފުރުޞަތުގެތެރި، ކުއްޖާއަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ފުރުން ލިބިފައިވާ

ޖިންސީ އަނިޔާ ކިޔައިދީފައިވެއެވެ. މިކަން ދަރު ކިތާބު ވަރަށްވެސް ތަފްސީލުކޮށް ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ.[41]

114. ކުއްޖާގެ ހެކިބަސް ބޭރުފުރުން އެއްގޮތްވާތީ ބަލާއިރު، ކުއްޖާއަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ދެކުން ޖިންސީ އަނިޔާ ލިބުނު ހާދިސާތައް ބަޔާންކުރާއިރު، އޭގެ ތަރުތީބުން އެއް ހާދިސާއެއް ހިނގާފައިވާ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ކުއްޖާ ގޮވައިގެން ސައިކަލު ދުއްވަންދާއިރުވެ. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ކުއްޖާ ގޮވައިގެން ސައިކަލު ދުއްވަން ދާ މަންޒަރު ފެނިފައިވާ ފަރާތްތަކުން މި ވާހަކަ ކިޔައިދީފައިވެއެވެ. މީގެ އިތުރުން، އެއް ހާދިސާ ބޭނުވަރީ ކުއްޖާ ޖެހޭތަން ދަރުކަން ގާތު ދިރާސާކުރެވުނު ގަވާއިދުތަކާއި، ކުއްޖާ ޖެހޭތަން ދެއްކުން ގާތު ދިޔަކަމުގައި، ގާތު ގޮސް ކުއްޖާއާއި، ކުއްޖާގެ މަންމައާއި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ނިދި އެއް ކޮޓަރިއެއްގައިކަން ކުއްޖާގެ މަންމަގެ ބަހުން ސާބިތުވެގެން ދެއެވެ. މީގެ އިތުރުން، މާބޮޑައި ހިނގާދިޔަ ކަންކަން އިތުރަށް ސާބިތުވެގެންދާނީ ދަރުބުޅާގެ ހެކިވެރިޔާ 2[42] ގެ ހެކިބަހުންނެވެ.

115. ބަދިގެއައި ކުއްޖާ އުޅޭއިރު، ކުއްޖާއަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ފުރުން ޖިންސީ އަނިޔާ ލިބުމުން ދާކަމުގައި އެވަން އެއްވެސް މީހަކަށް ނުފެންނާނެކަމަށް ކުއްޖާ ބުނެފައިވާއިރު، މި ގޮތައި މި ވާހަކަ ހިނގާ ކަންކަން ނުފެންނާނެކަން "އިޢުތިމާދީ ހާލަތު ވަޒަންކުރާ އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓު" އާއި ޑޮކް ރިޕޯޓުން ސާބިތުވެއެވެ.

116. މިކަންކަމަށް ބަލާއިރު، ކުއްޖާ ކިޔައިދިން ކިޔައިދިނުން ބޭރުފުރުން އެއްގޮތްކަމުގައި ދެކެމެވެ. މިކަން ދަރު ކިތާބު ތަފްސީލުކޮށް ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ.[43]

41 ދަރު ކިތާބުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ 54 ވަނަ ނުކުތާ އިން 63 ވަނަ ނުކުތާގެ ނިޔަލަށް ބަޔާންކޮށްފައިވާ ކަންކަން

42 މި ހެކިވެރިޔާއަކީ ދިފާޢުން ހެކިވެރިޔާ 2 ގެ ގޮތުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހެއްކެކެވެ.

43 ދަރު ކިތާބުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ 64 ވަނަ ނުކުތާ އިން 70 ވަނަ ނުކުތާގެ ނިޔަލަށް ބަޔާންކޮށްފައިވާ ކަންކަން

117. ކުޑަކުދިންގެ ބަހާމެދު ގޮތެއް ކަނޑައަޅާއިރު، ޢުމުރާއި ކުދިންގެ ސިކުނޑި އުފެދި ތަރައްޤީވަމުން އަންނަ ދުވަސްވަރު ކަމުގައިވާތީ، ނުވަތަ ޖިންސީ ގޯނާގެ ހަމަލާ ހިންގި ފަރާތަކީ ކުއްޖާއާމެދު އެފަދަ ހަމަލާއެއް ހިންގުމުގެ ކުރިންވެސް އެ ކުއްޖަކާ އާއިލީ ގުޅުމެއް ނުވަތަ ބާރުވެރި ގުޅުމެއް އޮންނަ ފަރާތެއް ކަމުގައިވާތީ، މިފަދަ ސަބަބުތަކާހުރެ ކުއްޖާގެ ހެކިބަހުގައި ތަފާތެއް ހުރުމަކީ ނުވަތަ ތަފްޞީލު ހަނދާންނެތުމަކީ ނުވަތަ ތަފްޞީލު ފުރިހަމަ ގޮތެއްގައި ބަޔާންނުކުރުމަކީ އުނިކަމެއްގޮތުގައި ކަމުގައިވާތީ، އެ ކުއްޖާ ކުރިން ބަޔާންދިން ބަޔާންތަކަށް، ކުޑަކުދިންނަށް ޖިންސީ ގޯނާކުރާ މީހުންނާމެދު ހުކުމް އުސޫލުތަކަކަށް އަމަލުކުރުމުގެ ޤާނޫނުގެ 47 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ވަސީލަތްތަކުން ނުވަތަ ވަސީލަތްތަކުން ބާރުލިބޭނަމަ، އެ ހެކިބަސް ބަލައިގަންނަން ޖެހޭނެކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2017/SC-A/16 **ދިވެހި ދައުލަތު ވ. އަލީ ޝަކޫރު** ގެ ޤަޟިއްޔާގައި ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.

118. މި ނުކުތާގައި އަހުރެން ފާހަގަކުރާ ކަންކަމަކީ ދައުލަތުން ހުށަހެޅި ދައުވާގެ ސާފުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ކަންކަމުގައި ޖެހުނީ ފުރުޞަތުގެ އޮޅުމެއް ނުވަތަ ޝައްކު ބަހައި ފާހަގަކުރާ ކަންކަމެވެ. އެ މައި ހާދިސާގެ އިތުރުން، ކުއްޖާ ޝަހާދަތުގައިވާ ތާރީޚުގެ ދައުވާގެ ސާބިތުގެ ބަޔާން ހިމެނޭ ކަންކަމީ، ކުއްޖާގެ ބައެއް ޝަހާދަތުތަކުގައި ތަފްޞީލުކޮށްފައިވާ ކަންކަމެވެ. އަދި ބައެއް ޝަހާދަތުތަކުގައި ދުވަސްތަކާއި ކަންކަމެވެ. މިއީ މި މައްސަލައިގެ ދައުވާގެ މައުޟޫޢުގެ ބޭރުން ފުރިހަމަކަން ޤާނޫނީ ކަންކަން ކަމުގައި އަހުރެން ދެކެމެވެ. މި ބާވަތުގެ މައްސަލައިގެ ބިނާއަށް، ކުއްޖަކާމެދު ހިނގާފައިވާ ޖިންސީ ގޯނާ ސާބިތުކުރުމަށް ކުއްޖާ ހެކިބަސްދިން ހަޤީޤަތުގެ ތަފާތުތައް ނުވަތަ ނުލިބިގެންނެވެ. އެކަން ވަޒަންކުރެވޭނީއެވެ.

119. މި ނިންމުމުގެ 88 ވަނަ ނުކުތާއިން ފެށިގެން 116 ވަނަ ނުކުތާގައިވާ ކަންކަމުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް، ކުއްޖާ އެކި މަރުޙަލާތަކުގައި ހެކިބަސްދީފައިވާ ކުދިކުދި ފަރަގުތަކެއް ހުރިނަމަވެސް، މި

މައްސަލައިގައި ބެލެވޭ މަސްއޫލުގެ ތެރެއިން ޖަޒާއަކީ ފުރުޞަތުގެއްލުމެއްވާކަމަކަށް ނުދެކެމެވެ. އެހެނީ، މި ބާވަތުގެ މައްސަލަތަކުގައި ބަރޯސާވަނީ ކުއްޖާ ކުށްކުރިއިރު ކުރިމަތިވާ ހާލަތަށް، އަދި އެފަދަ ކުއްޖާ ބަރޯސާވާ ކުރިއެރުމުގެ ފުރުޞަތު ބަޔަކަށް ދޭނެކަމަށް ކުރިމަތިވާ ޤާނޫނީ ބާރުތަކަށް، ކަމުގެ ހަގީގަތް މައްސަލަ ބަލާނީ، އެ ހާލަތާ ކުއްޖާ ހަވާލުކުރެވެންހުރި ބަދަލުތަކަށް، އަދި ކުއްޖާ އެ ހާލަތަށް ކަމުގެ ޙަޤީޤަތް ބަދަލުތަކަށް ބަލާ ފުރުޞަތުތަކަށް ބަލައިގެން ކަނޑައަޅާނެކަމެވެ.

120. މި މައްސަލައިގެ މަތީގައި ބެލެވުނު މައްސޫލުގެ ތެރެއިން، ދައުލަތުން ކުރި ދަޢުވާގެ ޖަޒާއަކަށް އަދި ދަޢުވާގެ އަސާސަށް ތަކެތިކުރުމުގެ ފުރުޞަތު އިޢާދަކުރުމުގެ ބޭނުމުގައި ނުލިބޭނެ، މި މައްސަލައިގައި ވަކިއެއްޗެއް އެންމެ ކަނޑައެޅި ކަނޑައަޅައިގެން، ދަށުން ކޯޓު، ދަޢުވާގައި ބަލާކަށްނެތި ކަނޑައަޅާ، އެ ފަދައިން ހިނގާފައިވާކަމެވެ. އަދި އެކަމާ ގުޅޭގޮތުން ވަކިގޮތަކަށް ފާހަގަކުރުމަށް ހުކުމާ ގުޅޭގޮތުން ބަލާނެކަމެވެ.

121. ދަށު ކޯޓުން ކުށާއި ބެހޭ އެއްބަޔަކުއްޔާ ބޭރުގެ އެއްގޮތް ބަލައި، ވަކިކަނޑައަޅައިދިނީ **ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤާނޫނު ކުޑަކުދިންގެ ޙައްޤު ހިފާޒަތުކުރުމުގެ ޤާނޫނު 9/2019 ގެ މާއްދާ** ފަހަތުގައި ބަލައިގެން ކަނޑައަޅާފައިވާ ހަމަތަކުގެ ތަރުތީބުގައި، ވަކި ވަކިން ބަލައިގެން ޤާނޫނުގެ ހުކުމެވެ. އަދި މި އިސްލާމީ ޤާނޫނާ ގުޅޭގޮތުން ކަނޑައަޅާ ބައިތަކުގައި، އެހެން އެކަށީގެން ވަކިކުރުމަށް ނިކުންނަނީ އެއް ނަތީޖާއެވެ. އެހެންކަމުން، މި ނުކުތާގެ މައްސަލަ އިސްލާމީ ޤާނޫނާ ފަރާތަކުން ޙައްޤުތަކުގެ ޝަރީޢަތްގެ ބަޔާނު ގުޅޭގޮތުގައި ނުދެކެމެވެ.

122. މިކަންކަމުގެ އަލީގައި، ކުށާއި ބެހޭ ހެއްކަކަށް ބަލައިގެން އެއްގޮތްކަމަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ **ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤާނޫނު ކުޑަކުދިންގެ ޙައްޤު ހިފާޒަތުކުރުމުގެ ޤާނޫނު 9/2019 ގެ މާއްދާ** ފަހަތު ރާއްޖެތަކުގައި ބަލާ ހަމައެއް ހުކުމާ ތަޢާރުޒުވާކަމަށް ނުދެކެމެވެ.

މައްސަލަ ނިންމާފައިވަނީ ކުއްޖާގެ ތުރުތުރިކާމާގޭ ގޮތުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް އެއްކޮޅަކު
ލިބިފައިވާ ހުކުމަކަށް ރިޢާޔަތްކުރެވިގެންތޯ؟

123. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން މި ނުކުތާ ބިނާކޮށްފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަޙްމަދު މުންތާޒު** ގެ ޤަޟިއްޔާގައި ކުޑަކުއްޖާގެ ހިތްވަރަކީ އާރާމާ ހިމާޔަތް ޤަބޫލުކުރެވޭ ކުޑަކުއްޖެއްގެ ނަފްސާނީ ބޭނުންތައް ކުއްޖާގެ ކުޑަކުއްޖާ އެކަށީގެންވާ ބޭނުންތައް އެއްގޮތްވާގޮތަށް ޝަރުޢާ އުޅުމަށް ފަރާތުގެ ބަލަހައްޓާ، ކުއްޖާގެ އުޅުން ހުންނަގޮތުގެ މައްޗަށް، ކުއްޖާ މުއްޓަކަމަށް ގޮތުން ޝަރުޢާތުރުމުގައި އެއްވެސް ނިކަމެއް ވާއި ބެލުންކަން ބައްސަނދުވާ، އެހެނެއް މައްޗަށްވެ.

124. މިއާ ގުޅިގެން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ ކުއްޖާގެ ތުހުމަތުކުރާ ގޮތުގެމަތިން ލިބިފައިވާ ހުކުމަކަށް ކޯޓުން ރިޢާޔަތްކޮށްފައިނުވާކަމަށެވެ. އެގޮތުން، ކުއްޖާގެ މަންމަ ދިފާއީ ބަޔާނުގައި ކުއްޖާއަށް ހަރަކަތްއެރުން ވަގުތީގޮތުން ކުރިޔަށްދާނެ ބުނެފައިވާކަމަށް، ކުއްޖާ އަމިއްލަ ޤަބޫލުކުރާކަމުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން އަމިއްލަކަމަށް ކުއްޖާ ސިއްރު ހުރި 1 ގޮތް ނުކުތާގެކަމަށް މިނާ ހުކުމް ދިފާއީ ބަޔާނުގައި، ދަށުކޮޅުގެ ހުރިހާ 4[44] އާއި ދިފާއުގެ ހުރިހާ 5 އާއި ދަށުކޮޅުގެ ހުރިހާ 2[45] ގެ ހުކުމުގައިވެސް ކުއްޖާއަށް ވަރަށް ބޮޑު ހަލާ ކުއްޖާއަށް ބުނެފައިވާކަމުގައެވެ.

125. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަޙްމަދު މުންތާޒު** ގެ ޝަރީޢަތުގެ ރިޕޯޓުގެ ފަހަތުގައި ބަލާފައިވާ، ކުއްޖާގެ ޤަބޫލުކުރެވޭ ކުޑަކުއްޖެއްގެ ނަފްސާނީ ބޭނުންތައް އެއްގޮތްވާ ބަލަހައްޓާ ކުއްޖާގެ އުޅުން، ހުންނަގޮތުގެ މައްޗަށް، ކުއްޖާގެ އުޅުން ހުންނަގޮތުގެ ބައްސަނދުވާ ބަލަހައްޓާކަމަށް އެއްގޮތްވާގޮތަށް ވަކިން ހުށަހެޅި، އެ ދިފާއީ ބަޔާނުގައި ބައްސަނދުވާ ޝަރުޢާތުން މައްޗަށްވެ

44 މި ހިސާބުގައިވާ ދިފާއުގެ ހުރިހާ 3 ގެ ބޮޑުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހުށަހެޅި.
45 މި ހިސާބުގައިވާ ދިފާއުގެ ހުރިހާ 2 ގެ ބޮޑުގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ހުށަހެޅި.

ފާހަގަކުރައްވާފައިވަނީ، އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާގެ އަންގާފު ވަކި ގޮތަކަށް ހުރުމަކީ ނުވަތަ ނެތުމަކީ އެ ކުއްޖާކާމެދު ހިންގުނު ޖިންސީ ޢަމަލެއް ތަޙުޤީޤުކުރުމުގައި ބަލަންޖެހޭ ކަމެއް ކަމުގައި ނުދެކޭ ކަމުގައެވެ. އެހެނީ، ކުއްޖަކީ ވަކިގޮތަކަށް އުފާ ނުވަތަ ނުއުފާ ކުއްޖަކަށްވާތީ، ތަޖުރިބާކުރުވިފައިވާ މީހުން، އެފަދަ ކުއްޖެއްގެ ނާޖާއިޒު ގަސްދާ ނުވަތަ އެއްގޮތަކަށް ކުއްޖާގެ ޖިންސީ ގުނަވަން ބަލައި ޖިންސީ ގުނަވަނުގެ ބިމަށް އެހާ ރަނގަޅަށް ވަކި ގޮތަކަށް ހުރުމަށް ބެލުމަށް ނުވާ ކަމަށާއި، ކުއްޖާގެ ޖިންސީ ގުނަވަނުގެ މެދުތެރޭގައި އިންޖަރީއެއް ނެތުމުން ނުވަތަ ހުރިކަމުގައި ވިޔަސް ކަމެއް ނުވާނެކަމުގެ ބަޔާންތަކެވެ. އެ ސަމާލުކަމަށް ގެނެސް، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 88 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ފަދައިން، ކުއްޖާއާ ގުޅޭ ހުރިހާ ކަމެއްގައި ކުއްޖާގެ އެންމެ ރަނގަޅު ގޮތްތަކާއި ކުއްޖާގެ އަރާމާއި ރައްކާތެރިކަން ފުށުއަރާނެފަދަ ގޮތަކަށް ނުވާނެކަމާއި، އެ މަސްލަހަތަކީ ދެކެވޭ ގޮތެއްގައި ކަމަށް ވާހަކަ ދައްކާފައިވާ ފަދައިން ކުއްޖާގެ މަސްލަހަތު ކުރިއަށް ގެންދާކަމަށް ވާތީ، ކުއްޖާގެ ފުރާނަ ދެއްކިޔާ ދިނުމާއި، އެ މަސްލަހަތު ވަނީ ކުރިމަތިކުރުމަށް ވެއްޖެކަމެވެ.

126\. މި ފަސޭހަތަކުގެ އިތުރުން، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2020/SC-A/60 **ދެސާލް ދައުލަތް ރ. ޤުރޭޝް ފާޠިމަތު ޢަލީގެ ދައުރާ** ފަސޭހަތަކުގައިވެސް ފާހަގަކުރެއްވި ގޮތުން މިހާރުގެ ހުކުމާއި ފާހަގަކުރައްވާފައިވަނީ، ކުއްޖާގެ އަންގާފަށް ހާނީކާރަކަށް ހަމަޖެހުމުން، އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާގެ ސަލާމަތަށް ގެންދިޔުމުގެ ނުރައްކާގެ ކުރިމަތީގައި ބޮޑުވެގެން ކުޑަ ކުދިންގެ ކުޑަކުދިންނަށް ހިފާ ދަށުން، އެފަދަ ހާލަތްތަކުގައި އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާގެ ސަލާމަތަށް ދަތިކުރާ ކަންކަން ކުރުމުގައި ބޮޑުވެގެން ނުވާނެކަމުގައެވެ.

127\. އަނިޔާ ލިބުނު ކުއްޖާ، މުއްސަނދި ބޭނުން ގޮތަކީ ޝަރުޢީ ކޯޓުތަކުގައި އެއްވެސް ނުރައްކާއެއް ކޮށްފައިވާ ބަޔާނަކީ، މައްސަލަ ބަލާ ފަސޭހަތަކުގެ ހުކުމެއް ބަލަންޖެހޭގޮތް ކަމުގައި، އަދި ކުއްޖާ ޝަރުޢީކޯޓު ނުވަތަ ސަލާމަތް ކޮށްދޭނެކަމަށް ތަރުތީބުވެވިފައި ފާހަގަކޮށް ބަލާނަމަ ދިނުމުގެ ޙާލަތުގައި ހުރަހަކަށް ނުވާނެ ގޮތަކަށް

ސާބިތުކުރުމުގެ ބާރު އޮންނަނީ ދައުވާކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށްކަމަށާއި، އެހެންކަމުން ދައުވާކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށް އެޅޭ ސާބިތުކުރުމުގެ ބާރު އުފުލިފައިނުވާނަމަ ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާ އެފަދަ ވާހަކައެއް ދައުވާލިބޭ ފަރާތުގެ މައްޗަށް ހަދައިގެން ދައްކަނީ ސަބަބެއް އޮތްކަމަށް އެކަށީގެންވާ މިންވަރަކަށް ދައުވާލިބޭ ފަރާތަށް ބަޔާންކޮށްދީފައިވާނަމަ ކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަޙްމަދު މުޢާޒު** ޤަޟިއްޔާގައި ބަޔާންކުރައްވާފައެވެ.[46]

128. މިކަމުގެ އަލީގައި، މި ބާވަތުގެ މައްސަލަތަކުގައި ފުރަތަމަ ބަލަންޖެހޭނީ، ދައުވާލިބޭ ފަރާތާމެދު ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާގެ ނިސްބަތުން އޮތްކަމާއި، އަދި ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާ އެފަދަ ވާހަކައެއް ހަދައިގެން ދައްކަނީ ސަބަބެއް އޮތްކަމަށް އެކަށީގެންވާ މިންވަރަކަށް ދައުވާލިބޭ ފަރާތަށް ބަޔާންކޮށްދީފައިވާތޯއެވެ.

129. މިގޮތުން، މިކަން ދަށު ކޯޓުން ވަޒަންކޮށްފައިވެއެވެ. އަދި ދަށު ކޯޓުގެ ނަތީޖާއަކީ މި މައްސަލައިގައި ޝަކުވާކުރި ކުއްޖާގެ ކިބައިގައި އިސްތިއުނާފުވާ ފަރާތާ ދުރުގައި ހަދައިގެން ވާހަކަ ދައްކާފައިވާކަމުގެ އެއްވެސް ހަސަދަވެރިކަމެއް، ނުވަތަ ރުޅިވެރިކަމެއް ނުވަތަ ނިސްބަތެއް އޮންނަން ސަބަބެއް އިސްތިއުނާފުވާ ފަރާތުން ހުށަހަޅައިފައި ނުވާކަމުގައެވެ. އަދި މުޅި މައްސަލައަށް ބަލާއިރުވެސް، އެފަދަ ސަބަބެއް އުފެދިދާނެ ފަދަ ކަމެއް ފާހަގަކުރެވިފައިނުވާކަމެވެ.[47]

130. މި އިސްތިއުނާފުގެ ނުކުތާގައި އިސްތިއުނާފުވާ ފަރާތުން ބުނަމުންދަނީ، ކުއްޖާއަކީ ދޮގު ހަދާ ކުއްޖެއްކަމުގައި އެ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ހެކިން ހެކިބަސްދީފައިވާކަމެވެ. އެހެންކަމުން، މި ފަރާތުން ގެނައި ހެކިބަސްތަކުން، އިސްތިއުނާފުވާ ފަރާތާ ދުރުގައި އޮތް ހަސަދަވެރިކަމެއް، ނުވަތަ ރުޅިވެރިކަމެއް، ނުވަތަ ނިސްބަތެއް ބަޔާންކޮށްދީފައެއްނުވެއެވެ. އަދި އިސްތިއުނާފުވާ ފަރާތަށް ނިސްބަތްކޮށްފައިވާ މިފަދަ ވާހަކައެއް ހަދައިހަދައިގެން ދައްކާނެ ސަބަބުތަކެއްވެސް ހެކިބަހުން ފާހަގަކޮށްފައެއްނުވެއެވެ.

[46] ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2019/SC-A/77 (ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް ވ. އަޙްމަދު މުޢާޒު) ޤަޟިއްޔާގެ 67 ވަނަ ނުކުތާ

[47] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓު" ގެ 71 ވަނަ ނުކުތާ

131. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާ ކުއްޖާއާދުރު ޢާއިލީ ގުޅުމެއް އޮތުމުން، ކުއްޖާގެ ބެލެނިވެރިކަމުގެ އަމާނާތްކަމަށް ނުވަތަ ކުއްޖާގެ ނިގަހަބާނީގެ އަމާނާތްކަމަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބޮޑު ބޮޑުން ޒިންމާވި ކުއްޖާގެ އެފަދަ ބެލެނިވެރިކަމުގެ އަސާސީ ސިފަ ސަބަބުން ބޮޑުވެރިޔާކަމަށް ނުދެކެމެވެ. އަދި ހެދޭ ބަރާބަރަކަށް ނަޒަރުކުރުމުން މިފަދަ ސަބަބުން އޮތްކަން ދަލާލާތުކުރާކަމަށް ވެއެވެ.

132. އެހެންކަމުން، މި ނުކުތާގައި ދަށު ކޯޓުން ނިންމާފައިވާ ނިންމުމަކީ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 143 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) އާ ޚިލާފު ނިންމުމެއް ކަމުގައި ނުދެކެމެވެ.

<u>މި މައްސަލައިގައި ineffective assistance of counsel ގެ އުޞޫލުގެ އަލިގައި، ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އަދި (ށ) އިން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ލިބިދޭ އަސާސީ ޙައްޤުތަކަށް އުނިކަމެއްވާ ގޮތެއްގައި ލިބިނުދޭތޯ؟</u>

133. މި ނުކުތާގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ފާހަގަކޮށްފައިވަނީ، ދަށު ކޯޓުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ދިފާޢީ ވަކީލުންގެ ފަރާތުން ދިފާޢީ ވަކީލުންގެ ސޫރަތުގެ ޚިދުމަތު އެތައް ކަމެއް ފާހަގަކޮށް ބަޔާންކޮށް ފާހަގަކޮށް ހުރިއިރު، މިފަދަ ގޮތަކަށް ދިފާޢީ އެހީތެރިކަން ފުރިހަމަކޮށްދީފައިވާ ފުރުޞަތު މައްސަލަ ބިނާކޮށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މައްސަލަ ކުރި ސާބިތުވާގޮތަށް ދަށު ކޯޓުން ނިންމާފައިވާ ނިންމުން ދޫކޮށްލުމަށް އިންސާފުވެރި ގޮތަކަށް ނުވާނެ ކަމުގައެވެ.

134. ދަށު ކޯޓުގެ މަރުޙަލާގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ދިފާޢީ ވަކީލެއްގެ އެހީ ލިބިފައިވާގޮތަށް ބަލާއިރު،

1. މި މައްސަލައިގައި 25 އޮކްޓޫބަރު 2021 ގައި ބޭއްވުނު ފުރަތަމަ ޝަރީޢަތުގައި، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ދިފާޢީ ވަކީލުގެ ގޮތުގައި އަލްއުސްތާޛު ޙަސަން ނަބީލު ޝަރީޢަތުގައި ބައިވެރިވެ، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަމްސީލުކޮށް، ވާހަކަދައްކާފައިވެއެވެ.

2. 28 އޮކްޓޫބަރު 2021 ގައި ބޭއްވުނު އަޑުއެހުމުގައިވެސް، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލުންގެ ގޮތުގައި އަލްއުސްތާޛު ހަސަން ނަޝީދު އެ އަޑުއެހުމުގައި ބައިވެރިވެ، ދިފާޢުގެ ފަރާތުން ހާޒިރު ހުށަހަޅާފައިވެއެވެ.

3. 28 ނޮވެންބަރު 2021 ގައި ދައުލަތުން ޝަރީޢަތުގެ ކުރިން ހުށަހަޅާފައިވާ ހުށަހެޅުމާ ގުޅޭ ގޮތުން ފާހަގަކުރަން ބޭނުންވާ ކަންކަމާއި ގުޅޭ ގޮތުން ބޭއްވުނު އަޑުއެހުމުގައިވެސް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަމްސީލުކޮށްފައިވަނީ އަލްއުސްތާޛު ހަސަން ނަޝީދެވެ.

4. އެއަށްފަހު 30 ނޮވެންބަރު 2021 ގައި އަލްއުސްތާޛު ހަސަން ނަޝީދު މި މައްސަލައިން ތަނާޒުލުވެ އެކަން އަންގާފައިވެއެވެ.

5. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަމްސީލުކުރުމަށްޓަކައި ވަކާލާތުކުރުމަށް އެދި ޗިޓު[48] 05 ޑިސެންބަރު 2021 ގައި އަލްއުސްތާޛު ޒާހިދާ ސަޢީދު ހުށަހަޅާފައިވެއެވެ. އަދި 11 ޑިސެންބަރު 2021 ގައި މި މައްސަލައިން ތަނާޒުލުވެފައިވެއެވެ. މި މުއްދަތުގައި މައްސަލައިގެ އަޑުއެހުމެއް ބޭއްވާފައެއްނުވެއެވެ. އެހެނަސް، މި ވަކީލު 09 ޑިސެންބަރު 2021 ގައި ކުއްޖާގެ އިންބަޔާނު ރިކޯޑިންގ ޗެކްގައި ބަލައި ދިރާސާކޮށްފައިވެއެވެ.

6. އެއަށްފަހު، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަމްސީލުކުރުމަށްޓަކައި 12 ޑިސެންބަރު 2021 ގައި އަލްއުސްތާޛު މުޙައްމަދު މިންހާޖު ވަކާލާތުކުރުމަށް އެދި ޗިޓު[49] ހުށަހަޅައި، 23 ޖަނަވަރީ 2022 ގައި ބޭއްވުނު އަޑުއެހުމުގައި އިސްތިޢާފާ ބަޔާން ހުށަހަޅާފައިވެއެވެ. އަދި ދައުވާކުރާ ފަރާތާއި ދައުވާލިބޭ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ހެކިންގެ ހެކިބަސް ނަގަފައިވަނީ މި ވަކީލާއެކުއެވެ. މި ވަކީލު 31 މޭ 2022 ގައި ތަނާޒުލުވިއިރު ވަނީ ހެކިންގެ ހެކިބަސް ނަގައި ނިމިފައެވެ.

48 ޝަރީޢަތްކުރުމާބެހޭ ޖިނާއީ އިޖުރާއަތުގެ ގަވާއިދުގެ ޖަދުވަލު 38 ގައިވާ ޗިޓު
49 ޝަރީޢަތްކުރުމާބެހޭ ޖިނާއީ އިޖުރާއަތުގެ ގަވާއިދުގެ ޖަދުވަލު 38 ގައިވާ ޗިޓު

7. މައްސަލައިގައި ފުރަތަމަ ޢައްޔަންވި ވަކީލު އަލްއުސްތާޛު ޙަސަން ނަޞީރު ދެވަނަ ފަހަރަށް ޢައްޔަންކޮށްފައިވަނީ 06 ޖޫން 2021 ގައިކަން މި ވަކީލުގެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ވަކާލާތުނާމާއަށް އެދޭ ފޯމު[50] އިން އެނގެއެވެ. އެއަށްފަހު 16 ޖޫން 2022 ގައި ބޭއްވުނު އަޑުއެހުމުގައި މި ވަކީލު ބައިވެރިވެފައިވެއެވެ. އަދި 18 ޖޫން 2022 ގައި ޚުލާޞާ ބަޔާންވެސް ހުށަހަޅާފައިވަނީ މި ވަކީލެވެ.

135. ކުރިންވެސް ބަޔާންކުރި ފަދައިން މި ނުކުތާގައި އިސްތިޢުނާފުކުރާ ފަރާތުން އުފައްދާ ބަހުސަކީ، އިސްތިޢުނާފުކުރާ ފަރާތް ދަށު ކޯޓުގައި ތަމްސީލުކުރި ވަކީލުންގެ ފަރާތުން ފޯރުކޮށްދީފައިވާ ޚިދުމަތް އަދާކުރައްވަމުން އެކަށީގެންވާ ގޮތެއްގައި ފޯރުކޮށްދީފައިވާ ޚިދުމަތް، ދުނިޔޭގައި މުޖްތަމަޢުތަކުން ބަލައިގަންނަވާ ineffective assistance of counsel މި އުޞޫލު މި މައްސަލައަށް ތަޠުބީޤުކުރާއިރު، މި މައްސަލައިގެ ނިންމުމަށް ބަދަލު އައުމުގެ ފުރުޞަތު ބޮޑުކަމުގައެވެ.

136. އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއްގެ އެންމެ މުހިންމު އަސާސްތަކުގެ ތެރޭގައި، ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ އެހީތެރިކަން ބޭނުންވެއްޖެ ހިނދެއްގައި، އެފަދަ އެހީ ހޯދުމާއި، ދިފާޢުކުރުމުގެ ޙައްޤު ހިމެނެއެވެ. މިއީ right to effective representation އެވެ.

137. ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ އެހީ ހޯދުމާއި ދިފާޢުކުރުމުގެ ޙައްޤަކީ، ކޮންމެ މީހަކަށްވެސް ޤާނޫނުއަސާސީން ލިބިދީފައިވާ ޙައްޤެކެވެ. މިކަން ޤާނޫނުއަސާސީގެ 53 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އިން ސާފުވެއެވެ.[51] މިޙައްޤު ދީފައި ގޮތް ޤާނޫނުއަސާސީގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ގޮތަކީ ބަލާއިރު، މިއީ ހަމައެކަނި ކުށެއްގައި ދުވަސްވަމުން ތުހުމަތު ކުރެވޭ މީހުންނަށް ނޫނަސް ކުށެއް ދަޢުވާ އުފުލިފައިވާ މީހުންނަށް އެކި ބައިތައް ނޫންކަން އެނގެއެވެ.[52] އެހެންކަމުން، ޤާނޫނުއަސާސީގައި ހައްޔަރުކުރެވޭ ހިނދު، ނުވަތަ ބަންދުކުރެވޭ ހިނދު، ނުވަތަ

[50] ޝަރީޢަތްކުރުމުގެ ބާބު ޖިނާއީ އިޖުރާއަތުގެ ގަވާއިދުގެ ޖަދުވަލު 38 ގައިވާ ފޯމު
[51] ޤާނޫނުއަސާސީގެ 53 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައިވަނީ ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ އެހީތެރިކަން ބޭނުންވެއްޖެ ހިނދެއްގައި، އެފަދަ އެހީ ހޯދުމާއި ދިފާޢުކުރުމުގެ ޙައްޤު ކޮންމެ މީހަކަށް ލިބިގެންވެއެވެ.
[52] ޤާނޫނުއަސާސީގެ 48 ވަނަ މާއްދާ، 51 ވަނަ މާއްދާ 53 ވަނަ މާއްދާ

ކުރުމުގެ ދަޢުވާ އުފުލާފައިވާ މީހަކަށް ނިސްބަތްވާކަން، މި ޙައްޤު ހެއްދެވިފައިވަނީ ބަޔާންކުރަނީ، މި ޙައްޤުގެ ބޭނުން އެންމެ އަސާސީ ގޮތެއްގައި ބޭނުންޖެހިފައިވަނީ މިފަދަ ޙާލަތުގައި ތިބި މީހުންނަށްކަމުގައިވާތީއާއި، މި ކަންކަމުގައި އެމީހުންގެ ޒަރޫރީ މިނިވަންކަން ހިފެހެއްޓުމަށް ދިނުން ހިމެނެއެވެ.

138. އާންމު އުސޫލުން ޖިނާއީ މައްސަލަތަކާއި ގުޅިގެން ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ އެހީތެރިކަން ހޯދުމުގެ ޙައްޤު ފުރަ ހިސާބަކީ ކުށެއްގެ ތުހުމަތުގައި މީހަކު ހައްޔަރުކުރެވުނު، ނުވަތަ ހައްޔަރުކުރެވިގެން ނުވާ ގޮތަށް ފުލުހުންގެ ބެލުމުގެ ދަށަށް މީހަކު ގެނެސް، ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ އެހީ ހޯދަން އެ މީހަކު އެދޭ ވަގުތުން ފެށިގެންނެވެ.[53] ބަންގްލަދޭޝްގެ ގޮތުން ނިޒާމުގެ މަޖިލީސް ހިމެނޭ ގޮތުން، ޝަރީޢަތުގެ މަރުޙަލާ ނިމެންދެން ކުރުމުގެ ތަޙުޤީޤުކުރުމުގެ ޝަރީޢަތް ހިނގާ މުޅި މުއްދަތުގައި މި ޙައްޤު ލިބިދޭނެއެވެ. މިކަން އިތުރަށް ކަށަވަރުކޮށްދެނީ ކުށެއް ކުރިކަމުގެ ދަޢުވާ އުފުލިފައިވާ ކޮންމެ މީހަކަށް އެ މީހެއްގެ ހާޒިރުގައި ޝަރީޢަތް ކުރުވުމާއި، އެ މީހަކު އިޚްތިޔާރުކުރާ ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ އެހީގައި ދިފާޢު ބެހެއްޓުމަށް މަސައްކަތްކުރުމަކީ އަސާސީ ޙައްޤުތަކުގެ ގޮތުގައި ޤާނޫނުއަސާސީގައި މިކަން ޔަޤީންކޮށްދީފައިވެއެވެ.[54]

139. އަސާސީ ޙައްޤުތަކުގެ ގޮތުގައި މި ފުރުޞަތު ލިބުމުގެ އަދި ފަރިތަކަމާއިއެކު މައިގަނޑު ބޭނުމަކީ ކުށުގެ ތުހުމަތުގައިވާ މީހާއަށް ކުރިމަތިލާ ދައުލަތުގެ ސާބިތުކުރުމުގެ ބާރާއި، ކުރުން ބަރާބަރުކުރުވުން، މިނިވަންކަމާއި، ކުރުމުގެ ތުހުމަތުކުރާ ޙައްޤުތަކުގެ އަދި ބަންދުގެ އެ މީހަކު ކުރުވާކަމުގެ ހަމަތަކަށް ބަލާ ޤާނޫނީ ވަކީލުންގެ ޙައްޤުތަކެއް ކަމަށް ބަލާ ޝަރީޢަތުގައި ކުރުވާކަމުގެ ހަމަތަކަށް ބަލާލަނީ މި ސަބަބުތަކެއް ޝާމިލުކުރާތީއެވެ.

[53] ޤާނޫނު ނަންބަރު 12/2016 (ޖިނާއީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނު) ގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ)

[54] ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާގެ (ދ)

140. ވަކީލުންގެ މަސައްކަތުގެ ފެންވަރު ދަށްވެ، އެކަމުގެ ސަބަބުން މައްސަލައިގެ ނިންމުމަށް އަސަރުކުރާނަމަ، ވަކީލުގެ ފަރާތުން ޤާނޫނީ ލަފާއާއި އެހީތެރިކަން އެކަށީގެންވާ ގޮތެއްގައި ލިބިފައިނުވާކަމަށް ބެލެ އެކަމުގެ މައްޗަށް ޤާނޫނީ ޢަދަލުވެރިކަން ހުރަސްއެޅިއްޖެ ޙާލަތުގައި، އެކަން ސާބިތުކުރުމުގެ މިންގަނޑު ތަޤުރީރުކޮށް ވަޒަންކުރުމަށްޓަކައި ބޭނުންކުރާނެ ޚާއްޞަ ޤާނޫނީ ނިޒާމުތަކުގައި ތަޢާރަފުކުރެވި، ތަރައްޤީކުރެވިފައިވެއެވެ.

141. ޔުނައިޓެޑް ސްޓޭޓްސް އޮފް އެމެރިކާގައި ޤާނޫނީ ވަކީލުންގެ އެހީ ލިބުމުގެ ޙައްޤަކީ އެމެރިކާގެ ޤާނޫނު އަސާސީގެ ހަވަނަ އިސްލާހުން ކަށަވަރުކޮށްދޭ ޙައްޤެކެވެ. މިހާރު މި ބަހުސްކުރެވޭ ސުވާލުގެ، އެހެނީ ineffective assistance of counsel ގެ އުސޫލު ކަނޑައެޅިފައިވާ މައި ޤަޟިއްޔާއަކީ، Strickland v. Washington[55] (މީގެ ފަހުން “Strickland” ޤަޟިއްޔާ) ޤަޟިއްޔާއެވެ. މި ޤަޟިއްޔާގައި ineffective assistance of counsel ގެ ބާވަތް ދެފިޔަވަޅުގައިވާ ޓެސްޓް ނުވަތަ ޓޫޕްރޮންގް ކަނޑައަޅުއްވައިގައި ބަޔާންކޮށް ދެ ޓެސްޓެއް ޤާއިމުކޮށްދީފައިވެއެވެ. މިގޮތުން، ineffective assistance of counsel ގެ ބަހުސް ކުރިއަށްގެންދިއުމަށްޓަކައި އަންނަނިވި ހަމަތައް ފުރިހަމަވާންޖެހޭކަމުގައި ބަޔާންކުރައްވައެވެ.

1. ދަށު ކޯޓުގެ ވަކީލު، މުވައްކިލު ތަމްސީލުކުރުމުގައި ސަބަބުވެރި މިންގަނޑަށްވުރެ ދަށްވުން

(the trial lawyer’s performance fell below an objective standard of reasonableness – deficient performance test)

2. ދަށު ކޯޓުގެ ވަކީލުގެ ކުށެއް އުފެދިފައި ނުހިނގިނަމަ، އެ މައްސަލައިގެ ނަތީޖާ ތަފާތުވުމުގެ އެކަށީގެންވާ ފުރުސަތެއް އޮތުން

(there is reasonable probability that if it weren’t for the lawyers unprofessional errors, the result of the proceeding would have been different – prejudice test)

55 466 U.S. 668 (1984)

142. މި ޓެސްޓުތަކުގެ ދަށުން މި ބަހުސް ކާމިޔާބުވުމަށްޓަކައި، މި ދެ އުންސުރުވެސް ފުރިހަމަވާންޖެހޭނެއެވެ. މި އުސޫލު ގާއިމުކުރައްވާ ބަޔާންކުރައްވާ ފެޑެރަލްގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ މިންގަނޑަކީ އަދިވެސް މި ދުސްތޫރުގައި ތަޠްބީޤުކުރާ މިންގަނޑެވެ. މި މިންގަނޑުގެ ތިރީގައި އަދު ކަންކަން ތަޠްބީޤުކުރިނަމަވެސް، Strickland ވަޝިންގްޓަން ގާއިމުކުރެއްވި ޓެސްޓަކީ މި އުސޫލު ތަޠްބީޤުކުރުމަށް ބޭނުންކުރާ އާންމު މިންގަނޑެވެ. މި މިންގަނޑުގެ ދަށުން މައްސަލައިގެ ހާލަތު ނަތީޖާ ބަދަލުވާނޭކަމުގެ ނުވަތަ ބަޔާންކުރެވޭކަމުގެ އެކަށީގެންވާ ފުރުޞަތު އޮތްކަން ދައްކައިދޭންޖެހެއެވެ. އަދި އޭގެ ނަތީޖާއެއްގެ ގޮތުން އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއްގެ ހައްޤު ނިގުޅައިގަނެވިފައިވާކަންވެސް ދައްކައިދޭންޖެހެއެވެ.[56]

143. މި ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ އުސޫލުތަކަށް ބާރުއަޅާފައިވާ ނަޒަރުކުރާއިރު، މަރުގެ މައްސަލައިގައި ދަށުކޯޓުގެ ދިފާއީ ވަކީލުން ބޭނުންކުރެވުނު ތަޙްޤީޤު، އެކަމުގެ މައްސަލަ ތަޙްޤީޤުކުރުމުގައި ކުށްވެރިކަން ހާމަކޮށް ހުށަހެޅުމަށް ވަކީލު ނާކާމިޔާބުވެފައިވާތީ، އަދި މި ހާލަތުން ހުށަހެޅުމަށް އަދަބުގެ ނަތީޖާ ބަދަލުކުރުމުގެ ފުރުޞަތު އޮތުމާ، މި ޙާލަތުގައި ވަކީލުގެ މަސައްކަތް ފުރިހަމަނުވާކަމުގައި ނަތީޖާ ineffective ކަމުގައި Wiggins v. Smith[57] ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ.

144. ޤައުމުގެ ރަސްމީ ޤާނޫނު ބަހުން އިޖުރާއަތުތަކަށް، ދައުލަތުގެ ދިފާއީ ފަރާތުގެ މުވައްކިލުގެ ދަޢުވާގައި ވަކީލު ފަހަރެއް ޤާނޫނީ ނަތީޖާތަކުގެ މި ބާރުގައި ޤަޟިއްޔާގައި ފާހަގަކުރެވިފައިވާ Strickland [58] ޤަޟިއްޔާގެ އުސޫލު ތަޠްބީޤުކުރެވިފައިވެއެވެ.

145. މި ޓެސްޓުގެ އުސޫލުތަކުން ހާމަވެފައިވާ ކާމިޔާބުކުރުމަށްޓަކައި، މުވައްކިލު ތަމްސީލުކުރުމުގައި ވަކީލު އަދާ ކުރަމުންދިޔަ ގޮތަކީ ނިންމުންތަކަކީ ގޮތަކީ ޤާނޫނީ ހުއްދަތަކަކީ އެ މަސައްކަތްތައް

56 Williams v. Taylor, 529 U.S. 362 (2000)
57 539 U.S. 510 (2023)
58 Padilla v. Kentucky, 559 U.S. 356 (2010)

އަދާކުރުމުގައި އޭނާގެ ފަންނީ/ޕްރޮފެޝަނަލް އިލްމުގެ ތެރެއިން އަދާ ފިޔަވަޅުތަކަކަށް ނުވަތަ ބޭނުންކުރާ އުކުޅުތަކަކަށްވުރެން ނުވާނެއެވެ. އެއާ ޚިލާފަށް މުވައްކިލު ތަމްސީލުކުރުމުގައި، ވަކީލުގެ ފުރުން ހަރަކާތްތެރިވާ ގޮސްތަކަކީ އެކަމުގައި ވަކީލުގެ އިހުމާލު ނުވަތަ ފަރުވާކުޑަކަމުން ޝާމިލުވާ ގޮސްތަކަކަށްވާނަމަވެސް.[59] ވަކީލު އެކި ފިޔަވަޅަކީ ނުވަތަ ވަކީލުގެ ނިންމުންތަކަކީ އެ މަޤާމުގައި ހުރި ވަކީލެއް އަމަލުކުރާނެ ނުވަތަ އަމަލުކުރެވޭނެ ގޮތެއްކަމުގައި ސަބަބުވެރި ވިސްނުމަކުން ވިސްނާއިރު ބެލެވޭނަމަ، ވަކީލެއްގެ ދައުރު އަދާކޮށްފައިވާކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ.[60] ވަކީލުގެ ފަރުވާކުޑަކަމުން ޤަރާރުކުރެވުމުން، ނުވަތަ އެ ވަކީލު ހަމައެކަނި ގެއްލި ހަރަކާތްތެރިވުމުން، ނުވަތަ ވަކީލުގެ ތަޖުރިބާނެތްކަމަށް ބުނުމުގައިވާ ineffective assistance of counsel މި ބަހުސް ކާމިޔާބުކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ. މިކަން ވަޒަންކުރަންޖެހޭނީ މިއަސްލުތަށް ހަރުކަށި މިންގަނޑަކުންނެވެ. އެއީ، މި މިންގަނޑުގެ އަލީގައި، ވަކީލު ހަރަކާތްތެރިވާ ބޭނުން ގޮސްތަކުގެ ސަބަބުން، ނިންމުމަކަށް އަސަރުކުރާފައިވާކަމާ، އަދި އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއް ލިބުމުން މަހުރޫމުވެފައިވާކަން ސާބިތުކުރަންޖެހޭނީއެވެ.

146. އިނގިރޭސިވިލާތުގައި މި މިންގަނޑު ބޭނުންކުރެވިގެންވޭ ބަލާއިރު، މިއީ ދުސްތޫރީ ޙައްޤުގެ ގޮތުގައި ސިފަކުރުމުގެ ބަދަލުގައި، އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއް ލިބުމުގެ (right to fair trial) މަފްހޫމުގެ ތެރެއިން މި މިންގަނޑު ތަޠުބީޤުކުރައްވައެވެ. އިނގިރޭސިވިލާތުގެ ނިންމުންތަކުން ފާހަގަވާ އެއްކަމަކީ، އެ ނިންމުންތަކުގައިވާ ބޭނުންކުރެވިފައި 02 (ދެ) އުސޫލު ހިމެނޭ ބާރުބޮޑުކަމުގައި، އެ ބާރުބޮޑުގައި ޒާތީ ލިބެންޖެހޭ އަންނަނިވި ސިފަތަކެއް ހުރެއެވެ.[61]

[59] Young v. Sams, 510 F Supp 141 (1981, ED NC)
[60] Beaslet v. United States, 491 F2d 687 (1974)
[61] Aston v. Nursing & Midwifery Council [2004] EWHC 2368

1. ވަކީލުގެ ޢަމަލަށް ބަލާއިރު، އެއީ އެ ޙާލަތުގައި ސަލާމަތްތެރި ވަކީލެއްގެ ޢަމަލުކުރާނެ ގޮތެއްތޯ ނުވަތަ ނޫންތޯ؟

2. އެގޮތުގައިން ސަލާމަތްތެރި ވަކީލެއް ޢަމަލުކުރާނެގޮތަށް، ވަކީލުގެ ޢަމަލުގެ ސަބަބުން އިޖުރާއަތު ބާޠިލުވެފައިވާތޯ ނުވަތަ އެކަމުގެ ނަތީޖާއަށް އަސަރުކޮށްފައިވާތޯ؟

147. މި މިންގަނޑުގެ ދަށުން، މި ދެ ސުވާލަށް ޖަވާބުދިނުމުގައި ހިމެނޭ ދެ ޝަރުޠު ފުރިހަމަވާންޖެހެއެވެ. Nicholas-Pillai v. General Medical Council[62] ގެ ޤަޟިއްޔާގައި، ވަކީލުގެ ޢަމަލުތަކުން ނާޤާބިލުކަން ސާބިތުވެއްޖެ، ބަރޯސާވުން މި ހިނގަނިކަން ކަމުގެ ރަދުތަކުގައިމީ، އަދި އާޚިރުގައި ޝަރީޢަތުގެ އިންސާފުވެރިކަން ގެއްލިފައިވާތީ، ބަލާންފެށިއަކީ ދެ ސުވާލުގެ ޖަވާބެއް ދިނުމަކީ ސުވާލުގައި ހިމެނޭ ޝަރުޠު ފުރިހަމަވެފައިވާނަމަ، ވަކީލުގެ ނާޤާބިލުކަމުގެ މައްސަލަ ހަމައެކަނި ބަލަނީ، ދިފާޢު ލިބިފައިނުވާކަމަށް އެ ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ.

148. ދަށު ކޯޓުގައި ވަކީލަށް އެދޭ ލާޒިމުކަމެއް އެކަމުގެ މައްސަލަ އިސްތިއުނާފު ބަލައިގަންނާނެކަމަށް ކަމުގައި ނުވިނަމަވެސް، ވަކީލުގެ ފުރުޞަތު ފުރިކަން ބޭނުނުވަތަ ނާޤާބިލުކަން ފުރިހަމަ ޝަރީޢަތުގައި، އަދި އެކަމުގެ ސަބަބުން ދަލީލުތަކުގެ ފުރިހަމަކަން ބޭނުނުވަތަ ބާޠިލުކަމަށް ކުރިމަތިވެފައިވާ ޝަރީޢަތުގައި، އިސްތިއުނާފުގެ ޖަވާބުން ކަޑަވެނީ ގޮތެއް ކަނޑައަޅާފައިވާކަމަށް ދޫކޮށްލީ، އިންޖީނިއަރީސިފައިގެ ineffective assistance of counsel ބަލައިގަތުމުގެ އުސޫލެވެ.[63]

149. އިސްތިއުނާފުގައި މިކަން އަމަލު ގޮތަށް ބަލާއިރު، ވަކީލެއްގެ އެދި ލިބޭގަތުމުގެ ބަޔާނެއް ނެތް ޝަރީޢަތް ޢިލްމުގެ ބައްޔާގެ ދިފާއީން އިޖުރާއާތު ބަޔާނެއްވެ. މިކަން ސާބިތުވާނީ އިސްތިއުނާފުގެ

[62] [2015] EWHC 305
[63] R v. Clinton, R v. Wellings referred to in James McAulay Anderson v. Her Majesty's Advocate (1996) S.C.C.R. 114

ޤާނޫނުއަސާސީގެ 21 ވަނަ މާއްދާއިންނެވެ. އިންޑިއާގައި، Strickland ގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ ފަދަ ޓެސްޓެއް ޤާއިމުވެފައިނުވިނަމަވެސް، Strickland ގައި ޤާއިމުވެފައިވާ ޓެސްޓަށް ހަވާލާދީފައިވެއެވެ.

150. މިގޮތުން، Strickland ޤަޟިއްޔާއަށް ހަވާލާދީފައިވާ ޤަޟިއްޔާގައި Ashok Debbarma @ Achak Debbarma v. State of Tripura[64] ކުރިމަތިކުރުވި ބަހުސަކީ، މައި ހެއްކެއް ކްރޮސް-އެގްޒަމިން ކޮށްފައިނުވުމާއި، އަދި މުހިންމު ޤާނޫނީ ބަހުސެއް ފާހަގަކޮށްފައިނުވުމަކީ، ދަޢުވާލިބޭ ފަރާތް ތަމްސީލުކުރުމަށް ވަކީލު ނުލިބުނުކަން ދިފާޢުކުރުމަށް ކަމެއް ކަމުގައެވެ. މި މައްސަލައިގައި ސުޕްރީމް ކޯޓުން ކަނޑައަޅާފައިވެސް، ވަކީލުގެ ދުރުން ގަސްދަކާ ނުވަތަ އިހުމާލު އޮތްނަމަވެސް، މައްސަލައިގައި ދިމާވެފައިވާ ޖުމުލަ ހިތަކުރު ނަޖެހުނުކަމުގެ، ވަކީލުގެ މި ގަސްދަކުގެ ސަބަބުން ނުވަތަ އިހުމާލުގެ ސަބަބުން މައްސަލައިގެ ނިންމާކަމުގައެވެ.

151. ވަކީލެއްގެ އެހީތެރިކަން ނެތި، ނުވަތަ ވަކީލެއްގެ އެހީތެރިކަން ބޭނުންނުވާކަން ކަށަވަރުނުކޮށް، ޝަރީޢަތް ކުރިއަށްގެންދިޔުމަކީ އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއް ކަށަވަރުވެގެންދިއުމާއި ހިލާފުކަމެއްކަމުގައި ކަނޑައަޅުއްވާފައެވެ.[65]

152. އިންޑިއާގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުން ނިންމާފައިވާ Manoharan vs. State by Inspector of Police, Variety Hall Police Station, Coimbatore[66] ޤަޟިއްޔާގައި Strickland އިން ކަނޑައަޅާފައިވާ ޓެސްޓަށް ހަވާލާދީ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެސް، ކޮށް އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ސާބިތުވެފައިވާ ފަރާތަކުން އާންމު މައްޗަށް އެފަދަ ހުކުމެއް އަދަބަށް ގެއްލިފައިވިޔަސް ވަކީލުގެ

[64] (2014) 4 SCC 747

[65] Mohd·Hussain@Julfikar Ali v· State [2012] 1 MLJ (CRL) 767

[66] [2020] 2 MLJ (CRL) 202

އަމަލުތަކެއް ހުރި ގޮތުންކަމަށް ބެލުމަކީ ފަސޭހަކަމެއް ކަމުގައިވިޔަސް، އިސްތިއުނާފުގައި މިފަދަ ހުށަހެޅުންތައް ބަލައިގަތުމުގައި ސަމާލުކަން ދޭންޖެހޭނެކަމާއި، މިކަން ހާމައާބުލުމަށް ބަލަންޖެހޭ މިންގަނޑަކީ ވަކީލުގެ ފަރާތުން ގޯސްކަން ބޮޑު ޢައިބު ސުލޫކީ އަމަލެއް ހިނގާފައިވާކަމާއި، އަދި ހަމައެއާއެކު، އެކަމުގެ ސަބަބުން ނިންމުމުގެ ނަތީޖާއަށް އަސަރުކޮށްފައިވާތީ ކަމުގައެވެ.

153. މެލޭޝިއާގެ ގާނޫނުއަސާސީގައި، ހައްޔަރުކުރެވިފައިވާ މީހަކަށް، އޭނާ އިޚްތިޔާރުކުރާ ގާނޫނީ ވަކީލަކާ މަޝްވަރާކުރުމާއި، އަދި ގާނޫނީ ވަކީލުގެ އެހީގައި ދިފާޢު ބަރީއަވުމަށް މަސައްކަތްކުރުމުގެ ޙައްޤު ދިނެގެންވާކަމަށް ބަޔާންކުރެއެވެ.[67] މީގެ އިތުރުން އެ ޤައުމުގެ ޖިނާއީ އިޖުރާއަތުގައިވެސް އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއް ލިބުމުގެ ޙައްޤުތަކެއް ބަޔާންކުރެއެވެ.

154. ineffective assistance of counsel އާ ގުޅޭ ޤަޟިއްޔާ ބިނާވެފައިވާ ކޮމަން ލޯ ނިޒާމުގައި ބޭނުންކުރެވޭ މިންގަނޑުގެ މައްސަލަތަކެވެ. މި ޤަޟިއްޔާ ތަޙުލީލުކޮށްފައިވާ، Shamim Reza Abdul Samad v. Public Prosecutor[68] ޤަޟިއްޔާގައި، ދިފާޢުގެ ނާކާބިލުކަމުގެ މައްސަލަ ބަލައި ހުކުމް ބާތިލުކުރެވޭނީ އަންނަނިވި ޝަރުތުތަކެއް ފުރިހަމަވާނަމަކަމުގައި މެލޭޝިއާގެ ފެޑެރަލް ކޯޓުން ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ.

1. ފާޅުކަން ބޮޑު ނާކާބިލުކަން – ވަކީލުގެ މަސައްކަތުގައި ފާޅުކަން ބޮޑު ނާކާބިލުކަން ފާޅުވުމާއި، އެއީ މުވައްކިލު ތަމްސީލުކުރުމުގައި ސަބަބުވި މިންގަނޑުން އެއްކިބާވެފައިވުން (flagrant incompetence)

2. ޝަރީޢަތުގެ އަދުލުވެރިކަމާއި އިންސާފުވެރިކަން ގެއްލިފައިވުން – އެ ފާޅުކަން ބޮޑު ނާކާބިލު އަމަލުތަކުގެ ސަބަބުން ދައުވާލިބި ފަރާތަށް އަދުލުވެރި ޝަރީޢަތެއް ލިބުމުން އެއްކިބާވެފައިވުން، (miscarriage of justice) ބޭއިންސާފު ހުކުމަކަށްވުން

[67] Federal Constitution of Malaysia, Aricle 5 (3)

[68] [2009] 2 MLJ 506

.155 މި ޓެސްޓަކީ Strickland ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ ޓެސްޓާއި ގާތް އެއްގޮތް ޓެސްޓެކެވެ. އެހެނަސް، ބޭނުންކޮށްފައިވާ ބަސްތަކުގެ ސަބަބުން، އެހެނީ "ފާޅުކަން ބޮޑު ނާޤާބިލުކަން" (flagrant incompetence) ގެ ޝަރުތު ހިމެނޭތީ، މިއީ މަތީ މިންގަނޑެއް ކަމުގައި ބެލެވެއެވެ.

.156 ފާޅުކަން ބޮޑު ނާޤާބިލުކަމުގެ މިސާލު ފެނިގެންވަނީ Yahya Huseein Mohsen Abdulrab v· Public Prosecutor[69] ޤަޟިއްޔާއިންނެވެ. މި ޤަޟިއްޔާގައި، މުހިންމު ހެއްކެއް ދިފާޢީ ވަކީލު ކްރޮސް-އެގްޒަމިން ކޮށްފައިނުވުމާއި، ދިފާޢުއަށް ފަހިވާ ހެއްކެއް ޕްރޮޑިއުސްކޮށްފައިނުވުމާއި، އަދި ޚުލާޞާ ބަޔާން ހުށަހަޅާފައިނުވުމަކީ، ވަކީލުގެ ފަރާތުން ފާޅުކަން އެޕީލިކަން ފުރުކޮށްދިނުމުގައި ކުރިމަތިވި އައިބަކަށް ވުމަށް ފުދޭ ފާޅުކަން ބޮޑު ނާޤާބިލުކަމެއްކަމުގައި ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ. މި ނާޤާބިލުކަމުގެ ސަބަބުން އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއް ދަޢުވާލިބޭ ފަރާތަށް ލިބިފައިނުވާކަން ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ. އަދި މި ޤަޟިއްޔާގައި ފެޑެރަލް ކޯޓުގެ މަރުޙަލާގައި، އެ މައްސަލަ އަޑުން ތަހުލީލުކުރުމުގެ ބަދަލުގައި، އެކަމުގެ މަސައްކަތް ބިނާކޮށް، ކުން ސާބިތުނުވާކަމަށް ކަނޑައަޅައި، އޭނާ މިނިވަންކޮށްފައިވެއެވެ.

.157 އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ މި އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާއަށް ބަލާއިރު، ދަށު ކޯޓުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ވަކީލުގެ އެހީތެރިކަން މާނަހުރިގޮތެއްގައި ނުލިބޭކަމަށް ބުނެ، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން އަންނަނިވި ކަންކަން ފާހަގަކުރެއެވެ.

-157·1 ޖިނާ ވަކީލުންނަކީ ބަދަލުވެފައިވާތީ، ޝާހިދުން ހަމައެކަނި ޢައްޔަންކޮށްފައިވަނީ އަލްއުސްތާޛު ޙަސަން ނަސީމުކަމާއި، އެހެން ވަކީލުން ޢައްޔަންކުރުމަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ޝާހިދުން ހުއްދަ ދިފާޢުވެރިންނަކަށް

[69] [2021] 5 MLJ 811

-157.2 ދިފާޢާ ބަޔާން ހުށަހެޅި އަޑުއެހުމުގައި މައްސަލައިގެ ފުރުޞަތުދީނުމަށް ދެވިފައިނުވާކަމަށް ވަކީލު ބުނެފައިވުމުން، މައްސަލައިގެ ދިފާޢު ބިނާކުރުމަށްބަލައި އަދި ހެކިންނާ ސުވާލުކުރުމަށް ބޭނުންވާ ލިޔުންތައް ހޯދުމަށް އެކަށީގެންވާ މަސައްކަތެއްކޮށްފައިނުވާކަން ސާބިތުވުން

-157.3 ކުއްޖާގެ އުމުރާއި/ވިޔާއި ރިޢާޔަތްކުރެވޭ ބެލުމުގެ ފުރުޞަތު ދެވިފައިނުވުން

-157.4 އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ބަންދުގައި ބަހައްޓައިގެން މައްސަލަ ނިންމައިދީ، ދިފާޢު ބިނާކުރުމާ ގުޅިގެން މަޝްވަރާކޮށްފައިނުވުން

-157.5 ދިފާޢީ އެއް ހެކި ބަލައިނުގަތުމަށް ކޯޓުން ނިންމުން އިސްތިއުނާފުކުރުމަށް ތަރާ ދިފައިނުވުން

-157.6 އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ހެކިބަސް ދިނުމުގެ ފުރުޞަތު ގެއްލިގެން، އެފަދައިން ވަކީލު ތަރާދިފައިނުވުން

-157.7 މައްސަލައާ ގުޅިގެން ވަކީލުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާ މަޝްވަރާކުރުމުގައި، ހެކިންނާއި ސުވާލުކުރުމުގައި ހެކި ހުށަހެޅުމުގައިވެސް ވަކީލު ސަބަބެއްނެތި އަދި ޤާނޫނީ ނުހަމަ ގޮތެއްގައި އިހުމާލުކޮށްފައިނުވުން

-157.8 ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤާނޫނީ ވަކީލުންގެ ޤާނޫނުގެ 39 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އާއި ޤާނޫނީ ވަކީލުންގެ ސުލޫކީ ޤަވާއިދުގެ ޤަވާއިދު 1 ގެ 5.4 އާއި ޤަވާއިދު 2 ގެ 1.2 އާ ޚިލާފުވުން

.158 އިސްވެ ބަޔާންވެދިޔަ ނުކުތާތަކުގައި ineffective assistance of counsel އާ ގުޅޭ ގޮތުން އެކަށައަޅާފައިވާ ބުނިޔާދުތަ ޖިނާޢީމުޢާމަލާތުގެ އަލީގައި، ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ އެހީ ލިބިގަތުމުގެ ޙައްޤު، އިންސާފުވެރިކަމާއެކު ޝަރީޢަތްކުރުމުގެ ޙައްޤު (right to a fair trial) ގެ ނަޒަރިއްޔާތުން ބަލައިލާނަމަވެސް. އިންސާފުވެރިކަމާއެކު ޝަރީޢަތްކުރުމުގެ ޙައްޤަކީ ތަރުޖަމާވެފައިވާ ދިމިޤްރާޠީ މުޖުތަމަޢުތަކުގައި އިސްތިޤްރާރުކުރެވިފައިވާ، އަދި އިންސާނީ ޙައްޤުތަކާބެހޭ ބައިނަލްއަޤްވާމީ

ވަޘާއިޤު (instruments) ތަކުގައި ކަނޑައަޅުކޮށްދީފައިވާ 'ޖަޑުހަރި' ޙައްޤުތަކުގެ (core rights) ތެރޭގައި ހިމެނޭ ޙައްޤެކެވެ.[70]

159. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޖުމްހޫރިއްޔާގެ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 42 ވަނަ މާއްދާގައި އަދުލުވެރިކަމާއި ހަމަކަމާއެކު ޝަރީޢަތުކުރެވުމުގެ ޙައްޤު ކަނޑައަޅުކޮށްދީފައިވެއެވެ. މިގޮތުން ކޮންމެ މީހެއްގެ މަދަނީ ޙައްޤުތަކާއި ވާޖިބުތައް ކަނޑައެޅުމުގައި ނުވަތަ ޖިނާއީ ކުށެއްގެ ދައުވާ މީހެއްގެ މައްޗަށް އުފުލުމުގައި، ޤާނޫނަކުން ޤާއިމުކޮށްދީފައިވާ މިނިވަން އަދި މުސްތަޤިއްލު ކޯޓެއްގައި ނުވަތަ ޓްރައިބިއުނަލެއްގައި އެކަށީގެންވާ މުއްދަތެއްގެ ތެރޭގައި، އާންމުކޮށް ހުޅުވާލެވިގެން ބޭއްވޭ، އަޑުއެހުމެއްގައި އިންސާފުން ޝަރީޢަތްކުރެވުމުގެ ޙައްޤު ކޮންމެ މީހަކަށް ލިބިގެންވާނެކަމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.[71] އަދި އެއަށްފަހު، ދިވެހިރާއްޖޭގައި ހިނގާ އެންމެހާ ޝަރީޢަތްތައް ހިންގަންވާނީ އަދުލުވެރިކަމާއެކު، ވަކިފަރާތަކަށް ނުޖެހި، ހަމަހަމަކަމާއެކުގައިކަމަށް ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.

160. ޤާނޫނުއަސާސީގެ 53 ވަނަ މާއްދާގައިވާ ގޮތުގައި، ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ އެހީތެރިކަން ލިބުމަކީ، އިންސާފުވެރިކަމާއެކު ޝަރީޢަތްކުރެވުމުގެ އެއް އަސާސެކެވެ. އަދި ޤާނޫނުއަސާސީން ޖިނާއީ ބޮޑެތި މައްސަލަތަކުގައި ތުހުމަތު ކުރެވޭ މީހާގެ މާލީ ތަނަވަސްކަން ނުވާނަމަ ދައުލަތުން އޭނާއަށް ޤާނޫނީ ވަކީލަކު ޢައްޔަންކޮށްދިނުން ޖެހޭނެއެވެ. ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ އެހީތެރިކަން ލިބުމަކީ އިންސާފުވެރިކަމާއެކު ޝަރީޢަތްކުރެވުމުގެ އަސާސްގެ ތެރޭގައި ހިމެނުން މުހިންމުވާ ސަބަބު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2021/SC-A/95 **ކަމްރުލް އިސްލާމް ވ. ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލް** ޤަޟިއްޔާގައި ފާހަގަކޮށްފައިވެއެވެ.

161. މި ޤަޟިއްޔާގައިވެސް ބޮޑެތި ޖިނާއީ މައްސަލަތަކުގައި އާދައިގެ މީހަކަށް ޝަރީޢަތް ކުރިއަށްދާން ގޮތާއި، ތުހުމަތުން ދިފާޢުވުން ހަމަހަމަކޮށްދީ ފުރުޞަތު ޤާނޫނީ ނުލިބޭނަމަ އާދައިގެ ޤާބިލުކަން

[70] 2013/SC-C/12 ދައުލަތު (އެޓަރނީ ޖެނެރަލްގެ އޮފީސް)

[71] 42 (ހ)

ނުހުށަހާނެކަމަށާއި، ކުރުން ބަލައިގަތުމަށް ވަރަކަށް އެކަށީގެންވާ މަސްއޫލު ދިނަކަން މަސައްކަތް ނުކުރެވިއްޖެނަމަ، އޭނާގެ މައްޗަށް ކުރި ސާބިތުވުމުގެ ފުރުޞަތު ބޭނުންތަކަށާއި، ތަރުބިއްޔަތު މަރުޙަލާއިން ފުރިގެން ޝަރުޢީ ވަލީފުޅުގެ އިޚްތިޔާރަކަށް ތުހުމަތު ކުރެވޭ މީހާއަށް މިބަދަލުތަކާއި ސަބަބަކީ، މަޖުބޫރުން ކުރަން އިޢުތިރާފުވުން ހުއްޓުވުމާއި، އިންސާފުގެ އުސޫލުން ބައްދަލުވެއް އެއީ އޭނާއަށް ލިބިދޭ ބައްދަލުވުންތަކުން އޭނާއަށް ނުހެދުނު، އެ ބައްދަލުވުން އޭނާ ތަޙުޤީޤުކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ކުރެވޭނެކަމުގެ ގޮތުން ކަމުގައި ބަލާފައިވާތީއެވެ.[72]

162. އަދި ހަމައެއާއެކު، ތުހުމަތު ކުރެވޭ މީހާގެ އިޢުތިރާފުވުމާއި އެހެން ބާރުވެރި، ވަސީލަތެއްކަމުގައި، ހެކިކަމުގައި، ތުހުމަތު ކުރެވޭ މީހާ ބަންދުކުރުމުގެ ބަދަލު ހިފެހެއްޓުން، އެންމެހާ ބާރުގަދަ ލިބިދެވިފައިވާ ދައުލަތަށް ދަރަޖަ ކުރިމަތިވާ މީހާގެ ކަމުގައިވާއިރު، ތުހުމަތު ކުރެވޭ މީހާ ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ އެހީތެރިކަން ލިބިދިނުމުގެ ޙައްޤު ފަރާތް ކުރިމަތިވާ ބޭއިންސާފުން ކަނޑަކަން ހިނގުން ހުއްޓުވުމުގެ ނިޒާމުގައިކަން ފާހަގަކުރައްވާފައެވެ.[73]

163. ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ އެހީތެރިކަން ލިބިދިނުމުގެ ޙައްޤު، އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއްކުރެވުމުގެ ޙައްޤުގެ ނަޒަރިއްޔާއިން މި ބަލާނުލެވޭނީ، ދުވަސްވަރަކުން ވަކިވެ ދާ ޤާނޫނީ ވަކާލާއި، ދާ ޤާނޫނީ އެހީތެރިކަން އާދޭއިރު ދުވަސްވަރު އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއް ލިބިދޭ ޙައްޤު ކަމުގައިވާތީއެވެ.

164. އާންމު އުސޫލުގެ ގޮތުން، ޤާނޫނީ ވަކީލުގެ ހާޒިރުވުން ވަކާލާތުކުރުމުގައި ގެންގުޅޭ އުކުޅެއްކަމާއި، ޤާނޫނީ ހުރިހާ ތާރީޚެއްގައި، ދިފާޢު ބޭނުންކުރާ ގޮތައި، އަދި ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ ހައިސިއްޔަތުން ޖިނާ މައްސަލަތަކުގައި، އެގޮތަކީ ޝަރީޢަތުން ފޯރުކޮށްދޭން ކަންކަމުގައިވެސް. އަދި ޤާނޫނީ ވަކީލުކަމުގެ މަސްއޫލިއްޔަތު އަދާކުރުމުގައިވާ ގޮތުގެ މައްޗަކުން އިސްތިސްނާއަށް ބިނާކޮށްދެވިފައި ވަރަށް ނާދިރު ކަމެކެވެ. އެހެނީ، އާންމު އުސޫލުގެ ގޮތުން ޤާނޫނީ ވަކީލުގެ ޚިދުމަތް އެ ފަރާތެއްގެ އަދާކުރުމުގައި ޤާނޫނީ

[72] ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2021/SC-A/95 (ކަމުރުލް އިސްމާޢީލް ވ. ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލް) ޤަޟިއްޔާގެ 109 ވަނަ ނުކުތާ

[73] ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2021/SC-A/95 (ކަމުރުލް އިސްމާޢީލް ވ. ޕްރޮސިކިއުޓަރ ޖެނެރަލް) ޤަޟިއްޔާގެ 110 ވަނަ ނުކުތާ

ފަންނުގެ އަސާސީތަކާއި ޢަދުލު އިންސާފު ޤާއިމުކުރުމުގެ ހަމަތަކަށް ނުގެއްލޭގޮތަށްކަމާއި ޤާނޫނީ ވަކީލެއްގެ ހައިސިއްޔަތުން ތަބާވާންޖެހޭ ހަމަތަކާއި އުޞޫލުތަކާއި ޚިލާފުވެފައިވާނަމަ، އެކަން ބެލުމުގެ މަސްއޫލު ފަރާތަކީ ބާ ކައުންސިލްކަމުގައިވާތީއެވެ. މިފަދަ ޝަކުވާ ބެލުމުގެ އިޚްތިޔާރު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤާނޫނީ ފަންނުގެ ޤާނޫނުގައި ތަންޒީމުކޮށްފައިވެއެވެ.

165. ވަކީލުންގެ ސުލޫކާއި ގުޅޭ މިފަދަ މިސްރާބެއް މި ނިޒާމުގައި އެކަށައަޅާފައިވާއިރު، ވަކީލެއްގެ ޒިންމާ އަދާކުރުމުގައި ވަކީލަކު ފަރުވާކުޑަކޮށް، އެކަމުގައި އިހުމާލުވެފައިވާނަމަ، ނުވަތަ ineffective assistance of counsel އާ ގުޅޭ ގޮތުން ތަފާތު އިޖްތިހާދުތަކުގައި ޤާއިމުކޮށްފައިވާ ޕްރެސިޑެންޓުތަކުގެ އަލީގައި، އެކަމުގައި ގޮތެއް ކަނޑައަޅަން ވާނީ ވަކީލުންގެ އާންމު ސުލޫކީ މިންގަނޑުތަކުން ހަރުކަށި މިންގަނޑުތަކުން ނަޒަރުކޮށްގެންނެވެ.

166. މި ޝިކާޔަތް، ވަކީލު، މުވައްކިލު ތަމްސީލުކުރުމުގައި ސަމާލުކަމުގެ މިންގަނޑަށްވުރެ ވަކީލުގެ ޢަމަލުތަކަކީ ދެއްކިދާނެކަމަށް، އެ ޢަމަލުތަކަކީ ކޮބާކަން ނަގާބަލުކަން، އަދި އެކަމުގެ ސަބަބުން، ދައުވާލިބި ފަރާތަށް އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއް ލިބުމުން އެއްކިބާވެ، ބައިންސާފު ކުރިމަތިވެފައިވުމެވެ. އަދި ހަމައެއާއެކު އެ ފާޑުކަން ދުސްތޫރީ ކަމުގައި ނުފެނިއްޖެނަމަ، އެ މައްސަލައިގެ ނަތީޖާ ތަފާތުވުމުގެ ނިސްބަތް ބޮޑުވެދާނެ އެކަށީގެންވާ ފުރުސަތެއް އޮތުމެވެ.

167. މިކަންކަން މި މައްސަލައިގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ކުރިމަތިކޮށްފައިވާ ދަލީލުތަކުގެ ނަޒަރުން ބަލާއިރު، އަންނަނިވި ކަންކަން ފާހަގަކުރެވެއެވެ.

167.1- ދަށު ކޯޓުގެ ހުކުމާ މަޝްވަރާއެއްގައިވެސް ވަކީލު ޝާމިލުވެ، ދައުވާލިބި ފަރާތް ތަމްސީލުކޮށްފައިވާކަން

167.2- މި މައްސަލައިގައި އަލްއުސްތާޛު ޙަސަން ނަޝީދު ފިޔަވައި ބައްދަލުވެފައިވާ އެހެނިހެން ވަކީލުންނަކީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ނުވަތަ އެ ފަރާތުގެ އޭނާގެ ފަރާތުން

އެއްބަސްކޮށްފައިވާ ވަކީލުންނުން ކަމުގައި ބުނާއިރު، ޝަރީޢަތްކުރުމާބެހޭ ޤާނޫނު އިޖުރާއަތުގެ ގަވާއިދުގެ 149 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައި، ޤާނޫނީ މައްސަލަތަކުގައި ވަކާލާތުކުރުމަށް އެދި ހުށަހަޅާނީ މި ގަވާއިދުގެ ޖަދުވަލު 38 ގައިވާ ފޯމުން ކަމުގައި ބަޔާންކުރާއިރު، މި މައްސަލައިގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ތަމްސީލުކޮށްފައިވާ ވަކީލުންނަކީ، މި އިޖުރާއަތާއި އެއްގޮތަށް އެއްބަސްވެފައިވާ ވަކީލުންނަކަށް އެ ފަރާތުން ދަށު ކޯޓަށް ހުށަހަޅާފައިވާ ޖަދުވަލު 38 ގެ ފޯމުން އެނގޭއިރު، ދަށު ކޯޓުގައި ބޭއްވުނު އެއްވުމެއް ހާޒިރުވުމުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަމްސީލުކުރަނީ އެ ފަރާތް އިހްތިޔާރުކޮށްފައިވާ ވަކީލު ނޫންކަމުގެ ޙަޤީޤަތް އެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިނުވާކަން

167.3- ދައުވާލިބޭ ފަރާތުން ދައުވާއަށް އިސްލާހުކުރުމުން، ވަކީލުގެ ފަރާތުން ދިފާޢީ ހެކި ހުށަހަޅައިފައިވާކަމާއި، ހެކި ހުށަހަޅާފައިވާ ސަބަބުތަކަށް ބަލާއިރު،[74] އެކަނިވީ މުވައްކިލާއި މަޝްވަރާކޮށްގެން ފެނުމަކީ އަނގަބަސް ކަންކަން ދޫންކަމުގައިވާތީ، ދިފާޢު ހުށަހެޅުމާއި، ދިފާޢު ހުށަހެޅުމުގައި މުވައްކިލާއި މަޝްވަރާކޮށްފައިވާކަމުގައި ބެލެވޭކަން

167.4- މި މައްސަލައިގައި ކުއްޖާގެ އޯޑިއޯ/ވީޑިއޯ ރިކޯޑިންގ ބެލުމުގެ ފުރުޞަތު އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ދީފައިނުވާކަމުގައި ބުނެފައިވާއިރު، އިބްތިދާއީ މަރުޙަލާގެ ތެރޭގައި އެއްބަސްވެފައިވާ ވަކީލު، އަލްއުސްތާޛާ ފާތިމަތު ސަފީނާ 09 ޑިސެންބަރު 2021 ގައި އަނިޔާލިބުނު ކުއްޖާގެ އިންޓަވިއު ވީޑިއޯ ރިކޯޑިންގ ބަލާފައިވާކަމާއި،[75] އެއަށްފަހު ބޭއްވުނު އަޑުއެހުމަކުގައިވެސް، އަނިޔާލިބުނު ކުއްޖާގެ އޯޑިއޯ ވީޑިއޯ ރިކޯޑިންގއާ ގުޅޭ ގޮތުން ބަހުސްއެއް އުފައްދާފައިވާކަމާއި، މި މައްސަލައިގައި ދައުވާ ބިނާވާ މައިގަނޑު އަސާސަކީ ޝަކުވާކުރި

[74] ކުއްޖާއަކީ ނަފުސާނީ ބަލި ހުންނަ ކުއްޖެއްކަމާއި، ކުއްޖާއަށް ބޭސްކުރަމުންދާކަމާއި، ހާދިސާއާ ގުޅޭ އެއްވެސް މައުލޫމާތެއް ކުއްޖާ ކިޔައިދީފައިނުވާކަމާއި، ކުއްޖާއަކީ ހަދަހަދައިގެން ވާހަކަ ދައްކާ ކުއްޖެއްކަމާއި، އަދި އަޅުގަނޑު ގެސް ކުއްޖެއްކަމާއި، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަކީ އެފަދަ އަދަބެއް ކޮށްފައިވާ މީހެއްނޫންކަން - 28 އޮކްޓޫބަރު 2021 ގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ބަޔާން
[75] ދަށު ކޯޓުގެ ނަންބަރު 07/2023/196/[redacted] (09 ފެބުރުއަރީ 2023) ސިޓީ

ކުއްޖާ ކިޔައިދޭ ކިޔައިދިނުންކަމުގައި ބަޔާންކޮށް، މި ކުއްޖާ ފުރުހުންނަން ދިފައިވާ ބަޔާނަށް ހަވާލާދީ، އެ ބަޔާނުގައި ކުއްޖާ ކިޔައިދިނުމާއި ގުޅޭ ކަންކަން ތަފްސީލުކޮށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ހުޖްޖަތާ ބަޔާނުގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާކަން

-167.5 މި މައްސަލައިގައި ކުއްޖާ ކިޔައިދިން ކިޔައިދިނުމުގެ ހުރި ފުރުޞަތުތަކާއި ގުޅިގެން ދަރު ކޯޓުގައި ވަކާލާތުކޮށްފައިވާކަމުގައި ބުނެފައިވާއިރު، ޝަރީޢަތުގެ މަޖިލީހުގައި ނުގެނައިވާ ހެކިންގެ ހެކިބަހާއި ގުޅޭ ގޮތުން އެ ފަރާތުން ގާނޫނާ ކަންކަން ބަޔާންކޮށް، ހެކިބަހުގައި އެއްގޮތްވާ ކަންކަން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލު ހުށަހެޅި ބަޔާނުގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާކަން

-167.6 މި މައްސަލައިގައި ދަޢުވާކުރާ ފަރާތުގެ ހެކިން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލު ކުރީގެ-އެއްޖެހިންކޮށްފައިވާކަން

-167.7 ސައިކޮލޮޖިކަލް އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓް ތައްޔާރުކުރި ފަރާތުގެ ހެކިބަސް ނަގަން ޓީމް ދުވަހު، އެ ރިޕޯޓް ލިބިފައިނުވާކަމަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލު ބުނެފައިވާތީ، އެކަމުގައި ވަކީލު ފަރާތަށް ހަވާލުކޮށްދޭކަމަށް ފާހަގަކުރެވޭކަމަށް، ނަމަވެސް ޝަރީޢަތުން އެ ދުވަހު އެ ރިޕޯޓް ވަކީލާ ހަވާލުކޮށް، ސުވާލުކުރުމުގެ މަރުހަލާ ކުރިއަށް ގެންދެވިފައިވާ އެއްޗެއްގެ މަތިން ކަން އެނގެއިރު، މިކަމުގައި ދަރު ކޯޓުން އެ ހިނދު ބަޔާންކޮށް ކޮށްދީފައިވާކަމާއި، އެ ދުވަހުގެ ޝަރީޢަތުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލު، ސައިކޮލޮޖިކަލް ރިޕޯޓް ތައްޔާރުކުރި ފަރާތް ކުރީގެ-އެއްޖެހިންކޮށްފައިވާކަމާއި، ޝަރީޢަތް ކުރިއަށް ގެންދެވިފައިވާ މި ތިބުން ބާޠިލުކުރިދޭނަކަން

-167.8 އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާ ޝަރީޢަތުގެ ފަރާތުން ލިޔުންތަކް ބާޠިލުކުރިނަމަވެސް، އިޖުތިމާޢީ ރިޕޯޓް ލިބިފައިނުވާކަމަށް އެ ރިޕޯޓް ތައްޔާރުކުރި ފަރާތުގެ ހުށަހެޅުމަށް އެ ފަރާތް ބާސްކުރި ދުވަހު އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލު ފާހަގަކޮށްދިނުމާއި، މި ތިބުން

ދިރާސާކުރުމުގައި ވަކީލުގެ އިހުމާލެއް އޮތްކަމާއި، އެއާއެކުވެސް ޝާހިދާ ދައުލަތުން ކުރި ސުވާލުތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް، މި ޝާހިދާ ދިފާޢުން ކްރޮސް-އެގްޒެމިނޭޝަންކުރައްވާފައިވާކަމާއި، ކްރޮސް-އެގްޒެމިނޭޝަންކުރުމުގައި ރިޕޯޓާއި ގުޅޭ ގޮތުން ދިފާޢީ ވަކީލު ސުވާލުކުރައްވާފައިވާކަން

-167.9 މި މައްސަލައިގައި ޝާހިދާ ސުވާލުކޮށް ނިމުނުތަނުން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލު، އަލްއުސްތާޛު ޙަސަން ނަޞީރު ސިޓީއެއް ފޮނުއްވިކަމާއި،[76] މި ސިޓީގައި މައިގަނޑު ގޮތެއްގައި ފާހަގަކޮށްފައިވަނީ ޖެންޑަރ އެސެސްމެންޓް ރިޕޯޓް ހަވާލާދީ ތާރީޚެއް އެނގުމަކަށްނުވާކަމާއި، މި ސިޓީ ކޯޓަށް ލިބުމާއި ގުޅިގެން (ޚުލާސާ ބަޔާނުގެ ކުރިން) އަޑުއެހުމެއް ބާއްވާފައިވާކަމާއި،[77] އެ އަޑުއެހުމުގައި ޤާޟީ ފާހަގަކުރައްވާފައިވާ ތެރެއިން، ޝާހިދު ނުކުތުމުގެ ކުރީ މަރުޙަލާގައި އެފަދަ ރިޕޯޓް ލިބިފައިނުވާކަމުގެ މައްސަލަ ބިނާކޮށް އެއްވެސް ކަމެއް ދައުލަތުގެ ފަރާތުގެ ވަކީލު ފާހަގަކޮށްފައިނުވާކަމާއި، މިކަމުގައި ވަކީލުންގެ ފުރުން އިހުމާލުވެފައިވާކަން ފާހަގަކުރެވޭކަމާއި، އެ އަޑުއެހުމުގައި ދައުލަތުން އެކަން އިޞްލާޙުކުރުމަށް، އެހެނީ އެ ކޭސް ތަނަވަސްކުރުމުގެ ބޭނުމުގައި ހުށަހެޅުއްވިކަމާއި، އެއީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން އެދޭނަމަ ރިޕޯޓުތަކެއް ދިރާސާކުރުމަށްފަހު އަލުން ހުށަހަޅާ ނެގުނުކަމުގައިވާއިރު، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބޭނުންވި އެ ފުރުޞަތު ދޫކޮށްލާ، މައްސަލަ އަވަހަށް ނިންމަވަންކަމާއި، ތަކުރާރުކޮށް ކޯޓުން ސުވާލުކުރުމުންވެސް އެ ފަރާތް ބޭނުންވަނީ އެކަމަކަށް ދެއްވާފައިވާކަމާއި، އެއީ ވަކީލުވެސް އެދުނުގޮތަކުގައި ވަކީލުވެސް ސާފުކޮށް ބަޔާންކޮށްފައިވާކަމާއި، މިކަން ހިނގައިދިޔަގޮތް ދަށު ކޯޓުގެ ނިންމުމުގައިވެސް ފާހަގަކޮށްފައިވާކަން[78]

[76] 12 ޖޫން 2022 ގައި އަލްއުސްތާޛު ޙަސަން ނަޞީރުގެ ފަރާތުން ކޯޓަށް ފޮނުއްވާފައިވާ ސިޓީ
[77] 16 ޖޫން 2022 ގެ އަޑުއެހުން
[78] ދަށު ކޯޓުގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓުގެ" 40 ވަނަ ނުކުތާ

167.10- މައްސަލައިގައި ނިންމާ ނިންމުންތައް އިސްތިއުނާފުކުރުމާއި ނުކުރުމަކީ sound trial strategy އެއްކަމަށް ބަލަންޖެހޭކަމާއި، ވަކީލުން ދިފާޢު ބިނާކުރާގޮތާއި، ސުވާލުކުރާގޮތާއި، އަދި އުސޫލުވެސް ފަންނުގެ ތަބީޢަތުން ނިންމާ ނިންމުންތަކާ ގުޅިގެން، ވަކީލުގެ ޒާބިތުކަމާގެދު ސުވާލު އުފައްދާނަމަ، އެކަންވާނީ ވަކީލުން ބިނާ އަދާކުރުމުގައި ނިންމުންތައް ނިންމުމާއި، އަދި އިޖްތިހާދުތައް ބޭނުންކުރުމުގެ މިނިވަންކަމުގެ ތެރެއަށް ވަންނަކަމާއި، އެއީ Strickland ގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ މިންގަނޑުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ކަމެއްނޫންކަން

167.11- މި މައްސަލައިގައި ދަށު ކޯޓުގެ ވަކީލުގެ ޢަމަލުތަކުގެ ސަބަބުން، މައްސަލައިގެ ނިންމުމަށް އަސަރުކުރާނެގޮތަށް، ނުވަތަ އެ މައްސަލައިގައި ބާޠިލުކުރަންޖެހޭ ދުރިންމު ދިފާޢު ހުއްޓުމެއް ބާޠިލުކުރުމުގެ ސަބަބުން، މައްސަލައިގައި ނިކުތް ނަތީޖާނޫން އެހެން ނަތީޖާއެއް ނިކުންނާނެ ގޮތެއް ނުވަތަ މައްސަލައަށް ކުރާނެ އަސަރެއް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ބުނެދެވިފައިވާކަމަށް ނުދައްކާކަން

167.12- މި މައްސަލައިގައި ދަށު ކޯޓުގައި ވަކީލުންގެ ފުރުން ސުވާލު މިންގަނޑާއި ހިފާފުވާކަންކަން ފާހަގަވާކަމަށް ބަޔާންކޮށް، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤާނޫނީ ފަންނުގެ 39 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އަށާއި، ޤާނޫނީ ވަކީލުންގެ ސުލޫކީ ޤަވާއިދުގެ ޖަދުވަލުމަތަކަށް ހަވާލާދީފައިވާއިރު، މިއީ ވަކީލުންގެ ސުލޫކާ ހިލާފު މައްސަލައެއް ބެލުމަށް ޤާއިމުކުރެވިފައިވާ ނިޒާމުގެ ތެރެއިން ހުށަހަޅަންޖެހޭ ގޮތަށް ތަޙުޤީޤުކުރެވިފައިވާ ކަންކަން ކަމުގައިވާއިރު، އެ ނިޒާމުގެ ތެރެއިން އުފެދޭ ކަމެއް ޙުކުމަކާއި ދިމާވާކަމުގައި ސުޕްރީމްކޯޓުގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލު ޖަވާބުދާރީވާއިރު، މި ނަތީޖާތަކުގެ އަލީގައި ކޯޓުން އެކަން ފަރުވާތެރިކަމާ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤާނޫނީ ފަންނު ތަޙުޤީޤުކުރެވިފައިވާ ގޮތް ކަމުގައި ނުދެކޭކަން

168. ބަޔާންވެދިޔަ ކަންކަމުގެ އަލީގައި، މި މައްސަލައިގައި އޮތީ އަންނަނިވި ސުވާލުތަކެވެ. އެއީ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަމްސީލުކުރައްވާ ވަކީލުންގެ ފަރާތުން ހަދާފައިވާ ޑިސްކަވަރީއަށް ފާޅުކަން ބޯޑު އިލަސްޓްރޭޓިވް ޑިސްކަވަރީއެއްކަމުގައެވެ. މި ޗާޓުތަކަށް ބޯޑު އިލަސްޓްރޭޓިވް ޑިސްކަވަރީގެ ސަބަބުން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ އަސާސީ ޙައްޤުތަކަށް ގެއްލުމެއް ލިބިފައިވާކަމަށްވާތޯއެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން، އެ ފަރާތަށް އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއް ލިބިފައިވާތޯއެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން ބައިނަލްއަޤުވާމީ މިންގަނޑުތަކާ ޚިލާފުވެފައިވާތޯއެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން މައްސަލައިގެ ނަތީޖާ ބަދަލުވުމުގެ ނުރައްކަލެއް ދިމާވެދާނެތޯ ބަލައިލަން ޖެހޭނެ ކަމެއް ކަމުގައެވެ.

169. މިގޮތުން ފާހަގަކުރަން ޖެހެއެވެ. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ތަމްސީލުކުރައްވާ ވަކީލުންގެ ޑިސްކަވަރީއާ ގުޅޭގޮތުން ފާޅުކަމާއި ހަރަކާތްތެރިވިކަމާބެހޭ، އެއީ ޓްރަޔަލް ކޯޓުން ޝަރީޢަތުން ދިފާޢުކުރުމުގައި ޑިސްކަވަރީގެ ޗާޓުތަކުގެ ބޭނުން ހިފާފައިވާކަމެވެ. އެއީ ޓްރަޔަލް މަރުޙަލާގައި ޑިސްކަވަރީއާ ގުޅޭގޮތުން ފުރިހަމަ ޝަރީޢަތެއް ދިނުމުގެ trial strategy ވަކީލުންގެ ކަންތައްތަކެކެވެ. މިސާލަކަށް، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް ދިފާޢުކުރުމުގައި ނިންމަވާ ނިންމުން، ޝަރީޢަތުގެ ކުރިން ހުށަހަޅާ ހެކިތަކާއި ޝަރީޢަތް ނިންމުމުގައި ބޭނުންކުރާ ޗާޓުތަކަށް ބޯޑު ތަފާތުތަކެއް ނެތުމާ، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ވަކީލުންގެ ރިޢާޔަތް ނުކުރުން، ވަކީލުންގެ ފަރުވާ ކުރިމަތިލާ ހެކިތަކަށް ނިންމުންތަކެވެ. އަދި މައްސަލައާ ގުޅޭ ފާހަގަކުރެވޭ ވަކީލުންނާ މުނާސަބުކަން ވަކީލުންނަށް ލިބިދޭ އިޚުތިޔާރު ތަކެއްގެ ގޮތުގައި ބަލަން ޖެހޭ ކަންކަމެވެ.

170. މި މައްސަލައިގައި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުގެ ދިފާޢުގައި، މައްސަލައިގެ ނަތީޖާ ފުރިހަމަގޮތުގައި، ޝަރީޢަތުގެ ކުރިން ހުށަހަޅާ ހެކިތަކަށް ގުޅޭގޮތުން ހުށަހެޅި ޗާޓުތަކާއި ނިންމުންތަކާ ގުޅޭ ޗާޓުތަކާއި ނިންމުމުގައި ބޭނުންކުރި ބޯޑު، އެ ނިންމުން އިސްތިއުނާފުކުރިނަމަ، ނަތީޖާ ބަދަލުވާނެ ގޮތަކަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބަޔާންކޮށްފައިވާކަމެއް ނުވެއެވެ.

.171 މި މައްސަލައިގެ ޙަޤީޤަތްތަކުން ފާހަގަކުރެވޭ، ކުށެއް އުފުލިފައިވާ މީހެއްގެ މައްޗަށް ޤާނޫނުއަސާސީގެ 51 ވަނަ މާއްދާއިން ކަށަވަރުކޮށްދޭ އަސާސީ ޙައްޤުތައް ދ ފަރާތަށް ލިބިދީފައިވާކަމެވެ. ފާޅުވާން އޮތީ، މައްސަލައިގެ ތުހުމަތުން ވަކީލުގެ ފަރާތުން ހަދާފައިވާ ޑިފެންސް ޝަރީޢަތުން ފަރުވާތެރިވެފައިވާކަމެވެ. މިސާލަކަށް، ޝަރީޢަތުގައި ރިޕޯޓް ހާޒިރުކުރުމާއި، އަދި ރިޕޯޓް ލިބިފައިނުވާކަމުގެ ސަބަބާ ލިބުމުން، އަލުން ބާއްވަވާފައިވުން، ޝަރީޢަތުން އެކަން ދަޢުވާލިބޭ ފަރާތުގެ މައްޗަށް ދޫކޮށްލުން ފަދަ ކަންކަމީ، ދ މަރުޙަލާގައި ޙައްޤު ލިބިދީފައިވާކަންކަމެވެ.

.172 މި ނިންމުމުގެ 167 ވަނަ ނުކުތާގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާ ކަންކަމުގެ އަލީގައި، ވަކީލުގެ ޢަމަލުތަކުގެ ސަބަބުން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް އިންސާފުވެރި ޝަރީޢަތެއް ލިބުމުން އެއްކިބާވެ، ބޭއިންސާފު ކުރިމަތިވެފައިވާކަމަކަށް ނުދެކެމެވެ. އަދި ހަމައެއާއެކު، މި މައްސަލައިގައި ކަން ހިނގާފައިވާ ގޮތުގެ މައްޗަށާއި، ލިބިފައިވާ ހެކިތަކާއި އަދި ކޯޓުން ހުކުމް ވަޒަންކޮށްފައިވާ ގޮތުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް، އެހެން ގޮތަކަށް އެކަން ހިނގިނަމަ، މައްސަލައިގެ ނަތީޖާ ބަދަލުވާނެކަމެއް، ނުވަތަ މިހުން ނަތީޖާއެއް ނިކުންނާނެކަމެއް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ބަޔާންކޮށްދީފައިވާކަމުގައި ނުދެކެމެވެ.

.173 އެހެންކަމުން، ދިމިޤްރާޠީ މުޖުތަމަޢުތަކުގައި ބަލައިގަނެފައިވާ ineffective assistance of counsel ގެ އުސޫލަށް ރިޢާޔަތްކޮށް، އިސްވެ ބަޔާންކޮށްފައިވާ ކަންކަން އެގޮތުގެ މަތިން ހުރުމުން، އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް އަސާސީ ޙައްޤު ލިބިދީފައިނުވާކަމުގައި ނުދެކެމެވެ.

މައްސަލަ ނިންމަން ފެންނަގޮތް

.174 އިސްވެ ބަޔާންކޮށްދިޔަ ކަންކަން އެގޮތުގެ މަތިން ހުރުމުން، ޑްރަގް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 101/[redacted]/2021 ޤަޟިއްޔާ އިސްތިއުނާފުކުރެވުނު އެދި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ނުކުތާތަކުގެ މައްޗަށް

ރިޢާޔަތްކޮށް، އެ ޕޯސިޝަނާގައި ނިންމާފައިވާ ނިންމުމަކީ ބަދަލު ގެންނަންޖެހޭ ޝަރުޢީ އަދި ޤާނޫނީ ސަބަބެއް ނެތްކަމަށް ކޯޓުގެ އަޣުލަބިއްޔަތުގައި ދެކެމެވެ.

ފަނޑިޔާރު ހުސައިން މަޒީދުގެ ރައުޔު

175. ފަނޑިޔާރު ހުޒައިފާ މުޙައްމަދުގެ ރައުޔަށް އަޅުގަނޑު ތާއީދު ކުރަމެވެ.

ފަނޑިޔާރު އަބްދުﷲ ޢަފީފް މޫސާގެ ރައުޔު

176. ފަނޑިޔާރު ހުޒައިފާ މުޙައްމަދުގެ ރައުޔަށް އަޅުގަނޑު ތާއީދު ކުރަމެވެ.

ޙުކުމް

ދެންފަހެ، އިސްވެ ބަޔާންކުރެވިދިޔަ ސަބަބުތަކަށް އެފަދައިން ހުރުމުން، [redacted] ޑިސްޓްރިކްޓް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2021/[redacted]/101 ޤަޟިއްޔާއިން ކަނޑައަޅާ ޙުކުމް ބާޠިލުކުރަންޖެހޭ ގާނޫނީ ސަބަބެއް ނެތްކަމަށް، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގައި މި މައްސަލަ ބެލި ފަނޑިޔާރުންގެ އިއްތިފާގުން ޙުކުމްކޮށްފީމެވެ.

މިޤަޟިއްޔާ ބަލައި ޙުކުމް ކުރީ:

ފަނޑިޔާރު ހުސައިން ޝަހީދު

ފަނޑިޔާރު ހުޒައިފާ މުޙައްމަދު (ރިޔާސަތު)

ފަނޑިޔާރު ޢަބްދުﷲ ޙަމީދު ދީދީ